

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OSMANLI BASININDA ALMANYA (1876-1895)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÖKSÜZ

ŞUBAT - 2024

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OSMANLI BASININDA ALMANYA (1876-1895)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÖKSÜZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL

ŞUBAT - 2024

TRABZON

ONAY

Mehmet ÖKSÜZ tarafından hazırlanan “Osmanlı Basınında Almanya (1876-1895)” adlı bu Çalışma 13.03.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Melek ÖKSÜZ	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Esat AKTAŞ	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet ÖKSÜZ
16.02.2024

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki münasebetler II. Abdülhamid döneminde yoğunlaşmıştır. Bu ilişkilerin seyri süreç içerisinde nasıl gelişmiştir? Osmanlı basını Almanya'ya nasıl bakmış ve nasıl ele almıştır? Osmanlı basını hangi konulara yoğunlaşmıştır? Tezde bu sorular üzerine odaklanılmış, 1876-1895 yılları arasında Osmanlı basınında Almanya'nın nasıl ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada *Vakit*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah*, *Tarik*, *Basiret* gazeteleri ile *Servet-i Fünun* dergisi üzerinden dönem değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Dönem gazetelerine ilaveten Osmanlı-Almanya ilişkilerini konu edinen temel eserlerden de istifade edilmiştir. Bu dönemde çıkan gazeteler belirli bir sansür süzgecinden geçtikleri için ele alınan konuların bir bölümü yüzeysel haber niteliğinden öteye geçememektedir. Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki siyasi ilişkilere yönelik haberlerin yorum boyutu sınırlı düzeyde kalmakla birlikte, var olan haberler devletin genel siyaseti doğrultusundaki eğilimi yansıtmaktadır. *Basiret*, *Sabah*, *Vakit*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tarik* gazeteleri ile *Servet-i Fünun* dergisinin seçilmesinin nedeni, çalışmamızın zaman dilimini oluşturan 1876-1895 döneminde, kesintilere uğramakla birlikte basın hayatını en aktif şekilde bu gazetelerin sürdürmüş olmasıdır.

Çalışmamız içerisinde, 1876-1895 Almanya'nın Avrupa siyasetine yönelik gelişmeler, askeri ilişkilerde yaşanan gelişmeler, silah ticareti, diplomatik ziyaretler, eğitim ve toplumsal hayata dair gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır. Giriş bölümünde, Almanya'nın Avrupa siyaset sahnesine çıkışı ve başlangıcından 1876'ya kadar Osmanlı-Almanya ilişkilerine yer verilmiştir. Birinci bölümde, Almanya'nın Avrupa siyasetine yönelik haberler, ikinci bölümde Almanya'daki gelişmeler, üçüncü bölümde Osmanlı Devleti-Almanya ilişkilerinin Osmanlı basınına yansısı konu edinilmiştir.

Bu çalışmanın yürütülüp sonuçlanmasında desteğini esirgemeyip, bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Ahmet KÖKSAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Şubat, 2024

Mehmet ÖKSÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALMANYA’NIN AVRUPA SİYASETİNE YÖNELİK HABERLERİN OSMANLI BASININA YANSIMASI	8-26
1.1. Almanya’nın Avrupa Siyasetine Dair Genel Tutumu	8
1.2. Almanya-Fransa İlişkileri.....	11
1.3. Almanya-Rusya İlişkileri	14
1.5. Almanya-İtalya İlişkileri	20
1.6. Almanya-İngiltere İlişkileri.....	22
1.7. Almanya’nın Sömürgecilik Faaliyetleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALMANYA’DAKİ GELİŞMELERİN OSMANLI BASININA YANSIMASI.....	27-40
2.1. Almanya Ordusu Hakkındaki Haberler.....	27
2.2. Almanya’da Topçuluk ve Tüfek İmali.....	32
2.3. Almanya’da Teknolojik Gelişmeler	35
2.4. Almanya’da Sosyalist ve Nihilist Akımlar.....	37
2.5. Almanya’da Gündelik Yaşam	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN OSMANLI BASININA

YANSIMASI.....	41-78
3.1. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne Karşı Tutumu	41
3.2. Alman Subaylarının Osmanlı Ordusunda Görevlendirilmesi	47
3.3. Almanya'da Eğitim ve Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya Gönderdiği Öğrenciler	56
3.4. Almanya'ya Askeri Eğitim İçin Giden Osmanlı Subayları.....	58
3.5. Almanya'dan Krupp Top Alımı	61
3.6. Almanya'dan Mauser Tüfek ve Mühimmat Alımı.....	65
3.7. Almanya'dan İstimbot ve Torpido Alımı.....	71
3.8. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ni Ziyareti	73
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	79
KAYNAKÇA	83
EKLER.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	95

ÖZET

Almanya, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa siyaset sahnesine çıkmış ve hızla yükselen bir ülke haline gelmiştir. Avrupa'nın yeni bir güç unsuru haline geldiği süreçte Almanya, Avrupa siyasetine yön vermeye başlamıştır. Bundan sonraki dönemde, Avrupa'da elde ettiği güçlü konumunu ileriye, weltpolitik (dünya politikası) izleme aşamasına taşıma arayışına girecektir. Bu süreç Osmanlı-Alman ilişkilerinin de bir evresidir. Osmanlı basınında Almanya'nın 1876-1895 dönemini ele aldığımız çalışmamız, aynı zamanda dönemin tarihsel bir fotoğrafını da ortaya koymaktadır.

Çalışma, giriş ve dört ana bölümden oluşmaktadır. Girişte Almanya'nın Sadova Savaşı'nda Avusturya'yı, ardından Sedan Savaşı'nda Fransa'yı mağlup ederek birliğini sağlaması ile Avrupa siyaset sahnesine çıkışı ve 1876'ya kadar Osmanlı-Almanya ilişkileri ele alınmıştır. Birinci bölümde, Almanya'nın Avrupa siyasetine yönelik genel tutumu, Fransa, Rusya, Avusturya, İtalya ve İngiltere ile ilişkilerine yer verilmiş, sömürgecilik faaliyetlerinden söz edilmiştir. İkinci bölümde Almanya'nın askeri alandaki gelişmeleri, üçüncü bölümde ise Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu, Osmanlı-Almanya ilişkilerinin siyasi, askeri yönden Osmanlı basınına yansımalarına yer verilmiştir. Çalışmamızın son bölümde ise Almanya'da eğitimin genel durumu, farklı meslek alanlarında ve askeri alanda eğitim almak üzere Almanya'ya giden öğrenciler, teknolojik gelişmeler, fikir akımları ile gündelik yaşama dair haberler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Almanya, Tercüman-ı Hakikat, Vakit, Sabah, Tarik, Servet-i Fünun, Krupp, Mauser

ABSTRACT

Germany, XIX. It emerged on the European political scene towards the end of the century and became a rapidly rising country. During the period when Europe became a new power element, Germany began to direct European politics. In the next period, it will seek to carry forward its strong position in Europe to the stage of monitoring weltpolitik (world politics). This process is also a phase of Ottoman-German relations. Our study, which deals with the period between 1876 and 1895 in Germany in the Ottoman press, also reveals a historical photograph of the period.

The study consists of an introduction and four main chapters. In the introduction, Germany's emergence on the European political scene with its unification by defeating Austria in the Battle of Sadova and then France in the Battle of Sedan, and Ottoman-German relations until 1876 are discussed. In the first part, Germany's general attitude towards European politics, its relations with France, Russia, Austria, Italy and England are included, and colonial activities are mentioned. In the second part, Germany's developments in the military field, and in the third part, Germany's attitude towards the Ottoman Empire and the reflection of Ottoman-German relations in political and military terms on the Ottoman press are included. In the last part of our study, the general situation of education in Germany, students who went to Germany to receive training in different professional fields and the military field, technological developments, intellectual movements and news about daily life were discussed.

Keywords: Ottoman, Germany, Tercüman-ı Hakikat, Vakit, Sabah, Tarik, Servet-i Fünun, Krupp, Mauser

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
İ.İ.T.İ.A.	: İstanbul İdari ve Ticari İlimler Akademisi
M	: Muharrem
S	: Safer
RA	: Rebûlevvel
R	: Rebûlâhir
CA	: Cemâziyelevvel
C	: Cemâziyelâhir
B	: Receb
S	: Saban
N	: Ramazan
L	: Şevval
ZA	: Zilkâde
Z	: Zilhicce

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Avrupa'sında, Napolyon Savaşları ile bozulan dengeleri yeniden eski haline getirmek için toplanan 1815 Viyana Kongresi'nde, Avusturya ve Prusya ile birlikte otuz dokuz devletten oluşan bir Alman konfederasyonu meydana getirilmiştir. 1834 yılında Alman konfederasyonu devletleri arasında Prusya önderliğinde bir gümrük birliği (Zollverein) kurulmuştur.¹ Zollverein devletlerinde gümrük birliği sayesinde hızlı bir ekonomik kalkınma meydana gelmesi, Prusya'nın ön plana çıkmasını sağlamış, bu da Prusya'yı Avusturya'dan uzaklaştırmıştır. 1862 yılında Prusya'da iktidara gelen Otto von Bismarck, Almanya'da siyasal birliği kurmak için büyük gayret sarf etmiştir. Prusya'nın Alman ulusal birliğini kurmak için Avusturya'nın siyasal üstünlüğüne son vermesi gerekiyordu. Nitekim Prusya Başbakanı Bismarck, Fransa ve Rusya'nın tarafsızlığını sağlayarak Avusturya ile savaşıma yoluna gitmiştir.² Prusya, 1866 yılında Sadova Savaşı'nda Avusturya'yı yenilgiye uğratmış ve Avusturya'nın Alman devletleri üzerindeki hâkimiyetine son verilerek, içerisinde Prusya denetiminde bir Kuzey Almanya Konfederasyonu meydana getirilmiştir.³

Bismarck, Sadova Zaferi'nden sonra, bütün direnci kırılan Avusturya'ya, ileride Fransa'ya karşı başlayacağı bir mücadelede, aralarında kalıcı düşmanlığa yol açmaması için şartları ağır bir antlaşma imzalatma yoluna gitmemiştir.⁴ Çok geçmeden Fransa'nın Katolik Alman devletleri üzerindeki hâkimiyetini kırmak için Fransa'ya savaş ilan edilmiştir. Prusya, 1870-1871 yıllarında yapılan Sedan Savaşı'nda Fransa'yı yenilgiye uğratarak Alman birliğinin önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır.⁵ Prusya Kralı I. Wilhelm Alman İmparatoru, Bismarck ise Şansölye ünvanını almışlardır.⁶ Almanya'nın birliğini sağlamasıyla Avrupa'da siyasi dengeler yeniden şekillenmiş, Almanya Avrupa'nın yeni yükselen gücü haline gelmeye başlamıştır.

Osmanlı-Prusya ilişkilerinin ne zaman başladığıyla ilgili kesin bir tarih verilememekle beraber, 1718 Pasarofça Barış görüşmeleri ile başlayan diplomatik yakınlaşma girişimleri kapsamında, diğer devletlerle birlikte Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm'e de (1713-1740) Sadrazam Nişancı Mehmet

¹ Davut Dursun, "Almanya", **DİA** içinde, 2 (510-520), TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 513.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1818'e**, 12. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 221.

³ Dursun, a.g.e., s. 513; Süleyman Kocabaş, **Tarihte Türkler ve Almanlar**, 1. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul, 1988, s. 26.

⁴ Sander, a.g.e., s. 221.

⁵ Dursun, a.g.e., s. 513.

⁶ Sander, a.g.e., s. 221.

Paşa tarafından dostluk kurulmasını arzu eden bir mektup gönderilmiştir.⁷ Bundan iki yıl sonra I. Friedrich Wilhelm, 7 Eylül 1720 tarihli bir mektup ile ahır kethüdası Yohannes Yorgofski adındaki imrahorunu at satın almak amacıyla İstanbul'a göndermiştir.⁸ 1739 tarihinde I. Friedrich ile Osmanlı padişahı I. Mahmut arasında mektup teatisi yapılmış, bu mektuplarda Prusya kralı iki ülke arasında dostluk tesisinin yanında Osmanlı Devleti'yle ticaret antlaşması imzalanmasını arzu ettiğini belirtmiştir.⁹

Tarihin zaman diliminde Prusya'nın yükselişi, Osmanlı Devleti'nin eski gücünde olmadığı bir döneme denk gelmektedir. Avusturya ve Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını artırırken Osmanlı Devleti yalnız kendi gücüne dayanarak bu devletlere karşı koymakta güçlük çekiyordu. Dolayısıyla Avrupa devletleri arasında denge siyasetinden faydalanarak, Rusya ve Avusturya'nın düşmanları ile antlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.¹⁰ Osmanlı Devleti ile Prusya ilişkileri II. Friedrich döneminde önemli aşama kaydetmiştir. II. Friedrich, Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti aleyhine gelişmeleri ve kuvvetlenmelerini Prusya menfaatleri açısından uygun görmemekteydi. Buna karşı III. Osman'ın cülusu vesilesiyle 1755 yılında, Rexin adındaki murahhası bir tebrikname ile ticaret antlaşması yapmak için göndermişse de Osmanlı Hükümeti tebriki kabul ederek antlaşmaya yanaşmamıştır.¹¹ Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bu ittifak çabaları karşısında, Osmanlı Devleti bir süreliğine tereddüt göstermiştir. Daha sonra olayların akışı değişip Osmanlı Devleti Prusya ile ittifak arayışına girdiğinde, Prusya için böyle bir ittifak önemini kaybetmiştir.¹²

1756 yılında, Avrupa devletleri arasındaki gruplaşmalarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Fransa ile Avusturya'nın aralarında 1 Mayıs 1756 Versailles Antlaşması ile ittifak yapmaları, Avrupa'daki eski ittifak sisteminin yıkılmasına yol açmıştır. Bu ittifaka Rusya'nın da dâhil olması, Prusya'nın üç taraftan çevrilmesi ve hayati bir tehditle karşı karşıya kalması anlamına geliyordu. II. Friedrich, buna karşılık 16 Ocak 1756 tarihinde İngiltere ile Westminster Antlaşması yapmış ve düşmanlarının saldırılarına fırsat vermeden harekete geçerek Avrupa'da Yedi Yıl Savaşları'nı başlatmıştır.¹³ Bu durum karşısında II. Friedrich, Osmanlı Devleti'ni kendi yanına çekerek yeniden bir ittifak antlaşması imzalamak amacıyla Rexin'i İstanbul'a göndermiştir. Rexin 1757 yılında İstanbul'a geldiğinde Sadarete Koca Ragıp Paşa getirilmişti. Koca Ragıp Paşa, Osmanlı

⁷ Kemal Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 232; Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar**, s. 2.

⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 233.

¹⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 163.

¹¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 234.

¹² H. Bayram Soy, **Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)**, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 25.

¹³ Kemal Beydilli, **1790 Osmanlı-Prusya İttifakı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 6.

Devleti'nin kesinlikle Avrupa'daki bu savaşa katılmaması gerektiğini ve barış yanlısı bir politikanın takip edilmesinin Osmanlı Devleti'nin menfaatlerine uygun olacağı görüşündeydi. Bunun sonucunda sadece Rexin'in III. Mustafa'nın cülusu münasebetiyle takdim ettiği tebrikname kabul edilmiş ve Sadrazama sunulan mektuba dostane cevaplar verilmiştir.¹⁴

Sadrazam Koca Ragıp Paşa, II. Friedrich'in elçisi Rexin ile 1759 tarihinde yaptığı görüşmede, ancak İngiltere'nin katılmasıyla böyle bir ittifak antlaşmasını kabul edeceğini bildirmişti. İngiltere ise Rusya ile olan ticari ilişkilerini bozmak istemediğinden ittifaka yanaşmamıştır.¹⁵ Diğer taraftan Sadrazam sarayında toplanan, içinde Şeyhülislam Çelebizade İsmail Efendi'nin de bulunduğu Meşveret Meclisi Prusya ile ittifak antlaşmasının şer'en caiz olup olmadığını tartışmıştır. Bu tartışmada, eğer Prusya ile ittifak yapılmazsa düşmanların Prusya'yı yenerek daha da güçleneceği, bunun da Osmanlı Devleti için büyük tehlike oluşturacağından ittifak antlaşmasının şer'en ve aklen hiçbir mahzurunun bulunmadığı kararına varılmıştır.¹⁶ Osmanlı Devleti, 22 Mart 1761 tarihinde Prusya ile ittifak antlaşmasının yerine, sekiz maddeden oluşan bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmadan sonra Prusya murahhası Rexin elçi olarak tayin edilmiştir. Rexin'in hediyelerle İstanbul'a gelişini müteakiben, karşılık olarak hediyelerle bir elçi gönderilmesi gerektiğinden Temmuz 1763 tarihli bir mektupla, orta elçi payesi ile Resmî Ahmet Efendi gönderilmiştir.¹⁷ Berlin'e dönen Rexin daha sonra ilk daimi elçi olarak 1764 yılında İstanbul'a dönerek III. Mustafa tarafından kabul edilecektir.¹⁸

1765 yılından sonra Osmanlı-Prusya ilişkilerinde roller değişmeye başlayacaktır. Bu zamana kadar Osmanlı Devleti ile ittifak yolları arayan, bunun için büyük çaba sarf eden II. Friedrich, Osmanlı-Rus Savaşı ile gelişecek olan "Şark Meselesi"nde aktif rol oynama niyetinde olmayacaktır. Bundan sonra, özellikle 1768 Osmanlı-Rus Savaşı'nın da başlaması ile ittifak arayışı içerisinde olacak olan ve Prusya'nın yardımını almaya çalışan taraf Osmanlı Devleti olmuştur.¹⁹ Ağustos 1787'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'na, Avusturya'nın da Şubat 1788'de Rusya'nın yanında dâhil olması Osmanlı Devleti'ni Prusya ile ittifaka zorlamış, bunun üzerine iki taraf arasında beş maddeden oluşan Rusya ve Avusturya'ya karşı savunma ve saldırı ittifakı 1790 tarihinde kabul edilmiştir.²⁰ Bu antlaşma, Osmanlı tarihinde Hristiyan bir devletle yapılmış ilk ittifak antlaşması özelliğini taşımaktadır.²¹ Osmanlı Devleti her iki düşmana karşı mücadele ederken, antlaşma gereği Prusya'nın

¹⁴ Beydilli, **1790 Osmanlı-Prusya İttifakı**, s. 8.

¹⁵ Soy, a.g.e., s. 26.

¹⁶ Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar**, s. 46-48.

¹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 234-235.

¹⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 235.

¹⁹ Beydilli, **Büyük Friedrich ve Osmanlılar**, s. 97.

²⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 236.

²¹ Fahri Türk, **Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 40.

savaşa dâhil olmasını beklemiş fakat Prusya savaşa girmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Avusturya cephesine yüz elli bin asker sevk etmesine karşılık olarak Prusya, Avusturya sınırına yığdığı kuvvetle imparatoru tehdit ederek Osmanlı Devleti'nden aldığı yerleri geri vermek suretiyle onu barış yapmaya mecbur bırakmıştır.²²

II. Mahmut 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırmıştı ve modern bir ordu kurmak için Fransa'dan subaylar getirtmek düşüncesindeydi. Bu amaçla Paris'e özel bir elçi göndermişti. İstanbul'da bulunan Rus elçisinin karşı çıkması, Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'ya karşı Padişahı desteklememesi üzerine II. Mahmut bu düşünceden vazgeçmişti.²³ Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine Prusya, 1835 yılında Yüzbaşı von Moltke ve Teğmen von Berg adında iki subayını İstanbul'a göndermiştir. Üç hafta İstanbul'da kalıp memleketine dönmek üzere İstanbul'a gelen Moltke, Serasker Mehmet Hüsrev Paşa'nın isteği üzerine yolculuğunu ertelemişti.²⁴ Padişahın ricası üzerine Prusya Kralı tarafından Moltke'ye Prusya ordusundan aldığı maaş verilmek şartıyla üç aylık ek izin verilmiştir. Sonrasında Moltke, dört yıldan fazla bir süre Osmanlı hizmetinde bulunacaktır.²⁵

Osmanlı Devleti ile Prusya arasında imzalanan 1761 yılındaki dostluk ve ticaret antlaşması, 31 Ocak 1790 tarihinde elli yıl daha uzatılmıştır. Prusya, Osmanlı Devleti ile 10 Ekim 1840 yılında, 1834'te kurulan Zollverein'e (Alman gümrük birliği) tabi devletler adına Osmanlı-İngiliz ticaret antlaşmasını esas alan yeni bir antlaşma imzaladı. Antlaşma, Alman tüccarlar için uygun şartlar taşımaya rağmen iki ülke arasındaki ticarete önemli bir ilerleme meydana getirmedi.²⁶ Prusya 1840 ile 1871 yılları arasında kendi iç sorunları ile uğraşmak zorunda kaldığı için bu dönemde Türk-Alman ilişkilerinde bir duraklama yaşandı.²⁷ Almanya milli birliğinin sağlanmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde tekrar gelişme sürecine girilecektir.

Prusya'nın Avusturya'yı 1866 Sadova, Fransa'yı da 1870 Sedan Savaşları'yla yenmesiyle, Bismarck'ın öncülüğünde 1871 yılında Alman İmparatorluğu kurulmuştur.²⁸ Bismarck, yeni kurulan Alman İmparatorluğu'nun geleceğini Avrupa'da uzun süreli bir barış ortamının sağlanmasında görmekteydi. Dolayısıyla Bismarck'ın öncülüğünde “kan ve demirle” belirlenen yeni Avrupa sınırlarının Almanya'nın güvenliği için korunması gerekiyordu. Bunun için Bismarck'ın Almanya'nın dış politikasında en önemli hedefi, Fransa'nın Alsas-Loren'i geri almak için bir intikam

²² Uzunçarşılı, a.g.e., s. 236.

²³ Jehuda L. Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1839)**, (Çev. Fahri Çeliker), 2. Baskı, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 9.

²⁴ Feldmareşal Helmuth Von Moltke, **Moltke'nin Türkiye Mektupları**, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1969, s. 30.

²⁵ Wallach, a.g.e., s. 9-10.

²⁶ Rıfat Önsoy, **Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)**, Enderun Yayınları, İstanbul, 1982, s. 5-6.

²⁷ Türk, a.g.e., s. 40.

²⁸ Karal, a.g.e., s. 166; Soy, a.g.e., s. 28.

savaşına girmesine engel olmak ve Avusturya ile Rusya'nın, Almanya'ya karşı ittifak yapmasının önüne geçmekti.²⁹

Bismarck, Almanya'nın güvenliğini temin için Fransa'yı yalnızlaştırıp Almanya, Avusturya ve Rusya ile bir ittifak sistemi oluşturmaya çalışırken, Osmanlı Devleti üzerinde emelleri bulunan devletlerin Doğu Sorunu olarak nitelendirdikleri, aralarındaki çıkar çatışmalarından uzak durmayı tercih etmiştir. Bismarck bu konuyu “Pomeranyalı bir askerın kemiklerinden daha değersiz” ifadesiyle Almanya açısından konuya yaklaşımını ifade etmiştir.³⁰ Fakat bu ifade Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı tamamen ilgisiz kaldığı anlamı da taşımamaktadır. Bismarck'ın Osmanlı politikası, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ndeki çıkarlarının, Rusya ile arasındaki iyi ilişkilere feda edilmesi olarak özetlenebilir.³¹ Bismarck'ın Osmanlı Devleti'ne karşı ilgisiz olmasının diğer bir sebebi de Almanya ile Osmanlı Devleti arasında müşterek bir sınırın bulunmamasıydı.³²

93 Harbi ve sonrasındaki gelişmeler Türk-Alman ilişkilerini yeniden geliştirecektir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı ordusunun mağlup olması, askeri bağlamda yeni düzenlemeler yapılması zorunluluğunu ortaya koymuştur. 1870-1871 Almanya-Fransa Savaşı'nda Alman ordusunun açıkça üstünlüğünü ortaya koyması, İngiltere ve Fransa'ya göre Almanya'nın daha az tehlikeli görülmesi, Osmanlı ordusunun Almanya ordusu gibi yeniden teşkilatlandırılmak istenmesi Osmanlı idarecilerini Alman desteğini talep etmeye sevk etmiştir.³³ Bunun sonucunda da 1880'li yıllardan itibaren Alman askeri uzman ve komutanların yoğun bir şekilde Osmanlı ordusunda görev almasıyla, Osmanlı ordusu artık Alman askeri sistemi ve Alman silah endüstrisine bağlı bir ordu olmaya başlamıştır.³⁴

Bu çalışmada Osmanlı basınında, 1876-1895 döneminde Almanya'nın nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir. Türkiye'de bilinen ilk gazete, Fransız ihtilalini izleyen yıllarda Fransızlar tarafından çıkarılmıştır. İstanbul'da Fransız basımevinde, 1795 yılında basılan fakat günümüze hiçbir nüshası ulaşmamış Fransızca bu gazetenin adı *Bulletin des Nouvelles*'ti.³⁵ Osmanlı Devleti'nde ilk gazete Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın Türkçe ve Arapça yayınlanan *Vekâyi-i Mısriye* adlı gazetesidir. İstanbul'da devletin sesi olacak bir resmi gazete çıkarılmasına karar verilince Padişahın onayıyla

²⁹ Karal, a.g.e., s. 167.

³⁰ Karal, a.g.e., s. 168; Soy, a.g.e., s. 28; Türk, a.g.e., s. 41; Yavuz Özgüldür, **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993, s.7.

³¹ Türk, a.g.e., s. 41.

³² Özgüldür, a.g.e., s. 7.

³³ Wallach, a.g.e., s. 24.

³⁴ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, 10. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 103.

³⁵ M. Nuri İnüçur, **Basın ve Yayın Tarihi**, İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar- Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 157.

Takvîm-i Vekâyî’ isimli gazete çıkarılmaya başlanmıştır.³⁶ 1840 tarihinde William Churchill adlı bir İngiliz tarafından kurulan *Ceride-i Havadis* gazetesi de özel sermaye ile kurulan ilk gazete olmuştur.³⁷ II. Abdülhamit tahta geçtikten sonra, ilan edilen Kanun-i Esasi’nin 12. Maddesinde basının yasalar çerçevesinde serbest olduğu yer almaktadır. Fakat 1878 yılının Şubat ayında Meclisin kapatılmasıyla II. Abdülhamid döneminde eski nizamname ve kararnamelere göre basın yayın yönetilmiştir.³⁸ 1879-1887 yılları arasında İstanbul’da her yıl 9-10 yeni yayının piyasaya çıktığı görülmektedir. Politik sınırlamalara rağmen bu dönemde 12-15 bin arası günlük baskıya ulaşan gazeteler yayınlanmıştır.³⁹ Çalışmada 1876-1895 dönemi Osmanlı basınından *Basiret*, *Sabah*, *Vakit*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Tarik* gazeteleri ile *Servet-i Fünun* dergisinden faydalanılmıştır.

1876-1895 dönemi Osmanlı basını içerisinde ele alınan gazetelerden *Basiret* gazetesi, Ali Efendi’ye gazete çıkarma onayının verilmesiyle 23 Ocak 1870 yılında yayınlanmaya başlamıştır. *Basiret* gazetesi çıkış amacını çeşitli bilimsel gelişmelerden ve politikadan söz etmek, halkın eğitim, kalkınma, sanayileşme ve çağdaş medeniyet yolundaki çabalarına katkı sağlamak olarak belirlemiştir.⁴⁰ İlk olarak 1875 yılında yayınlanmış olan *Sabah* gazetesi, 1882 yılında Mihran Efendi tarafından satın alınmış ve Şemseddin Sami’nin başyazarlığında önemli bir gazete haline gelmiştir.⁴¹ Basın tarihimizde ilk defa Miladi tarihi kullanan gazetedir.⁴² 1875 yılında yayınlanan *Vakit* gazetesi, dönemin en önemli siyasi gazetelerinden birisidir. Sahibi Filip Efendi ve başyazarı Sait Bey olan gazetede siyasi yazıların yanında, eğitim ve edebiyatla ilgili makalelere de sıkça yer verilmiştir.⁴³

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 25 Haziran 1878 tarihinde yayına başlamış olup gazetenin sahibi Mehmet Cevdet Bey, gazetenin başyazarı Ahmet Mithat Efendi’dir. Halkın anlayacağı yalın bir dil kullanılmıştır.⁴⁴ Ansiklopedik bilgileri halka yansıtmada başarılı olmuş, öğretici gazetecilik yönü ön plana çıkmıştır.⁴⁵ *Tarik* gazetesi ismi ile birkaç gazete çıkmış olmakla birlikte, bizim çalışmamız kapsamında yer alan *Tarik* gazetesi, 1884 yılından itibaren yayınlanmaya başlanmıştır. Yayın ilkeleri; ilmî, edebî, toplumun yararına olan yazı ve makaleleri yayımlamak, kin ve nefretten uzak her konuyu ele almak olarak belirlenmiştir.⁴⁶ *Servet-i Fünun* dergisi Ahmet İhsan tarafından 27 Mart

³⁶ Nesimi Yazıcı, “Takvîm-i Vekâyî”, *DİA içinde*, 39 (490-492), TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 490.

³⁷ Cahit Özbay, *Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, 1. Baskı, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2014, s. 147.

³⁸ Orhan Koloğlu, *Osmanlıdan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 61-62.

³⁹ Koloğlu, a.g.e., s. 64.

⁴⁰ İlhan Yerlikaya, “Basiret”, *DİA içinde*, 5 (103-105), TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 103-104.

⁴¹ Koloğlu, a.g.e., s. 65.

⁴² İnuğur, a.g.e., s. 259.

⁴³ Özbay, a.g.e., s. 149.

⁴⁴ Özbay, a.g.e., s. 151.

⁴⁵ Koloğlu, a.g.e., s. 64.

⁴⁶ Nesimi Yazıcı, “Tarik”, *DİA içinde*, 40 (94-95), TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 94.

1891 yılında çıkarılmıştır. Dergi Abdülhamid tarafından da maddi destek görmüş, dönemin etkili sanat ve düşünce yayını haline gelmiştir.⁴⁷ Bunların dışında çalışma dönemimize ait *İstikbal*, *Mecmua-i Ebuzziya*, *İkdam*, *Mecmua-i Fünun-u Bahriye* gazete ve dergilerinden de yararlanılmıştır.

Osmanlı-Almanya ilişkilerinin sadece devletlerarası siyasete bağlı olarak ele alınması, dönemin bütün yönleriyle anlaşılmasında eksik yanlar bırakacaktır. Bu çerçevede Osmanlı basınında nasıl değerlendirildiği sağlıklı bir tarihsel analiz yapılmasına katkı sağlayabilecektir. Dönemin önemli basın kaynakları, kronolojik olarak taranarak Almanya'ya ile ilgili ele alınan konular seçilmiştir. Basın tarafından ele alınan konular çok çeşitlilik gösterdiğinden, Almanya ile ilgili siyasi, askeri işbirlikleri, ittifaklar, eğitim, silah ve mühimmat ticareti, sanayi, teknolojik, toplumsal gelişmelerle ilgili konular seçilerek ele alınmıştır. Bu dönemde II. Abdülhamid, basının yaygınlaşmasını desteklemektedir fakat bu basın kendi başına buyruk hareket eden bir basın değil, siyasi iradenin kontrolünde bir basındı.⁴⁸ Dolayısıyla dönemin basınının ele aldığı konular içerisinde devletlerarası siyasi ilişkiler oldukça sınırlı kalmakta olup, ele alınmış olan konulara da eleştiriden uzak, dönemin siyasi otoritesinin taleplerine uygun olarak değerlendirilerek yer verilmiştir.

⁴⁷ Koloğlu, a.g.e., s. 65.

⁴⁸ Koloğlu, a.g.e., s. 66.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALMANYA’NIN AVRUPA SİYASETİNE YÖNELİK HABERLERİN OSMANLI BASININA YANSIMASI

1.1. Almanya’nın Avrupa Siyasetine Dair Genel Tutumu

1848 ihtilali, Avrupa’da büyük sarsıntılara yol açarken Prusya, yeni bir anayasa ilan ederek demokratik, liberal ayaklanmaları askeri güç kullanarak bastırmış ve 1848 yılında liderliğini yaptığı yirmi sekiz hükümdarın katıldığı bir Alman birliği kurulmuştur.⁴⁹ Bismarck, bundan sonraki süreçte Alman birliğinin önündeki Danimarka, Avusturya ve Fransa engellerini bu ülkelerle yapılan savaşlarda galip gelerek ortadan kaldırmıştır. Bu zaferler sonucunda 1871 yılında Prusya öncülüğünde Alman İmparatorluğu kurulmuştur. Bundan sonraki süreci ele alan ve Almanya’nın iç politikadaki tavrına dikkat çeken *Sabah* gazetesi, 1 Nisan 1876 tarihli dış siyasi haberinde “Prens Bismarck Almanya’nın kuvvetini artırmaya ve diğer Almanya hükümetlerini mümkün mertebe Prusya hükümetine bağlamaya ve Katolikliğin nüfuzunu kesmeye çalışıyor” ifadesiyle, Almanya’nın hedefini ortaya koymaktadır. Haberin devamında, bugünlerde Berlin kabinesinin ve bütün Almanya’yı meşgul eden şeyin Almanya demir yollarının Prusya hükümeti tarafından satın alınması meselesi olduğu, Bismarck’ın bu hususta ısrar ettiği fakat Almanya hükümetlerinin, Prusya’nın iradesine teslim olmak istemedikleri bilgisine yer verilmektedir.⁵⁰

1871’den sonra Alman dış politikasının temel ilkesi, barış ve barışın sağlanması bunun için de Fransa’nın yalnızlaştırılması ilkesi olmuştur.⁵¹ Almanya, savaşla kurulmuştu fakat barışla kuvvetlenebilir ve kalkınabilirdi.⁵² *Sabah* gazetesinin naklettiği Berlin’den alınan 10 Kasım 1876 tarihli bir telgrafta da belirtildiği gibi Prens Bismarck, imparatorun politikasının sulha dayandığını, bundan dolayı doğrudan doğruya Almanya’nın ilişkisi olmayan bir meseleye Almanya tarafından müdahale olunmayacağını, sonuç olarak Almanya’nın bütün devletlerle ilişkisinin dostane olup genel barışın devamına çalıştığını açıklamaktaydı.⁵³ Bismarck, bir taraftan yaptığı açıklamalarında Avrupa’da barışın korunması için çaba sarf ettiklerini belirtirken, diğer taraftan da buna yönelik adımlar atmanın arayışı içerisine girmişti. Fransa’nın Almanya’ya karşı bir intikam savaşına

⁴⁹ Kemal Beydilli, “Prusya”, *DİA* içinde, 34 (354-358), TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 355.

⁵⁰ *Sabah*, 1 Nisan 1876 [6 RA 1293], Nr. 25, s. 1.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 13. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, s. 21.

⁵² Kocabaş, a.g.e., s. 29.

⁵³ *Sabah*, 10 Kasım 1876 [22 L 1293], Nr. 213, s. 1.

girmesini önlemek amacıyla 1872 yılında Rusya, Avusturya ve Macaristan ile I. Üç İmparatorlar İttifakı kurulmuştu. Yazılı olmayıp sözlü bir anlaşmaya dayanan ittifakın amacı, üç devletin Avrupa'da ortak bir politika izleme esasına dayanıyordu.⁵⁴

Almanya'nın Avrupa siyaseti tutumuna yönelik olarak *Sabah* gazetesi, *Kölnische Zeitung* isimli Alman gazetesinden yaptığı alıntıya yer vermektedir. *Kölnische Zeitung*, Almanya İmparatoru Rusya ile Devlet-i Osmaniye arasında bir savaşın çıkmasını ve bütün Avrupa siyasi ilişkilerinin alt üst olmasını istemediği için Rusya İmparatoruna barışın korunmasını tavsiye etmekteydi. Ayrıca İmparator Wilhelm'in sağlığında Fransızlar, Almanya toprağına saldırmadıkça Almanya ile Fransa arasında savaş olmayacağı bilgisine yer verilmekteydi.⁵⁵ 1854-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Rusya'nın Orta Asya'ya doğru genişlemesi ve Kafkasları ele geçirmesinden dolayı İngiltere son derece rahatsız olmuştu. Buna daha sonra Boğazlar üzerindeki Rus-İngiliz hâkimiyet mücadelesi de eklenecektir.⁵⁶ Petersburg'un, 26 Nisan 1876 tarihinde neşr olunan gazetelerindeki bir habere yer veren *Vakit* gazetesi, İngiltere ile Rusya arasında olan sorunların halli için Almanya'nın girişimlerinin bir sonuç vermemiş olduğunu belirtmekteydi.⁵⁷

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası toplanan Berlin Kongresi'nde Rusya'nın Balkanlarda elde ettiği üstünlüğün kabul edilmemesi ve Rusya-Avusturya arasında paylaşım konusundaki anlaşmazlık I. Üç İmparator İttifakı'nın sonunu getirmişti.⁵⁸ Bismarck'ın Avrupa'da barışın devamına yönelik çabalarının sonucunda, 1879 yılında Almanya ile Avusturya arasında yeniden bir savunma ittifakı oluşturuldu. Daha sonra Rusya'nın da 1881 yılında bu ittifaka dâhil olmasıyla II. Üç İmparatorlar İttifakı kurulmuştur.⁵⁹ Almanya ile Rusya'nın barışın korunmasına yönelik aynı ittifak içinde bulunmalarına rağmen aralarındaki güven sorununun devam ettiği görülmektedir. Nitekim *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 22 Haziran 1883 tarihli nüshasında, Rusya ile Almanya arasındaki siyasi ilişkilerin gayet yolunda olmasına rağmen, her iki tarafında birbirinin sınırı üzerinde askeri yollar ve istihkâmlar inşa etmelerini manidar bulmaktadır.⁶⁰

Prens Bismarck'ın 1862 yılında Prusya Başbakanı olmasından sonra, Almanya ve Avrupa siyasetinde oynadığı etkin rolle beraber basında da düşünceleri ve kişiliği hakkında haberler yer almıştır. *Tarik Gazetesi*, 18 Mart 1884 tarihli sayısında, Prens Bismarck'ın başkâtibi Mösyö Morris Bosch kendisi hakkında ayrıntılı bir risale bastırdığını belirtmektedir. Bu risalede, Prens Bismarck'ın

⁵⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 24.

⁵⁵ *Sabah*, 2 Aralık 1876 [15 ZA 1293], Nr. 232, s.1.

⁵⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 24.

⁵⁷ *Vakit*, 29 Nisan 1878 [26 R 1295], Nr. 904, s. 2.

⁵⁸ Dursun, a.g.e., s. 514.

⁵⁹ Dursun, a.g.e., s. 514.

⁶⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Haziran 1883 [17 Ş 1300], Nr. 213, s. 1.

yetenek ve gayreti herkesçe kabul edilmiş olmakla beraber Doktor Bosch, kendisinin üstün bir zekâyâ dayanan başarılarının sebebinin kehanet derecesindeki ileri görüşlülüğünden kaynaklandığını iddia etmektedir. Mösyö Morris Bosch, Prens Bismarck'ın ne mutlak sınırsız bir hükümet, ne de parlamento taraftarı olmayıp Kanun-i Esasi taraftarı olduğunu belirtmekteydi.⁶¹

Alman Başbakanı Prens Bismarck'ın meclis konuşmaları da basın tarafından yakından takip edilmiş, nüshalarında bu konuşmalara geniş yer verilmiştir. Bu konuda *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 17 Şubat 1888 tarihli nüshasında, Bismarck'ın Meclis-i Mebusandaki meşhur nutkunu, Avrupa siyasi tarihine geçecek derecede önemli belge olmasından dolayı bir suretini tercüme ederek gazeteye koyduklarını ifade etmektedir. Gazete Bismarck'ın nutkunu, 23 Şubat 1888 tarihine kadar sayfalarında yayınlamıştır. Bismarck nutkunda, bir Avrupa hükümdarının komşuları üzerine hücum etmesi için bugün ne bir sebep, ne de bir bahanenin bulunmadığını, sulhun korunması hakkında güveninin daha da arttığını belirtmektedir.⁶² Gazeteler, Prens Bismarck'ın Avrupa politikasına yönelik tavrının barışı koruma yönünde olduğunu belirtirken *Tercüman-ı Hakikat*, *Patri* gazetesinin bu konudaki farklı bir görüşüne de yer vermiştir. Gazeteye göre Prens Bismarck, ne zaman sulhtan emin olduğunu söylemişse, diğer tarafta bir savaş başlamıştır. Gazetede, 1864, 1866 ve 1870 yılları muharebeleri başlangıcında, Prens Bismarck'ın hep sulhtan yana bir konuşmasının bulunduğu herkesçe bilindiğini, bundan dolayı da Prens Bismarck'ın barışın teminatına yaptığı vurgunun bir savaş gözüyle görüldüğü ifade edilmiştir.⁶³

Almanya'nın Avrupa politikasına yönelik tavrını, 15 Haziran 1888 yılında tahta geçen II. Wilhelm de Almanya halkına bir beyanname ile tebliğ etmiştir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 20 Haziran 1888 tarihli haberinde, 18 Haziran'da Berlin'den alınan telgrafta bu beyannameye yer vermiştir. Beyannamede II. Wilhelm kendisinin de ecdadı gibi adil ve yumuşak huylu bir hükümdar olmak istediğini, sulhun korunması ve memleketin saadeti için çalışacağını belirtmektedir.⁶⁴

Basında genel olarak Almanya'nın barışın korunmasına yönelik politikalarına ilişkin haberler yer alırken, bunun tam zıttı olan haberler de yer almaktadır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin, 1 Kasım 1889 tarihli Havadis-i Hariciye başlığı altında verilen haberinde, Londra'da yayınlanan *Pall Mall* gazetesinde, bir ihtiyar diplomat imzasıyla Avrupa'nın genel durumu hakkında önemli bir makale neşr edildiği belirtilmektedir. Makalenin yazarı, Almanya İmparatorunun maiyetinde bulunan bir takım genç askeri idarecilerin, hızlı bir şekilde savaş ilan etmenin Almanya'nın menfaatine olacağını belirttiğini iddia etmektedir. Buna gerekçe olarak, Almanya'nın dört tarafında bulunan düşmanların Almanya'yı mahvetmek için fırsat beklemesi gösterilmiştir. Bu husus şu şekilde ifade edilmiştir:

⁶¹ **Tarık**, 18 Mart 1884, [20 CA 1301], Nr. 12, s. 2-3.

⁶² **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Şubat 1888 [5 C 1305], Nr. 2911, s. 2.

⁶³ **Tercüman-ı Hakikat**, 18 Şubat 1888 [6 C 1305], Nr. 2912, s. 2.

⁶⁴ **Tercüman-ı Hakikat**, 20 Haziran 1888 [10 L 1305], Nr. 3000, s. 2.

Almanya, düşmanlarında henüz bulunmayan üstün silahlara ve dumansız baruta sahiptir. Birkaç sene sonra Almanya'nın düşmanları da bu üstünlüğe sahip olacakları gibi, bu gün pek ihtiyar olan askeri ümera da bir kaç sene sonra vefat edeceğinden tecrübelerinden de faydalanılamayacaktır. Bundan dolayı Almanya ne kadar çabuk savaş ilan ederse başarısı o kadar yüksek olacaktır.⁶⁵

Bismarck'ın Avrupa'da statükoyu değiştirecek bir adım atılmasını Almanya'nın güvenliği için tehlikeli görmesine karşın, II. Wilhelm'in Almanya'yı daha da güçlendireceğini düşündüğü dünya siyaseti izleme düşüncesi, Alman İmparatoru ve Şansölyesi arasında derin görüş ayrılığına neden olmuştur. II. Wilhelm ile Bismarck arasındaki bu fikir ayrılıkları 18 Mart 1890 tarihinde Bismarck'ın istifası ile sonuçlanmış, bu da Almanya'nın bundan sonraki Avrupa politikasında ne gibi değişimler yaşanacağı sorusunu basının gündemine getirmiştir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 20 Mart 1890 tarihli haberinde, 18 Mart'ta Berlin'den çekilen bir telgrafnamede Almanya Başvekili, Prens Bismarck'ın istifa ettiği ve bu istifanın İmparator II. Wilhelm tarafından kabul edildiği belirtilmektedir. Bu istifanın siyasi çevrelerce ileride büyük vahamet ve kötü sonuçlara yol açacağına hükümlenmektedir.⁶⁶ *Tercüman-ı Hakikat*'in değerlendirmesinde, Prens Bismarck'ın tesis ettiği Almanya İmparatorluğunu yıktırmamak ve 1871 yılından beri Avrupa'yı savaş felaketinden korumak için büyük çaba sarf ettiği, bu amaçla Üç İmparatorlar İttifakı ve daha birçok düzenlemeyi meydana getirdiği belirtilmektedir. Bu başarılı siyaset, düşmanları tarafından da takdir olunmuştur. Gazetede Bismarck'ın siyaset sahnesinden çekilmesinin, dünyanın barış ve selameti açısından endişe verici olduğu yorumunda bulunulmuştur.⁶⁷ Bütün bu gelişmeler Avrupa siyasi çevrelerine, Bismarck sonrası Almanya'sının Avrupa politikasında değişiklik yaşanacağı, bu değişikliğin de mevcut barış ortamının sona ermesi anlamına geleceği endişesini taşıtmaktadır.

1.2. Almanya-Fransa İlişkileri

Bismarck, 1870-1871 Savaşı'nda Fransa'nın Almanya karşısında aldığı ağır yenilgiyi milli onurlarına düşkün Fransız milletin kolay kolay hazmedemeyeceğini, bu yenilginin intikamını almak için ilk fırsatta harekete geçeceklerini düşünüyordu.⁶⁸ Bu nedenle Fransa'nın diğer Avrupa devletleri ile ittifak halinde Almanya'ya savaş açması, birliğini yeni sağlamış Almanya'nın varlığını tehlikeye sokabilirdi. Bu şartlar altında Bismarck, Fransa'nın attığı her adımı yakından takip etmekteydi.

1870-1871 Almanya-Fransa Savaşı'nı değerlendiren *Sabah* gazetesi, "Avusturya ile Rusya tarafsız kalmakla Prusya'ya büyük bir hizmet ettiler. Çünkü Rusya ve Avusturya taraf olmuş olsa

⁶⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Kasım 1889 [7 RA 1307], Nr. 3416, s. 2-3.

⁶⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Mart 1890 [28 B 1307], Nr. 3536, s. 1.

⁶⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Mart 1890 [3 Ş 1307], Nr. 3540, s. 1.

⁶⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 20.

idiler hiç şüphe yok ki Prusya kazanmak yerine tamamen mahvolacaktı” ifadesine yer vermiştir.⁶⁹ Gazete Prusya’nın, Fransa ile savaşa girmeden önce Rusya ve Avusturya ile bir antlaşmaya vardığı, onlara tarafsız kalmaları karşılığında bir menfaat sağladığı, Rusya ile Avusturya’nın Prusya’nın büyümesinden bir faydası olmadığı, bilakis kendilerini korkutacak bir komşu kazandıkları, değerlendirmesini yapmaktadır. *Sabah*, üç imparatorun sık sık görüştüğü ve görüşmelerinde şarkla ilgili konuların geçtiğinin sır olmadığı bilgisine yer vermektedir. Haberin devamında, Hersek ve Bosna ihtilalini, Bulgarların isyanını, Sırbistan ve Karadağ’ın önce gizli sonradan da açıktan açığa eşkıyalık etmelerinin bu görüşmelerden büsbütün ilgisiz sayılamayacağı, sonucuna varılmıştır. Buna göre Avusturya ve Rusya’nın Fransa ile yapacağı savaşta tarafsız kalmalarının karşılığında Prusya’da bu iki devletin Balkanlar üzerindeki emellerinde tarafsız davranacaktı.⁷⁰ Son zamanlarda Balkanlarda yaşanan hareketlilikler bu şekilde değerlendirilmekteydi.

Benzer şekilde *Vakit* gazetesi, *Levant Herald* gazetesinin haberini aktararak Almanya’nın, Fransa’nın savaş hazırlıklarına dair açıklama talep edeceğini belirtmiştir. Haberin devamında mevcut durumda Avrupa’da bir savaşın çıkma ihtimalinin yüksek olduğu, bu savaşın sorumlusunun da Rusların delice hareketlerinin sonucu olduğu belirtilmektedir.⁷¹ Avrupa’da bu dönemde gerilimin arttığı, devletlerin silahlanmaya daha fazla bütçe ayırdıkları da basına yansımaktadır. Mareşal Moltke’nin Alman Meclis-i Mebusan komisyonundaki konuşmasında, harbiye bütçesinin artırılmasına yönelik ısrarı heyecana sebep olmuştur. Moltke, Avrupa devletlerinin birbirlerine olan güvensizliklerine değinerek her devletin kendisini korumaya mecbur olduğunu, Fransa’nın savaş hazırlıklarının tehdit edici bir hale geldiğini ifade etmiştir.⁷² Mecliste yapılan bu tür konuşmalarla, Alman siyasi ve askeri devlet adamları talep ettikleri askeri bütçeyi meclisten geçirme yoluna gitmişlerdir.

Alman İmparatoru ve Başbakanının, barışçıl ve itidalli açıklamaları basında yer alırken, aynı kişilerin yakın çevreleriyle yaptıkları görüşmelerde paylaştığı düşünce ve fikirlerinin farklı olabildiği de ifade edilmektedir. *Tarik* gazetesi, Bismarck’ın başkâtibi Mösyö Morris Bosch’un yayınladığı risaleden atıfla Bismarck’ın Fransa ile ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Buna göre Bismarck, halkı Alman sayılan Alsas eyaletini ele geçirmekle yetinmeyip Loren eyaletini de almak fikrinde olduğunu defaatle belirtmişti. Hatta kadim Burgonya ve Şampanya eyaletlerini dahi kısmen ele geçirmekle Fransa tarafında bir Alman Hükümeti oluşturmak ve oraya Alman muhacirlerini iskân ile Fransa aleyhinde bir set tesis etmek düşüncesinde dahi bulunmuştu.⁷³

⁶⁹ *Sabah*, 8 Ağustos 1876 [18 B 1293], Nr. 142, s. 1.

⁷⁰ *Sabah*, 8 Ağustos 1876 [18 B 1293], Nr. 142, s. 1.

⁷¹ *Vakit*, 30 Nisan 1877 [16 R 1294], Nr. 539, s. 2.

⁷² *Vakit*, 30 Nisan 1877 [16 R 1294], Nr. 539, s. 2-3.

⁷³ *Tarik*, 19 Mart 1884 [21 CA 1301], Nr. 13, s. 2-3.

Bismarck'ın diplomatik yaklaşımları kuşkusuz Fransız basınında da karşılık bulmuştur. Fransız basını, Alman devlet adamlarının açıklamalarına gazetelerinde yer vermişlerdir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan habere göre, Bismarck'ın Meclis-i Mebusandaki meşhur nutku Paris basını tarafından güvenilir olarak değerlendirilmiştir. Almanya başvekili tarafından ortaya konulan barışçıl yaklaşıma, Fransız gazetelerinin bir kısmının tereddütle baktıkları, bir kısmının ise savaş korkusundan dolayı savaşı isteyen bir konuşma yapamayacağı düşüncesinde oldukları yazılmaktadır. Adı geçen gazetelerden *Tan* gazetesi, barışın korunmasının Avrupa'da şu andaki mevcut durumun korunması anlamına geldiğini, Almanya'nın bunu herhalde korumaktan başka bir şey arzu etmediği değerlendirmesine yer vermiştir.⁷⁴

Bismarck, görüşlerini ortaya koyarken Almanya'nın yapacağı askeri harcamalar için meclisten onay talep ederken Fransa'nın askeri harcamalarıyla, Almanya arasında karşılaştırma yaparak bu konuda gelecek eleştirilere karşı gerekçelerini ortaya koymuştur. Meclis-i Mebusandaki nutkunda, ellerinden geldiği kadar kuvvetli olmaları gerektiğini, Fransa'nın bu senelerde askeri kuvvetini artırmak için üç milyar para harcadığını, kendilerinin ise talep edilen miktarla beraber yalnızca bir buçuk milyar harcamak için meclisten izin istediklerini ifade etmektedir.⁷⁵ Almanya bir taraftan Fransa'ya karşı her türlü askeri ve siyasi tedbirleri alırken diğer taraftan da Alsas Loren'le ilgili yeni politikasını uygulamaya koymuştur. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin, *Misyon* gazetesinden aldığı habere göre Berlin kabinesi, Bozen vilayetinde yaptığı gibi Alsas Loren halkını Almanlaştırmaya karar vermişti. Plan şu şekilde ifade edilmekteydi: Berlin'de özel bir komisyon kurularak Alsas'ta Fransa tebaasından olan halkın sahibi olduğu emlak satın alınmayla çalışılacak ve bu emlak sonradan Almanya'ya göç edecek halka daha uygun şartlarda bırakılacaktı.⁷⁶

Sabah gazetesi, Almanya-Fransa ilişkilerini ele aldığı bir diğer haberinde, Avrupa'nın her yerinde asayişin kalıcılığının sağlandığına dair resmî ve gayri resmî yayınların çokluğuna değinmekle birlikte, diğer taraftan dumansız barut, top, tüfek imali ve levazım-ı harbiye temininden de geri durulmadığını ifade etmektedir. Gazeteye göre Almanya, 1870 savaşından beri Alsas-Loren'de askeri kuvvetini artırmaya gerek duymazken şimdi bir kat artırması iki ülke arasındaki mevcut güvensizliği daha da artırmıştı. Böylece Almanya ile Fransa arasındaki husumet yirmi yıla yaklaşan çözümsüz bir hal almıştı.⁷⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesindeki habere göre Fransa ile Almanya arasında bir savaş başladığı takdirde tarafsız bulunan İsviçre'ye saldırılıp saldırılmayacağı İsviçre basınına da meşgul etmeye başlamıştı. Buna göre Fransızlar, Almanya ve müttefiklerinin savaş anında İsviçre'ye saldırmaktan

⁷⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Şubat 1888 [6 C 1305], Nr. 2912, s. 1.

⁷⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Şubat 1888 [8 C 1305], Nr. 2914, s. 2.

⁷⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Ekim 1888 [8 M 1306], Nr. 3089, s. 4.

⁷⁷ *Sabah*, 12 Kasım 1889 [18 RA 1307], Nr. 74, s. 1.

çekinmeyeceğini iddia ederken, Fransızların da İsviçre'ye girmekten çekineceğinden emin olunamıyordu. İsviçre basınına göre, her iki tarafa da güvenilemeyeceği için İsviçre Hükümetince ülkenin müdafaasına yönelik çalışmalar tamamlanmalıydı.⁷⁸ Almanya-Fransa ilişkilerindeki gerilim her geçen yıl artmakla birlikte, gelişmeler taraf olan ülkelerde olduğu kadar tarafsız ülkelerin basını tarafından da endişe ile takip edilmekteydi.

1.3. Almanya-Rusya İlişkileri

Almanya'nın 1872 yılında Rusya ile I. Üç İmparatorlar İttifakı'nda aynı tarafta yer alması bazı Alman gazetelerince eleştirilmiştir. Bu eleştiriler Osmanlı basınına da yansımıştır. *Sabah* gazetesinin haberine göre bazı Alman gazeteleri, Almanya'nın Rusya ile ittifaktan bir şey elde edemeyeceğini, buna karşılık Rusya'nın Almanya ile ittifaktan pek çok fayda sağlayacağını, Almanya'nın ise zarar gören taraf olduğunu beyan etmişlerdir.⁷⁹ Fakat haberde bu ittifaktan Almanya'nın ne gibi bir zarar göreceği, Rusya'nın ne tür faydalar sağlayacağına değinilmemiştir. Yine bir Alman gazetesine dayandırılan haberde, Almanya'nın Şark Meselesi'nde İngiltere ile ittifak yapmayıp, Rusya ile ittifak yapmasının Rusya'nın Fransa ile yakınlaşmasının önüne geçmek için olduğu kaydedilmiştir. Rusya ile ittifak sona erdiği anda Fransa'nın Rusya ile ittifak yapacağı ve Almanya'nın iki düşman arasında kaldığı zaman İngiltere'nin buna kayıtsız kalacağı yorumu yapılmaktadır.⁸⁰

İstikbal gazetesi de 23 Eylül 1876 tarihli nüshasında, *La Frans* gazetesinin Almanya ile Rusya arasında Şark Meselesine ilişkin bir antlaşmanın imzalandığı haberinin birkaç gün önce *Ajans Havas* tarafından tezip edilmiş olduğunu fakat *La Frans* gazetesinin bu ittifak mukavelesinin Berlin'de imzalandığı bilgisini aktarmaktadır. Buna göre, Sırlar hezimete uğrarsa sınırlarının değişmemesinin sağlanacağı, Sırlar galip gelirse Almanya ve Rusya'nın Avrupa'nın büyük devletlerine Türklerin Avrupa'dan atılmasını teklif edecekleri ileri sürülmektedir. Ayrıca Türkleri Avrupa'dan çıkardıktan sonra Almanya ve Rusya'nın İstanbul ve Boğazları ele geçirmesinin dahi antlaşmada yer aldığı ifade edilmektedir.⁸¹ Almanya, Rusya ile aynı ittifak çatısı altında kalmak pahasına Rusya'nın Balkan ve Boğazlarla ilgili politikalarını destekler görünmektedir.

Osmanlı gazetelerinin naklettiği hususlardan biri de Alman-Rus askerî ilişkileridir. Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi, Rus ordusunu modernize etmek amacıyla I. Petro'dan itibaren Almanya'dan çok sayıda askeri uzman ve teknisyen getirtilmiştir. *Sabah* gazetesinde, Almanya'nın subaylarından Rusya hizmetine giren olursa kendilerinin Almanya vatandaşlığından çıkarılacağını ilan ettiği bilgisi

⁷⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Aralık 1892 [25 CA 1310], Nr. 4331, s. 1.

⁷⁹ *Sabah*, 27 Nisan 1876 [2 R 1293], Nr. 51, s. 2.

⁸⁰ *Sabah*, 12 Haziran 1876 [20 CA 1293], Nr. 93, s. 3.

⁸¹ *İstikbal*, 23 Eylül 1876 [4 N 1293], Nr. 191, s. 2.

verilmektedir.⁸² Berlin’de çıkan *Augsburg* gazetesindeki habere nüshasında yer veren *Sabah* gazetesinde Almanya’nın gerek muvazzaf, gerekse askeri hizmetinden muaf olmuş olan subayların Rus ordusuna katılmalarına ve Rus subayları gibi giyinme isteklerine engel olduğu belirtilmektedir.⁸³

Almanya-Rusya ilişkileri çerçevesinde dikkat edilen bir başka konu 93 Harbi arasındaki diplomatik gelişmelerdir. Berlin Konferansı öncesi Rus Çarı II. Aleksandr, Bismarck’a gönderdiği mektupta, Almanya’nın Rus taleplerini desteklemesini istemişti. Bismarck’ın Avusturya ile Rusya arasındaki itilaf konularında Avusturya’yı destekleyen bir tutum izlemesi Rusya’yı gücendirmiştir.⁸⁴ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde “bugünlerde Rusya basınının öfkesi kabul edilebilir sınırları aşıyor” denilerek bununla ilgili birkaç gazete haberi aktarılmaktadır. Rus gazetelerinde Almanya’nın Rusya’ya yaptığı hizmetin o kadar büyük olmadığı, Almanya’nın teveccühünün Avrupa’nın Rusya aleyhinde bulunmasını engelleyemediği, Rusya’nın şarkta yaptığı fedakârlığa karşılık mükâfata nail olmadığı belirtilmiştir.⁸⁵

Viyana’nın *Tageblatt* gazetesinden nakledilen haberde de Şark Meselesi’nde Petersburg kabinesinin Almanya’nın yardımını beklediği halde, Berlin kabinesinin bu yardımı yapmaktan çekindiği, Alman milletinin Slavların büyük düşmanı olduğu ifade edilmiştir. Rusya gazetelerinden dili en ölçülü olan *Golos* gazetesi bu konudaki değerlendirmesinde, Almanya’nın en büyük düşmanları olduğunu ifade etmiştir. Gazete, Rusların artık bundan böyle Almanlar hakkında iyi niyetli olamayacaklarını da dile getirmektedir. *Tercüman-ı Hakikat*, Rus basınının bu ağır ifadelerinin sadece bir gazete lisanı olmadığı değerlendirmesini yapmakta; Rusları böyle ağır ifadeler kullanmaya iten sebebi, Berlin’de yarı resmi *National Zeitung* gazetesinin yayınladığı bir fıkraya dayandırmaktadır. Fıkra göre Kont Şuvalov’un Berlin’den gitme nedeni, Berlin Antlaşması’nın değiştirilmesi talebinin Bismarck tarafından kesin olarak reddedilmesidir. Bu durum Rus gazetelerinin Almanya hakkındaki öfkelerinin ana sebeplerindendir.⁸⁶

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde “Rusya ve Almanya” başlığı altında yer alan makalede, Berlin’de yayınlanan *Tageblatt* gazetesinde, özellikle Rus ve Alman Şansölyeleri Prens Gorçakov ve Prens Bismarck arasındaki ilişkilerde soğukluk olduğu ve bu soğukluğun düşmanlık derecesine dönüştüğü ifade edilmektedir. Makalede, Rusya’nın yarı resmi gazetelerinde, Almanya’nın aleyhine yazılan makaleler dikkate alınırsa iki devlet arasında savaş çıkmasının muhakkak olduğuna hükmediliyor denilmektedir. Devamında Almanya gazetelerinde ve özellikle *Zeitung* adlı Leipzig gazetesinde, Rusya ve Prens Gorçakov aleyhine şiddetli makaleler yayınlanarak Rusya devleti Fransa

⁸² *Sabah*, 19 Ocak 1877 [4 M 1294], Nr. 264, s. 2-3.

⁸³ *Sabah*, 10 Şubat 1877 [26 M 1294], Nr. 283, s. 2.

⁸⁴ Kocabaş, a.g.e., s. 38.

⁸⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Eylül 1878 [9 N 1295], Nr. 62, s. 3.

⁸⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Mart 1879 [2 R 1296], Nr. 228, s. 3.

ile ittifak etse bile Almanya'nın bu ittifaktan korkmayacağı belirtilmektedir. Makalede 93 Harbi sonrasında, Avrupa'nın Rusya'ya olan tavrının değiştiğine dikkat çekilerek, Rusya'nın bu savaşta elde ettiği başarıya alaycı bir üslupla yaklaşılmaktadır. Ayrıca Rusya'nın bu savaşta 250 bin askerini Rumeli ve Anadolu'da kaybettiği, yüz yetmiş beş milyon lirasını harcadığı kaydedilmektedir.⁸⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, bir gün sonra Avrupa'da Berlin Antlaşması'nın uygulanmasına yönelik tartışmaları Viyana merkezli *Neue Freie Presse* gazetesine dayandırarak vermiştir. Buna göre Prens Gorçakov, Berlin Antlaşması'nın genel şeklini değiştirmek düşüncesindeyken, Prens Bismarck kendi eseri gözüyle baktığı antlaşmayı tamamıyla uygulandıktan sonra düzeltilmesine gerek kalıp kalmayacağı konusunun sonradan müzakere olunacak bir mesele olduğunu beyan etmiştir. İngiltere ise Berlin Antlaşması'nın tamamen uygulanmasını talep etmektedir. Prens Bismarck, Rusya'nın nüfuzu Balkan yarımadasında yayılırsa Şark Meselesi adıyla “Avrupa'nın vücudunda bulunan açık bir yaranın” kapanmayacağını bildiği için Rusya politikasına gösterdiği şiddetli itiraz ölçüsünde İngiltere'nin politikasını kabul etmektedir. Fakat Rusya gazeteleri Almanya'yı tehdit ederek, Prens Bismarck'ın bu hareket tarzına Rusların ateş püskürdüğünü, Rusya'nın Fransa ile ittifak edeceğini yazmaktadırlar. Buna karşın Prens Gorçakov'un tehditlerinden Almanya'nın korkmadığı ve Fransa'nın bugünkü menfaatlerinin Almanya ile iyi ilişkiler içinde bulunmayı gerektirdiği Berlin gazeteleri tarafından yazılmıştır. *Tercüman-ı Hakikat*, Rusya-Almanya ittifakının Avrupa için bir bela olduğunu ifade ederken, İngiltere-Almanya ittifakını Avrupa için bir saadet olarak tanımlamıştır.⁸⁸

Berlin Kongresi ile İngiltere'nin, Rusya'nın Balkanlar üzerindeki gücünü kırmak istediği, Almanya'nın da İngiltere'nin politikasını desteklediği Osmanlı basınına yansıyan değerlendirilmelerde de görülmektedir. Rusya ise kendisine karşı oluşan siyasi bloğu Fransa ile ittifak antlaşması imzalama tehdidinde bulunarak dengelemeye çalışmaktadır. Basının da yakından takip ettiği bu gelişmeler sonucunda Almanya, Avusturya ve Rusya'nın oluşturduğu I. Üç İmparatorlar İttifakı sona erecektir. Bütün bu gelişmelere rağmen, Bismarck'ın Rusya'yı kendi yanından ayırmak istememesi Rusya'nın ise bir Alman-Avusturya ittifakını kendisi için tehlikeli görmesi tekrar Rusya ile Almanya arasındaki gerilimin azalmasına yol açmıştır. *Vakit* gazetesi, Mart 1880 tarihli nüshasında iki ülke arasındaki bu durumu Rusya ile Almanya arasında olan ilişkilerin günden güne iyileşmekte olduğu, Rusya basınının Prens Bismarck aleyhindeki dilini değiştirdiği haberi ile okuyucularıyla paylaşmaktadır.⁸⁹ Rusya ile Almanya arasındaki bu iyileşmeler II. Üç İmparatorlar İttifakı'yla sonuçlanmıştır.

⁸⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Mart 1879 [2 R 1296], Nr. 228, s. 3.

⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 26 Mart 1879 [2 R 1296], Nr. 229, s. 3.

⁸⁹ *Vakit*, 20 Mart 1880 [8 R 1297], Nr. 1587, s. 2.

Bütün bu gelişmelere rağmen Almanya ile Rusya'nın birbirine güven duymadığı basında yer alan haberlerde görülmektedir. Tercüman-ı Hakikat, Rusya ile Almanya arasındaki siyasi ilişkilerin gayet yolunda olmasıyla beraber, iki tarafın sınırları üzerinde askeri yol ve birçok istihkâm inşasının manidar bulunduğunu ifade etmektedir. 1882 yılında Almanya-Avusturya ve İtalya arasında imzalanan üçlü ittifak antlaşmasına değinilerek, üçlü ittifaktan bir zamandan beri söz edilmemesinin bu ittifakın ortadan kalktığına dalalet etmediği hatta Almanya- Avusturya ve İtalya ittifakına karşılık Fransa ve Rusya ittifakının yapıldığı da ifade edilmektedir.⁹⁰

İlerleyen yıllarda Bismarck Alman-Rus ilişkilerini dengede sürdürmeye gayret göstermiştir. Prens Bismarck, Almanya-Rusya ilişkilerinin geçmişini ele aldığı meşhur nutkunda Rusya'ya karşı olumlu düşünceler ifade eden bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Bismarck, kendisinin Petersburg'a elçi tayin olup Rusya'ya gittiği zaman çok fazla iltifat gördüğünü, 1866 yılında Avusturya'ya savaş ilan etmelerinden ve Avusturya'nın mağlubiyetinden dolayı Petersburg hükümetinin memnun olduğunu ifade etmiştir. Almanya'nın elde ettiği zafer sonucu Paris'e kadar ilerlememiş olsaydı, Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlerin Karadeniz'i Rusya'ya bırakmayacaklarını belirterek, Almanya'nın Fransa'yı mağlup etmesinin Rusya için bir fırsata dönüştüğünü, 1870 savaşından sonra da Rusya ile iyi ilişkilerinin devam ettiğini belirtmiştir.⁹¹

Tercüman-ı Hakikat'te yer alan açıklamaya göre Bismarck, Berlin Antlaşması'nın kıymetli, bir eser olup olmadığı tartışmasına girmek istemediğini, bu gün olduğu gibi o zaman da Şark Meselesine müdahale niyetinde olmadıklarını söylemektedir. Berlin'de bir kongrenin toplanması için Rusya tarafından yapılan resmi talebi hasta olduğu ve bir kongre başkanlığını üstlenmek istemediği için kabul etmek istemediğini belirtmektedir. Bismarck, asayişe olan arzusu ve İmparator II. Aleksandr'a minnettarlığı nedeniyle İngiltere ile Avusturya'nın onayları olursa kongreyi toplamaya hazır bulunduğunu beyan ettiğini ve kongrenin bu şekilde toplandığını da açıklamıştır. Nutkunda müzakereler esnasında Rusya'nın her bir arzusunu dile getirerek kabul ettirilmesine çalıştığını belirten Bismarck, buna karşılık Rusya basınının Almanya'nın bu desteğine güvensizlik göstererek kendisini hayrete düşürdüğünü, sonraki yıllarda da bu itirazların şiddetlendiğini ifade etmektedir.⁹²

Bismarck, II. Üç İmparatorlar İttifakı'yla Avusturya ve Rusya'yı aynı ittifak içerisinde tutmaya çalışsa da Balkanlar üzerindeki nüfuz mücadelesi iki ülke arasındaki iyi ilişkileri uzun süre devam ettirememiştir. 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin özerk bir eyaleti haline getirilen Bulgaristan'da 1885-1886 yıllarında yaşanan bazı olaylar ve her iki ülkenin Bulgaristan'da kendi etki alanını genişletme çabası Avusturya-Rusya gerilimini daha da artırmıştır.⁹³ Bütün bu gelişmeler

⁹⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Haziran 1883 [17 Ş 1300], Nr. 1512, s. 1.

⁹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 21 Şubat 1888 [9 C 1305], Nr. 2914, s. 2.

⁹² *Tercüman-ı Hakikat*, 21 Şubat 1888 [9 C 1305], Nr. 2914, s. 2.

⁹³ Armaoğlu, a.g.e., s. 25.

II. Üç İmparatorlar İttifakı'nın dağılmasıyla sonuçlanmıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, Almanya Başvekili Prens Bismarck yapmış olduğu bir konuşmada, Rusya'nın, Bulgaristan hakkındaki Berlin Antlaşması tekliflerinin kabul edilmesi için antlaşmayı imzalayan devletler nezdinde Almanya'dan arabuluculuk istemesi halinde bu arzusunun ret edilmeyeceğini beyan etmiştir. Petersburg kabinesi, bu sözden sonra Berlin sefiri Kont Şovalov'a gerekli talimatı vermiş ve Avrupa kabineleri nezdinde gerekli diplomatik teşebbüslerde bulunulmuştur.⁹⁴ Bu süreçte II. Üç İmparatorlar İttifakı dağılmış olsa da Bismarck, Rusya'yı tamamen kaybetmemek için destekleyici tavrını sürdürmüştür.

Osmanlı basını, Rus ve Alman gazetelerinin haberlerine yer vererek, her iki ülke arasındaki gerilimin yansımalarının öncelikle basın üzerinde görüldüğünü ortaya koymaktadır. *Tercüman-ı Hakikat* 25 Ekim 1888 tarihli haberinde, Rusya matbuatının Almanya İmparatorunun Viyana ve Roma'ya seyahatinden beklenen neticenin alınamaması sonucu yine Almanya aleyhinde bir dil kullanmaya başladığını ifade etmektedir.⁹⁵ Alman basını da Berlin bankalarının Rusya'ya borç vermek istedikleri ve bu bankaların girişimlerinin Almanya Başbakanı Caprivi tarafından onaylandığı söylentileri üzerine konuya tepki göstererek, dışişleri bakanlığı tarafından açıklama yapılması talebinde bulunmuşlardır. *National Zeitung* gazetesi, Almanya hükümetinin Rusya'ya bu şekilde müsaade etmesinin sebeplerini açıklama gereği duymadan, Berlin bankalarının Rusya'ya borç vermemesini tavsiye etmiştir. *Vus (?)* gazetesi, Rusya'nın askeri hazırlıklarının Almanya aleyhinde olduğunun bilindiğini, dolayısıyla bu paranın harcama yerinin silahlanmaktan ibaret olduğunu, Almanya'nın da buna izin vermediğini ifade etmiştir.⁹⁶

Almanya-Rusya ilişkilerinde, gittikçe artan gerilim iki ülkenin aldığı karar ve uygulamalarında da görülmektedir. Almanya Bahriye Nezaretinin, 1889 Nisanından itibaren Baltık Denizi sahillerindeki tahkimatını bir kat daha artırdığı bildirilmektedir.⁹⁷ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 29 Mart 1892 tarihli bir telgrafa yer vererek, Ekim ayından itibaren Rusya dâhilindeki bütün okullarda, Almanca eğitimin Maarif Nezareti tarafından yasaklandığı ve Alman nüfusunun fazla olduğu Baltık Eyaletlerinde dahi öğrencilerin Rusça sınavlara tabi tutulacağını ilan edildiği haberlerine yer vermektedir.⁹⁸

1.4. Almanya-Avusturya İlişkileri

Daha önce Prusya'nın 1866 Sadova Zaferi'nden sonra, direnci kırılan Avusturya ile aralarında kalıcı düşmanlığın oluşmaması ve Almanya'ya karşı bir oluşuma itilmemesi için şartları ağır bir

⁹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Şubat 1888 [13 C 1305], Nr. 2918, s. 1.

⁹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Ekim 1888 [19 S 1306], Nr. 3106, s. 4.

⁹⁶ *Sabah*, 1 Ekim 1891 [27 S 1309], Nr. 754, s. 3.

⁹⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 3.

⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 30 Mart 1892 [2 N 1309], Nr. 4118, s. 1.

antlaşma imzalatılmadığı ifade edilmişti. Bismarck, birinci ve ikinci Üç İmparatorlar İttifakı'yla Avusturya ve Rusya'yı aynı ittifak içerisinde bir araya getirebilmişti. Fakat Avusturya ve Rusya'nın Balkanlar üzerindeki mücadelesi nedeniyle iki ülkenin aynı ittifak bloğu içerisinde bulunmalarının zorluğu görülmüştü. Dolayısıyla Almanya, ittifak yapmak için iki ülkeden birisini tercih etmek durumunda kaldığında seçimi Pan-Cermen bloğunun devamı için Avusturya olmuştur.⁹⁹ Bu nedenle Almanya 1879 yılında Avusturya ile bir savunma ittifakı imzalamıştır. *Tercüman-ı Hakikat*'te yer alan habere göre, Almanya ve Avusturya ittifakı, İtalya tarafından da menfaatlerine uygun bulunmuştur. Rusya ve Fransa'dan sonra İtalya'nın bu şekilde Avrupa dengesi dışına çıkmamış olması, diplomatik olarak önemli görülmüştür.¹⁰⁰

Bismarck daha sonraki bir konuşmasında, Avusturya ile imzalanan ittifak için Rusya'nın bilinen tehditleri üzerine, "on seneden beri çekindiğim iki dostumdan birini tercih etmeye mecbur kaldım" şeklinde ifade etmiştir. Bismarck, 1870 yılında Fransa ile yapılan savaşta Avusturya'nın tarafsızlığına değinerek, Avusturya'nın 1866 yılındaki mağlubiyetinden dolayı intikam hırsıyla hareket etmeyip akilane bir politika takip ettiğini vurgulamıştır. Almanya için tehlikeli olan bu yalnızlığın ortadan kaldırılması için kendisinden emin oldukları bir dosta ihtiyaçlarının olduğunu belirten Bismarck, ortak menfaatler sebebiyle yapılan bu antlaşma ile iki güvenilir dost olduklarını ifade etmiştir.¹⁰¹

1882 yılında Almanya, Avusturya ve İtalya arasında Üçlü İttifak'ın imzalanması Avrupa siyasetinde Almanya'nın üstünlüğünü açıkça ortaya koymuştur.¹⁰² *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer verilen makalede, Avusturya İmparatoru Fransuva Jozef ile görüşmek üzere Viyana'ya gelen Alman İmparatoru II. Wilhelm'in bu seyahatinin, Avrupa basını tarafından değerlendirildiği görüşmeden Rusya'nın memnun olmayacağı ileri sürülmüştür. Diğer taraftan bundan önce Almanya İmparatorunun, Çar ile arasında, Almanya'nın Rusya hakkındaki iyi niyetine dair kesin teminat verir şekilde birbirlerine sözler verdiklerinden, siyasi çevrelerin büyük bir kısmı Viyana seyahatinin Rusya tarafından gücenmeyi gerektirmeyeceğini açıklamışlardır. Viyana kaynakları tarafından verilen bilgilere göre ise II. Wilhelm ile Fransuva Jozef arasında ne Şark Meselesi'ne, ne de diğer zorlu siyasi konulara dair görüşme ve müzakere yapılmayacağı güvencesi verilmiştir.¹⁰³

Sabah gazetesinin 2 Temmuz 1891 tarihli haberine göre, üçlü ittifakı oluşturan ilk antlaşmanın, önce Avusturya ve Almanya arasında imzalandığı belirtilmektedir. Beş sene sonra onun yerini üçlü ittifak almış fakat şimdiki gibi yayınlanıp ilan edilmemiş, ittifak hep olasılıklar dairesinde kalmıştır.

⁹⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 25.

¹⁰⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Ekim 1879 [21 L 1296], Nr. 392, s. 1.

¹⁰¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Şubat 1888 [10 C 1305], Nr. 2915, s. 1.

¹⁰² Armaoğlu, a.g.e., s. 26.

¹⁰³ *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ekim 1888 [2 S 1306], Nr. 3091, s. 2.

Gazeteye göre bu defa yenilenmenin açıkça ilan edilmesi, müttefik devletlerin siyasi işlerde daha açık yol izleyeceklerinin delili olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁰⁴

1.5. Almanya-İtalya İlişkileri

Kont Camilla Cavour'un, Piemonte-Sardinya Krallığı'nda başlattığı İtalyan birliğini sağlama faaliyetleri, risorgimento (yeniden çıkış dönemi) olarak bilinmektedir.¹⁰⁵ Bu dönemde Avusturya ile yapılan savaşlarda başarı elde edilememiştir. Kont Cavour, İtalyan birliğinin sağlanması için Avrupa'nın büyük devletlerinin desteğini almak amacıyla İngiltere ve Fransa'nın yanında Kırım Savaşı'na katılmıştır. Piemonte, 1858 yılında Fransa ile ittifak antlaşması yapıp 1859 yılında Avusturya'ya savaş ilan etmiştir. Fransa ile birlikte Avusturya'yı yenilgiye uğratan Piemonte diğer İtalyan devletlerinin de katılımıyla İtalyan milli birliğini sağlamıştır.¹⁰⁶ Fransa'nın 1830 yılında bir Osmanlı toprağı olan Cezayir'i ele geçirmesi, ardından da İtalya'nın göz diktiği Tunus'u 1881 yılında işgal etmesi, İtalya-Fransa ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Bir taraftan Fransa'dan çekinmesi, diğer taraftan sömürge elde etme çabası içerisinde Almanya gibi güçlü bir devletin desteğini almak düşüncesi, İtalya'yı Almanya'ya yaklaştırmıştır.¹⁰⁷

Almanya-İtalya yakınlaşmasıyla ilgili *Vakit* gazetesinin 12 Mart 1880 tarihli haberinde, Berlin'den İtalya gazetelerine yazıldığına göre Prens Bismarck, İtalya'nın Avusturya ve Almanya ittifakına dâhil olmasında ısrar etmekte ve Berlin basınının kullandığı dil de bu arzuyu göstermektedir. İtalya'nın ise bu konuda ihtiyatlı tavrını devam ettirerek, gerek Almanya'nın ve gerekse diğer devletlerin tekliflerine kesin cevap vermediği ifade edilmektedir.¹⁰⁸ Avrupa'da siyasi iklimin meydana getirdiği gelişmeler sonucunda, İtalya 1882 yılında kurulan ittifak devletleri grubuna dâhil olmuştur. Bismarck dış politikaya değindiği 22 Şubat 1888 tarihli konuşmasında, İtalya ile Almanya'nın milli birliğini sağlama mücadelesindeki benzerliğe vurgu yaparak, bunu gerçekleştirmek için Avusturya ile muharebeye mecbur kaldıklarını belirtmiştir. Ancak her iki devletin de Avusturya ile barış içinde yaşamak, kendilerine yönelmiş tehlikeleri püskürtmek ve iç gelişmelerine zaman ayırmak için İtalya ile birlikte barışın devamını istediklerini dile getirmiştir.¹⁰⁹

Üçlü İttifakın güçlü ülkesi Almanya'nın İmparatoru II. Wilhelm, ilişkilerini daha da geliştirmek amacıyla ittifak ülkelerine ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Roma'ya gerçekleştireceği seyahat öncesinde yaşanan bir olay basına yansımıştır. Habere göre, Almanya

¹⁰⁴ *Sabah*, 2 Temmuz 1891 [25 ZA 1308], Nr. 665, s. 1.

¹⁰⁵ Ahmet Kavas, "İtalya", *DİA* içinde, 23 (446-448), TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 447.

¹⁰⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 12.

¹⁰⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 26.

¹⁰⁸ *Vakit*, 12 Mart 1880 [30 RA 1297], Nr. 1579, s. 2.

¹⁰⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Şubat 1888 [9 C 1305], Nr. 2915, s. 1.

İmparatorunun Roma'ya gerçekleştirecek seyahati dolayısıyla, bazı sokakların yeniden düzenlenmesi çalışmaları kapsamında, İtalyan rahibelerine mahsus bir manastırın yıkılması gerektiğinden Roma Belediyesi manastırı boşaltmaları için baş rahibeye ihtarname göndermiştir. Rahibe, manastırın yıkılması halinde birçok rahibenin yurtsuz kalacağından, Alman İmparatoruna verilmek üzere yazdığı bir dilekçeyi Roma'daki Almanya elçiliğine vermiştir. Konudan haberdar olan II. Wilhelm, manastırın yıkılmamasını İtalya Kralı Umberto'dan rica etmiş ve yıkım işlemi engellenmiştir.¹¹⁰

15 Ekim 1888 tarihli haberde, Almanya İmparatoru Wilhelm'in Roma'ya ulaştığı ve İtalya Kralı Umberto tarafından istasyonda büyük bir hürmetle karşılandığı ifade edilmektedir. Almanya İmparatorunun Roma'ya gelişiyle yapılacak töreni izlemek amacıyla çok sayıda yabancı da şehre gelmiştir. Otellerde bir odanın bile boş kalmadığı, imparatorun arabasının geçeceği yollarda bulunan evlerin bir penceresinin 500 ve bir balkonunun 1000 franga kiralandığı belirtilerek, İmparatorun ziyaretine olan yoğun ilgiye dikkat çekilmiştir.¹¹¹

22 Ekim 1888 tarihinde, Roma seyahatini tamamlayan Alman İmparatoru II. Wilhelm'in doğrudan Berlin'e hareket ettiği haberi verilmektedir. Viyana'ya ikinci defa gidip oradan Berlin'e döneceği konuşulmuşsa da İtalya Kralı ile görüşükten sonra tekrar Viyana'yı ziyaret etmesinin Avrupa siyasi çevrelerince farklı değerlendirilip, bazı hükümetleri endişeye sevk edebileceğinden, imparatorun doğrudan başkente döneceği açıklanmıştır. Roma'dan çekilen telgrafta, II. Wilhelm'in İspanya ve Portekiz başkentlerine de yakında bir seyahat düzenleyeceği belirtilmiştir. İmparatorun Viyana seyahati sırasında, Osmanlı elçisi Sadullah Paşa'ya bir gün İstanbul'u da ziyaret etmek istediğini belirtmiş olması dolayısıyla bu seyahatlerin politik bir niyetle yapılmadığı, kendisinin yeni tahta geçmesi üzerine Avrupa hükümdarları ile bizzat görüşerek dostlukları güçlendirmek arzusunda olduğu sonucu çıkarılmıştır.¹¹²

İtalya'da birliğin sağlanması sürecinde, 1870 yılında İtalyan birlikleri Roma'ya girince papa Vatikan'a çekilmiş, 2 Ekim 1871'de Roma İtalya'nın başşehri ilan edilmiştir.¹¹³ Böylece Papa Vatikan dışındaki alanlardaki kontrolünü kaybetmiştir. II. Wilhelm'in Roma ziyaretinde, 1870 tarihinde Papalık makamından alınan hükümet idaresinin iadesi için bu kez Almanya İmparatorunun aracılık edeceği nakledilmiştir. Fakat daha sonra bu söylenti yalanlanarak, Alman İmparatorunun İtalya'nın içişleri sayılan bu konuya müdahale etmeyeceği bilgisi açıklanmıştır.¹¹⁴

¹¹⁰ **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Ekim 1888 [26 M 1306], Nr. 3087, s. 3.

¹¹¹ **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Ekim 1888 [10 S 1306], Nr. 3097, s. 2-3.

¹¹² **Tercüman-ı Hakikat**, 22 Ekim 1888 [17 S 1306], Nr. 3103, s. 2.

¹¹³ Kavas, "İtalya", s. 447.

¹¹⁴ **Tercüman-ı Hakikat**, 23 Ekim 1888 [18 S 1306], Nr. 3104, s. 2.

İtalya Başbakanı Crispi görüştüğü *Daily News* gazetesinin muhabirine, İtalya'nın barışın korunmasından başka bir şey arzu etmediğini ve bu arzusunun muhafazası amacıyla Almanya ve Avusturya devletleriyle ittifak imzaladığını belirtmiştir. Almanya İmparatorunun ziyaretini ise sıradan bir ziyaret görmeyip, İtalya'nın merkezi devletler ile bir ittifak bağının bulunduğunu dünyaya ilan ederek bunu barışın korunmasına bir kefalet olarak açıklamıştır.¹¹⁵

24 Haziran 1892 tarihli *Sabah* gazetesi, Avrupa gazetelerin Alman İmparator ve İmparatoriçesi ile İtalya Kral ve Kraliçesinin Postam'da gerçekleşen görüşmelerine yer verdiklerini belirtmektedir. Almanya'ya yapılan bu seyahatlerin politik bir amacı olmadığı, bundan bir sene önce Almanya İmparator ve İmparatoriçesinin İtalya hanedanını ziyaret etmesinden dolayı iadeyi ziyaretten ibaret bulunduğu açıklamışlardır. Bu ziyaretle ilgili konuşulan bir diğer konu da, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in kızı ile İtalya Kralı Umberto'nun oğlunun evliliğinin açıklanacağı konusudur. Fakat *Sabah* gazetesi, elde ettikleri bilgiye göre bunun doğruluğundan emin olmadıklarını ifade etmektedir.¹¹⁶

İtalya Francesco Crispi'nin başbakanlığında sömürgecilik faaliyetlerine başlamış ve İtalyan ordusu 1880'de Somali ile Eritre'yi işgal etmiştir. Çıkan karışıklıklar sırasında 29 Temmuz 1900 tarihinde Kral Umberto öldürülünce yerine III. Vittorio Emanuele kral olmuştur. Bundan sonraki süreçte Almanya-İtalya ilişkilerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Başbakan Giovanni Gioletti dış siyasette üçlü ittifakı terk edip Fransa ve İngiltere ile yakınlaşmıştır.¹¹⁷

1.6. Almanya-İngiltere İlişkileri

Bismarck döneminde, Almanya'nın kurulmasından itibaren Almanya-İngiltere ilişkileri dostane bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde İngiltere Dışişleri Bakanı Granville, Almanya ile iyi ilişkileri devam ettirmeden yanaydı ve güçlü bir Almanya'nın Avrupa için bir şans olduğunu düşünmekteydi.¹¹⁸ İngiltere, Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarını kabinede görüştüktan sonra antlaşmayı tanımadığını Ruslara bildirdi. Rusların Çatalca'ya kadar gelmeleri üzerine buna tepki olarak da İngiliz donanması İstanbul önlerine demirlemişti.¹¹⁹ Avusturya-Macaristan da Rusların Balkanlar'da elde ettiği hem toprak hem de siyasi üstünlükten rahatsızdı. *Vakit* gazetesinin 29 Nisan 1878 tarihli haberinde, Petersburg'un akşam yayınlanan gazetelerinde İngiltere ile Rusya arasındaki

¹¹⁵ **Tercüman-ı Hakikat**, 25 Ekim 1888 [20 S 1306], Nr. 3106, s. 4.

¹¹⁶ **Sabah**, 24 Haziran 1892 [29 ZA 1309], Nr. 1021, s. 1.

¹¹⁷ Kavas, "İtalya", s. 447.

¹¹⁸ Soy, a.g.e., s. 23.

¹¹⁹ Soy, a.g.e., s. 15.

sorunların çözümü için Almanya'nın girişimlerinin sonuçsuz kaldığı düşüncesi dile getirilmekteydi.¹²⁰

İngiltere, bir taraftan Berlin Konferansı'nda Rusya'nın Akdeniz'e inmesini önlemeye çalışırken diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nden Kıbrıs'ın kendilerine devrini talep etmekteydi. Yapılan görüşmeler sonucunda 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs'ın İngiltere'ye devrini içeren antlaşma imzalandı.¹²¹ Almanya'nın Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri konusuna karşı çıkmamasının sebebi ile ilgili *Vakit* gazetesindeki bir haber dikkat çekmektedir. Buna göre Prens Bismarck'ın, Kıbrıs adasının İngiltere'ye bırakılmasına karşı çıkmamasına neden olarak, Almanya sahiline yakın olup İngiltere sömürgesi olan Helgoland Adası'nın Almanya'ya bırakılacağı beklentisi dile getirilmekteydi.¹²²

İngiltere'de Disraeli hükümeti ve Bismarck'ın uyguladıkları politikalar, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yayılcı siyasetini sınırlandırmıştı.¹²³ Fakat Gladstone'un hükümeti kurmasıyla, Disraeli'nin muhafazakâr politikaları terkedildi ve bu da Osmanlı Devleti ile İngiltere ilişkilerinin bozulmasına yol açtı.¹²⁴ Bu dönemde Bismarck İngiltere politikasına karşı bir tutum sergilemiştir.¹²⁵ Salisbury, Haziran 1885-Ocak 1886 arasında kısa süreli Muhafazakâr hükümette başbakanlığa getirildi. *Kolonya* gazetesinin Berlin'den yayınladığı mektuba yer veren *Tarik* gazetesi, İngiltere'nin yeni kabinesine Berlin siyasi çevrelerince teveccüh gösterildiğini belirtmektedir. Salisbury'nin Almanya'ya daima dostane yaklaştığını memnuniyetle hatırladıklarını belirterek, İngiltere'de yeni hükümetin kurulmasından duydukları memnuniyeti ifade etmektedirler. Mektupta, Salisbury'nin Almanya ve Avusturya ittifakını dahi hoş karşıladığı, bu konuda Gladstone'un muhalifi olduğu, Salisbury'nin başbakanlığı zamanında İngiltere ile Almanya arasında askıdaki meselelerin dostane bir şekilde sonuçlandırılmasının beklendiği düşüncesine yer verilmektedir.¹²⁶

Almanya ile İngiltere'nin karşı karşıya geldiği dış politika konularından biri Afrika sömürgelerindeki sınır sorunlarıdır. *Tarik* Gazetesinin 27 Haziran 1885 tarihli haberine göre, İngiltere ile Almanya arasındaki sömürgelerin sınırlarına dair sorunlar üzerinde uzlaşmaya varıldığı belirtilmektedir. Buna göre Yeni Gine'de İngiltere'nin sınırı on sekiz derece güney enlemini geçmeyecektir. Almanya ise Batı Afrika'da Gine Körfezi'nin sağ tarafında Lagos sömürgesine kadar

¹²⁰ **Vakit**, 29 Nisan 1878 [23 R 1295], Nr. 904, s. 2.

¹²¹ Soy, a.g.e., s. 16.

¹²² **Vakit**, 23 Temmuz 1878 [22 B 1295], Nr. 989, s. 2.

¹²³ Ortaylı, a.g.e., s. 51.

¹²⁴ Soy, a.g.e., s. 19.

¹²⁵ Ortaylı, a.g.e., s. 51.

¹²⁶ **Tarik**, 23 Haziran 1885 [10 R 1302], Nr. 450, s. 2.

memleketlerde genişleme ve bazı mahalleri himaye altına almaya çalışmayacaktır.¹²⁷ Almanya ile İngiltere arasında 1890 tarihinde, sömürgelerle ilgili sorunların çözüme kavuşturulması için bir antlaşma da imzalandı. Bu antlaşmaya göre Almanya, Doğu Afrika'da İngiltere'ye verdiği tavizler karşılığında, Hamburg ve Bremen limanlarının giriş kapısı durumundaki stratejik açıdan önemli, İngiltere'nin kontrolünde bulunan Helgoland Adası'nı almıştır.¹²⁸

Almanya ile İngiltere arasındaki siyasi ilişkiler, İngiltere'de muhafazakâr hükümet ile liberal hükümet değişikliklerinden etkilenmiştir. İngiltere'de muhafazakâr iktidar dönemlerinde, dış politikada Avrupa siyasi dengelerini korumaya yönelik daha uzlaşmacı tutum sergilenirken, liberal iktidar dönemlerinde sertleşen dış politikaya bağlı olarak Almanya-İngiltere ilişkilerinde de rekabetin, dolayısıyla da gerilimin tırmandığı görülmektedir.

1.7. Almanya'nın Sömürgecilik Faaliyetleri

Bismarck, Almanya'nın kurulmasıyla önceliği devletin kendi milli sınırlar içerisinde güçlenmesine ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik politika takip edilmesine vermiştir. Kendisi, sömürge elde ederek genişlemek yerine, Almanya üzerinde hedefleri olan Fransa, İtalya ve Rusya gibi devletleri Avrupa dışındaki alanlarda sömürgeciliğe teşvik etmiştir.¹²⁹ Fakat Almanya'nın hızlı bir şekilde sanayileşmesi Alman hükümetini zamanın şartlarına uyarak sömürgecilik politikası izlemeye zorlamıştır.¹³⁰ XIX. yüzyılın başlarından itibaren Alman sömürgeciliğinin önde gelenleri, sömürgeciliği refahın kaynağı ve artan nüfusun bu alanlara dağıtılması için önemli bir fırsat olarak görmüşlerdir. Almanya Güneybatı Afrika'da Namibya'yı Doğu Afrika'da Zengibar hâkimiyetinde bulunan Tanzanya'yı, Batı Afrika'da Togo, Kamerun'u ve Yeni Gine'yi sömürgeleştirmiştir.¹³¹

Tarik gazetesinin 18 Haziran 1885 tarihli haberinde, Zengibar hâkimiyeti Almanya arasında anlaşmazlıkların bulunduğunu yazmaktadır. Berlin'den gelen habere göre, Zengibar hâkiminin, Almanya Afrika-i Şarki Kumpanyasının satın aldığı arazi için bir liman talebine karşı çıkmayacağını ümit edildiği belirtilmektedir. Gazete yine aynı sayısında Afrika'da Almanya sömürgeleri başlığı altında, Kamerun'dan 13 Nisan tarihiyle gelen mektuplarda Almanya Amiralî Nor'un, Kamerun Nehri'nin yukarı tarafında Ayo (?) yerlileriyle ittifak antlaşması yapmak için gittiği halde tutuklandığını, Almanya savaş gemilerinin intikama kalkışması üzerine ise serbest bırakıldığını belirtmektedir.¹³²

¹²⁷ *Tarik*, 27 Haziran 1885 [14 R 1302], Nr. 454, s. 2.

¹²⁸ Soy, a.g.e., s. 52.

¹²⁹ Kocabaş, a.g.e., s. 41.

¹³⁰ Türk, a.g.e., s. 51.

¹³¹ Kavas, "Sömürgecilik", *DİA* içinde, 37 (394-397), TDV Yayınları, İstanbul, 2009, s. 396.

¹³² *Tarik*, 18 Haziran 1885 [5 R 1302], Nr. 445, s. 3.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi de Karoline adalarının Almanya tarafından ele geçirilmesiyle ilgili gelişmeleri sayfasına taşımaktadır. Buna göre Karoline Adaları'nın Almanya tarafından ele geçirilmesi sebebiyle Madrid halkından bazılarının Almanya elçiliği önünde gösteri yaptıkları, bunlardan bir kısmının elçiliğe taş atmaları ve elçilik sancağını yırtmaları sebebiyle yargılandıkları haberine yer verilmektedir. Mahkûm olan kişilerin, İspanya Kralının doğum günü sebebiyle affedilmelerini Almanya İmparatoru, İspanya Kraliçesinden rica etmiş ve bu kişiler affedilerek serbest bırakılmıştır.¹³³

Bismarck, Afrika'daki sömürge mücadelesinde İngiltere ile tehlikeli bir rekabete girmek yerine uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Bunun nedeni ise Almanya'nın elde ettiği sömürgeleri koruyabileceği bir deniz gücüne sahip olmamasıydı.¹³⁴ Afrika sömürgelerinde İngiltere ile Almanya'nın rekabeti sonucu ortaya çıkan sorunlara basında değinilmektedir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde, Afrika'da bulunan Nijer İngiliz Kumpanyasının, Almanya ticaretiyle çok fazla rekabet içinde davranmamakta olduğu haberi yer almaktadır. En son Alman bir tüccarın faaliyetine son vermesine kadar işin büyütülerek, iki devletin meseleyi politik bir şekil aldirmaya sebebiyet verdiğinin Avrupa gazetelerinde okunduğu ifade edilmektedir. Nijer Kumpanyasının hareketinden şikâyet eden Alman tüccarın, bundan dolayı büyük miktarda zarar tazminini dahi talep ettiği, İngiliz hükümetinin ise bu konuda ısrar etmediği haberine yer verilmektedir.¹³⁵

Almanya'nın Afrika sömürgelerinde karşılaştığı güvenlik sorunları da basında sık sık haber olarak yer bulmuştur. Haberlerde özellikle Zengibar bölgesinde kontrolün sağlanmasında güçlük çekildiği görülmektedir. Bir haberde, Doğu Afrika'da ortaya çıkan karışıklık nedeniyle Almanya'nın Doğu Afrika Şirketi memurlarının bulundukları limanları tahliye ederek Zengibar'a sığınmaya mecbur kaldıkları belirtilmektedir. Darüsselam ve Bagamoyo'da asayişin devam ettiği, isyancıların elindeki para ve mühimmatın tükenmesiyle karışıklığın sona ereceğinin beklendiği gazete tarafından aktarılmaktadır.¹³⁶ Başka bir haberde de Zengibar halkının en son Almanlar aleyhinde şiddetle isyan etmesi üzerine, Bismarck'ın Almanyalı Emin Paşa'nın kurtarılması için hazırlanan heyetin gönderilmesinden şimdilik vazgeçtiği ifade edilmektedir.¹³⁷ Bunun nedeni de Zengibar halkının Avrupalılar aleyhinde çok fazla tepkili olmaları nedeniyle oraya gidecek heyetin hayatının tehlikeye atılmış olacağı ve Almanya'nın başına daha büyük bir sorunun açılmış olacağı endişesi yer almaktadır. Bununla birlikte Almanların bu erteleme üzerine, İngilizlerden önce Orta Afrika'da arazi

¹³³ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Haziran 1886 [27 N 1303], Nr. 2387, s. 2.

¹³⁴ Kocabaş, a.g.e., s. 41.

¹³⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Ekim 1888 [25 M 1306], Nr. 3086, s. 3.

¹³⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ekim 1888 [26 M 1306], Nr. 3087, s. 4.

¹³⁷ 1840 yılında Prusya Krallığı'nın Şilezya eyaletinde Müsevî ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde hekim olarak görev yapmış, Müslümanlığı kabul edip Mehmed Emin adını almış, 1885 tarihinde paşalığa terfi ettirilmiştir. 1889 yılında Alman Hariciye Nezâreti hizmetine giren Emin Paşa Alman sömürgesinin genişletilmesinde büyük rol oynamıştır. Emin Paşa, mücadele ettiği Arap esir tâcirleri tarafından 1892 yılında Kongo'da öldürülmüştür. H.Ahmed Schmiede, "Emin Paşa", *DİA içinde*, 11 (117-119), TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 117-118.

elde edemeyeceklerinden ve ticarete başarılı olamayacaklarından İngilizlerin bu durumdan çok memnun olacakları da ifade edilmektedir.¹³⁸

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 20 Ekim 1888 haberinde yine, Almanya'nın bahriye dairesinden edinilen bilgiye göre Bismarck, Almanya'nın Doğu Afrika Şirketine, şimdiye kadar kendilerinin tasarrufu altında olup da yerli halk tarafından ele geçirilen araziye askeri kuvvetle geri alacağını söylemiştir. Bununla beraber Avrupa'nın genel siyasi çevrelerinde Almanya'nın uzak bir memlekete büyük bir askeri kuvvet gönderemeyeceği ifade edilmiştir.¹³⁹ Almanya'nın Zengibar'a bir sefer düzenleyerek burayı ele geçirmek ve Almanya bayrağına yapılan hakaretin intikamını bu yolla almak niyetinde bulunduğu da aktarılmıştır.¹⁴⁰

Gazete haberlerinde, Almanya'nın Afrika sömürgelerinde askeri olarak kontrolü sağlamanın yanında ekonomik olarak da kendi sistemini kurmak istediği anlaşılmaktadır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, diğer gazetelerden aldığı haberlere göre, Almanya darphanesinde, Doğu Afrika sömürgelerinde tedavüle konulmak için gümüş madeni para basılmakta olduğu bilgisine yer vermektedir.¹⁴¹

Almanların geçen zaman içerisinde Afrika sömürgelerinde istenilen düzeni kuramadıkları, güvenlik sorunlarının devam ettiği basında yer alan haberlerde görülmektedir. *Tercüman-ı Hakikat* 24 Eylül 1891 tarihli sayısında, Berlin'den *Standard* gazetesinin haberine yer vermektedir. Buna göre Almanya'nın harbiye ve sömürgeler dairesinde büyük bir faaliyet sürmektedir. Almanların Afrika'da uğradıkları olumsuz durumun üzerine bizzat imparator tarafından asayişin yeniden sağlanması ve vefat eden Almanların intikamının alınması için özel emir verildiği ifade edilmektedir.¹⁴²

Almanya Doğu Afrika'da sömürgeler elde etmiş fakat bu sömürgeler, diğer sömürge devletleriyle karşılaştırıldığında verimsiz yerler olduğu gibi Alman sanayisinin ihtiyaçlarını da karşılamaktan uzak alanlardı.¹⁴³ Bu sorunlar karşısında Almanya, daha fazla ticari temele dayalı yeni bir anlayışla, henüz sanayileşememiş olan Rusya, Çin, İran ve Osmanlı Devleti gibi alanlara yönelmeye başlamıştır.¹⁴⁴

¹³⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 11 Ekim 1888 [6 S 1306], Nr. 3094, s. 3.

¹³⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Ekim 1888 [10 S 1306], Nr. 3097, s. 3.

¹⁴⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Ekim 1888 [15 S 1306], Nr. 3102, s. 4.

¹⁴¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Eylül 1890 [4 S 1308], Nr. 3656, s. 6.

¹⁴² *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Eylül 1891 [20 S 1309], Nr. 3958, s. 5.

¹⁴³ Türk, a.g.e., s. 51.

¹⁴⁴ Kocabaş, a.g.e., s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALMANYA'DAKİ GELİŞMELERİN OSMANLI BASININA YANSIMASI

2.1. Almanya Ordusu Hakkındaki Haberler

1866 yılında Avusturya'ya ve 1870-1871 yılında Fransa'ya karşı yapılan savaşta genelkurmay başkanlığı görevini yürüten Helmuth von Moltke, sonraki dönemlerde de Genelkurmayı, orduyu savaşa hazırlayan ve yönlendiren, askeri anlamda çağdaş gelişmeleri takip eden, teknik bir büro haline getirmiştir.¹⁴⁵ Büyük Friedrich'i örnek alan II. Wilhelm de ordu ve donanma komutanlarını, sivil bakanlarından ve Reichstag'tan (meclis) daha fazla önemseyerek askeri konulara öncelik vermiştir. II. Wilhelm, Alman İmparatorluğuna yön verecek kararların meclis tarafından değil, askerler ve ordu tarafından alınabileceğine inanıyordu.¹⁴⁶ Bu anlayışla, teorik ve uygulamalı olarak iyi eğitim görmüş subay kadrosuyla, sert disiplini ve ileri teknoloji kabiliyetiyle, Alman ordusu kısa sürede Avrupa'nın en güçlü ordusu haline gelmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti de orduda yapacağı düzenlemelerde, Alman subayları getirtme yoluna gidecektir.

Osmanlı basını da Almanya ordusunun eğitimi ve gelişmesiyle ilgili pek çok haberi sayfalarına taşımıştır. Bunların bir kısmı haber şeklinde olabildiği gibi bir kısmı da Alman subaylarına ait askeri risalelerin Osmanlı subayları tarafından tercüme edilerek yayınlanması şeklindedir. *Sabah*'ın 29 Mart 1876 tarihli haberinde, Almanya devletinin piyade ve topçu askeri ile ilgili pek çok ıslahatı yapmış olduğu ifade edilerek, süvari askerinin genel eğitimi ve tecrübesi için de bazı hazırlıklara başlanıldığı belirtilmektedir.¹⁴⁷ *Sabah* başka bir haberinde, Almanya donanmasının en önemli gemilerinden birinin, iki yıl önce dünyayı çepeçevre dolaşmak üzere Almanya'dan hareket ettiği, bu geminin Almanya sancağını hiç görülmediği yerlere kadar götürerek turunu tamamladığı ve Kiel Limanı'na ulaştığı bilgisine yer verilmektedir.¹⁴⁸ Bu haberle Almanya'nın bir anlamda sadece kara gücüyle değil, deniz gücüyle de ulaşmış olduğu kabiliyet ortaya konulmuştur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan habere göre, Almanya Genelkurmay Başkanı Moltke'nin orduda, askeri hizmetinin altmış seneye ulaşması nedeniyle Almanya İmparatoru ve

¹⁴⁵ Kemal Beydilli, "Helmuth von Moltke", *DİA içinde*, 30 (268-268), TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 267.

¹⁴⁶ Cenk Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)", *Belleten*, içinde 69 (217-266), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005, s. 222.

¹⁴⁷ *Sabah*, 29 Mart 1876 [3 RA 1293], Nr. 22, s. 3.

¹⁴⁸ *Sabah*, 15 Mayıs 1876 [21 R 1293], Nr. 69, s. 3.

Almanya halkı tarafından tebrikine büyük bir ilgi gösterildiği belirtilmektedir.¹⁴⁹ Bu vesileyle, Almanya İmparatoru kendisine, bir haç ile Büyük Friedrich'in resminin içinde bulunduğu bir nişan ve bir de tebrikname göndermiştir.¹⁵⁰ *Vakit* gazetesi, 24 Ocak 1880 tarihli haberinde, Prens Bismarck'ın Almanya bakanlar kuruluna bir tasarı vererek, orduya 34 tabur piyade ve 43 batarya top, toplam 60.000 asker ilave edilmesini teklif etmiştir. Berlin gazeteleri bu tedbirin, Fransa ile Rusya'nın savaş hazırlıklarından dolayı olduğunu öne sürmüştür. *National Zeitung* gazetesi, İmparator II. Wilhelm'in Meclis-i Mebusanın açılışı sırasında "Almanya için barışı koruyabileceğimi ümit ederim" ifadesini kullanmış olduğu uyarısında bulunmuştur.¹⁵¹

Vakit gazetesi, Almanya Devleti Askeriyesinin yeni ıslahatı ile ilgili Meclis-i Mebusanda müzakereye konulan tasarıya "Efkar-ı Serbesti" taraftarlarının itirazı üzerine Mareşal Moltke tarafından verilen cevaba yer vermiştir. Moltke konuşmasında, Avrupa milletinin birbirine karşı silah bulundurmasının nedeninin karşılıklı güvensizlik olduğunu belirtmiştir. Almanya'nın askeri gücünü diğer Avrupa devletleri ile kıyaslayarak Fransa'nın 1873'ten beri altı yıl içerisinde askeri kuvvetini iki kat artırdığını, Rusya'nın asker sayısının kendilerinin iki katı olduğunu fakat Almanya'nın Fransa savaşından sonra eski konumunda kaldığını ortaya koymuştur. Komşularının Almanya ile askeri hizmet sürelerini de karşılaştıran Moltke, Fransa'da bu sürenin yirmi, Rusya'da on beş, kendilerinde ise on iki yıl olduğunu ifade etmiş; "Askeri kuvvetimiz sayıca komşu ülkelerin askerinden az fakat Almanya ordusu bu eksikliği kabiliyeti ile tamamlamaktadır" ifadesiyle Alman ordusunun niteliğine vurgu yapmıştır.¹⁵² *Mecmûa-i Ebûzzîya*'da yer alan 4 Kasım 1880 tarihli haberde ise Almanya'da her erkeğin üç sene asâkir-i nizamiye, dört sene ihtiyat ve beş yıl da redif sınıfında hizmet ettiği bilgisi verilmektedir.¹⁵³

Vakit gazetesinin 16 Mart 1880 tarihli sayısında, Alman politikası başlığıyla yapılan değerlendirmede, Feldmareşal Moltke'nin Meclis-i Mebusanda yaptığı konuşmaya göre, Almanya'nın savaş hazırlıklarının daha ilerletilmek istenilmekte olduğu, 700.000 askerin silahaltında bulunduğu halde bunu iki katına çıkarmak üzere Meclis-i Mebusana yapılan teklifle bu sayının 1.400.000 askeri bulacağı kaydedilmiştir. Bu çerçevede yakında bir savaşla "yeryüzünün yine kana bulanmış hale gelecek ve artık böyle bir savaşın medeni dünya için gelecekte etkisinin

¹⁴⁹ Helmuth von Moltke, 26 Ekim 1800'de Danimarka'lı bir generalin ve Prusya'lı bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Askeri eğitimini Danimarka'da almış, 1822'de Prusya hizmetine girmiştir. 1835-1839 yılları arasında yüzbaşı rütbesiyle Türkiye'de bulunmuş 1855'te III. Friedrich'in yaveri ve 1858'de genelkurmay başkanı olmuştur. 1866'da Avusturya'ya, 1870-1871'de Fransa'ya karşı verilen savaşta genelkurmay başkanı olarak hizmetlerde bulunmuştur. Ağustos 1888'de bu vazifesinden ayrılmıştır. Kemal Beydilli, "Helmuth von Moltke", *DİA içinde*, 30 (268-268), TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 267.

¹⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Mart 1879 [29 RA 1296], Nr. 226, s. 3.

¹⁵¹ *Vakit*, 24 Ocak 1880 [12 S 1297], Nr. 1531, s. 1.

¹⁵² *Vakit*, 15 Mart 1880 [3 R 1297], Nr. 1582, s. 1-2.

¹⁵³ *Mecmûa-i Ebûzzîya*, 4 Kasım 1880 [1 Z 1297], Nr. 6, s. 192.

nasıl olacağı tayin olunamaz ise de Avrupa'nın vasıtasıyla ortaya çıkacak muharebeden her tarafın pay sahibi olacağı" analizi yapılmıştır.¹⁵⁴

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Avrupa'da bir savaşın çıkacağına dair dolaşan söylentiler üzerine, devletlerin savaş alanına sevk edebileceği asker sayısı ile ilgili Viyana'da yayınlanan risalelere yer vermiştir. Risalelerde Almanya, Avusturya, Rusya ve Fransa devletlerinin savaşa sevk edebilecekleri asker sayısı ile ilgili bilgi verilmektedir. Buna göre Almanya 1.805.000, Avusturya 1.277.684, Rusya 2.900.00 ve Fransa 2.862.400 askerle savaşa dâhil olabilecektir. Risale yazarı, bu gibi bir savaşın yol açacağı masrafla ilgili ise Almanya ile Fransa arasında meydana gelen savaşta 460 milyon İngiliz lirası sarf olunduğunu ifade ederek genel bir savaşta 2 milyar liraya yakın bir tutarın harcanacağını, savaşın sonunda Avrupa'nın tamamen iflas edeceği öngörüsünde bulunmaktadır.¹⁵⁵

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Almanya'nın askeri eğitimi hakkında ara sıra okuyucularına bilgi vermektedir. Gazete, Almanya süvarisinin talimleri başlığı altında bir talimatnameyi sayfalarına taşımıştır.¹⁵⁶ Gazete yine Almanya süvari talimlerinde topçunun kullanım şekliyle ilgili Erkan-ı Harbiye Kolağası Hafız Said tarafından tercüme edilen talimnameye yer vermiştir. Bu yazı, 1876 talimnamesinin süvarinin muharebesinde, topçunun hal ve hareketine dair gerekli kuralları içermektedir.¹⁵⁷ Başka bir makale de topçu kolağası Yakup Vasfî tarafından kaleme alınmıştır. Bu makalede Almanya'da onbaşı, çavuş, subay yetiştirmeye ve yetim askerleri terbiye etmeye mahsus askeri okullar hakkında bilgi vermektedir. Bu okullar birden onuncu dereceye kadar sınıflandırılmıştır. Birden altıncı dereceye olan okullardan çıkanlar çavuşluk rütbesinden yukarı geçemezken, yedinci ve sekizinci derecedeki okullardan yetişenler subay olabilmektedir.¹⁵⁸

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Bismarck'ın Meclis-i Mebusandaki meşhur nutkunun 23 Şubat 1888 tarihli bölümünde, Almanya ordusu hakkında bilgi vermektedir. Burada Bismarck, kendilerinde askeri itaatin birinci derecede önemli olduğu halde, asker ile subaylar arasında arkadaş muhabbetinin de görüldüğünü ifade etmektedir. Ona göre, hiçbir Alman subayı kendi güvenliği için askerini terk etmeyip bilakis bir askeri kurtarmak için kendi hayatını tehlikeye atmaktadır. Bismarck, diğer devletlerin kendileri gibi askeri kuvvetlerini artırmaya kalkmaları halinde, bu kuvvetin kumandasını üzerine alacak subay bulmalarının mümkün olmadığını belirtmektedir. Yeteneksiz kumandanların, komutaları altında bulunan askerlerin hürmet ve güvenini kazanmaya muktedir

¹⁵⁴ **Vakit**, 16 Mart 1880 [4 R 1297], Nr. 1583, s. 1.

¹⁵⁵ **Tercüman-ı Hakikat**, 26 Şubat 1887 [2 C 1304], Nr. 2614, s. 3.

¹⁵⁶ **Tercüman-ı Hakikat**, 28 Mayıs 1887 [5 N 1304], Nr. 2691, s. 1.

¹⁵⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 30 Mayıs 1887 [7 N 1304], Nr. 2693, s. 3.

¹⁵⁸ **Tercüman-ı Hakikat**, 17 Şubat 1888 [4 C 1305], Nr. 2911, s. 3.

olamayacaklarını ifade eden Bismarck, gerekli özelliklere sahip subay yetiştirmek için kanun yapmanın kâfi olmadığını, bu konuda her devletten üstün olduklarını ifade etmiştir.¹⁵⁹

Bismarck Meclis-i Mebusanda, Almanya'nın hangi şartlarda bir savaşa girmesi gerektiğini de gerekçeleriyle açıklamaktadır. Özellikle ilk saldıran tarafın kendilerinin olmayacağını, Almanya olarak savaşa kendilerine yapılacak bir saldırıyı ortadan kaldırmaya yönelik olarak girecekleri mesajını vermektedir. Bunun hem barışı koruma taraftarı olmaları nedeniyle tercih ettiklerini, hem de saldırıyı ortadan kaldırmak için savaşmanın kendi halklarına nasıl bir manevi üstünlük sağlayacağını geçmiş örneklerle beraber açıklamaktadır. Bismarck, yapacakları muharebenin 1870 yılı muharebesi gibi bütün milletin reyi ve arzusuyla olması gerektiğini ifade etmektedir. Saldırıya uğramadan taarruza kalkılması durumunda, manen düşmanlarının daha kuvvetli olacağını fakat saldırıya uğramaları halinde bütün Almanya'nın "Mamal'dan Kostans gölüne kadar bir baruthane gibi" patlayacağını, Almanya halkının şiddetine karşı hiç bir kimsenin dayanamayacağını belirtmektedir. Bismarck, "biz korkudan dolayı sulhperver değiliz, her ne zaman saldırıya uğrarsak saldırıyı def etmeye muktediriz" uyarısında da bulunmaktadır.¹⁶⁰

Gazetelerde Almanya ordusunda faydalanılan hayvanlarla ilgili bilgilere de tesadüf edilmektedir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, harp köpeği başlığı altında verdiği haberde, Almanların ordu karakollarında savaşa alıştırdıkları köpeklerini "Harp Köpeği" başlığı altında kamuoyunun bilgisine sunmak istediklerini belirtmektedir. Gazetede, Almanların bu teşebbüsünün okurları tarafından görülmedik bir durum olarak sayılmasının hata olacağı, tarihte de bunun örneklerinin olduğu belirtilmektedir.¹⁶¹ 17 Eylül 1890 tarihli başka bir haberde de, "Avrupa'nın her tarafında yapılan denemelerde seyyah güvercinlerden çok büyük faydalar sağlanacağı ortaya çıkmıştır." denilmektedir. Almanya hükümetinin şimdiye kadar seyyah güvercinler için yıllık 35 bin mark harcadığı, bu yıl 50 bin marka ulaştığı açıklanmaktadır. Almanya ordularında 8 bin güvercinin haberleşme aracı olmaları için eğitildiği, bunun dışında seyyah güvercin yetiştirmek ve eğitmek için yüz cemiyet var olup, bu cemiyetlerin tamamında 30 binden fazla güvercin bulunduğu bilgisine yer verilmektedir.¹⁶² *Sabah* gazetesinin haberine göre de Almanya ordusunun avcı taburlarında savaş köpeklerinin talim ve terbiye edilmesi denenmiş, iyi sonuçlar alınması üzerine yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir.¹⁶³

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Almanya hükümetinin Berlin'de Fünun-i Harbiye eğitimi almak için Osmanlı, Japon, Çinli ve sair birçok yabancı zabitanın bulunması nedeniyle, uluslararası bir

¹⁵⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Şubat 1888 [11 C 1305], Nr. 2916, s. 1.

¹⁶⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Şubat 1888 [11 C 1305], Nr. 2916, s. 2.

¹⁶¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Nisan 1888 [16 Ş 1305], Nr. 2971, s. 3.

¹⁶² *Tercüman-ı Hakikat*, 17 Eylül 1890 [2 S 1308], Nr. 3655, s. 7.

¹⁶³ *Sabah*, 15 Kasım 1891 [13 R 1309], Nr. 799, s. 3.

askeri akademinin kurulmasını emrettiği bilgisine yer vermektedir. Ekim ayının birinci günü açılmış olan bu akademide Alman dili, her bir hükümetin askeri kurumları, askeri strateji, istihkâmat, fenn-i harp, tarih, coğrafya ve topoğrafya tahsili programı bulunmaktadır.¹⁶⁴

Sabah gazetesi 4 Kasım 1889 tarihli sayısında, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti dolayısıyla Almanya hakkında bazı bilgileri okuyucularıyla paylaşmıştır. Almanya ordusu hakkında bilgi verilen bölümde, barış zamanında 884 tabur, 265 piyade bölük süvari, 365 batarya, 1.500 toptan ibaret olup tamamının 19.262 ümera ve zabitan, 84.077 beygiri içerdiği nakledilmektedir. Sefer sırasında 2 milyon asker çıkarmak üzere tertibatın hazır olduğu da ifade edilmektedir. Deniz kuvveti de 101 muhtelif gemi, 519 top ve 16.581 efrada sahiptir.¹⁶⁵

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin haberinde, Avrupa gazetelerinde yer alan haberlere göre, dumansız barutun kullanımı için Almanya'da mevcut bulunan çelik toplar elverişli olmadığı için onların yerine tunçtan toplar yapılmasına karar verilmiştir.¹⁶⁶ Avrupa basınının, Almanya'nın dumansız barut teknolojisine geçiş sürecini tamamlamadan, yakın bir zamanda savaşa dâhil olamayacağı düşüncesinden hareketle, bu durumun Avrupa'nın güvenliğini bir kat daha artırdığı yorumları yapılmıştır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, 25 Eylül 1890 tarihli "Ordularda Vefatlar" başlığıyla verdiği haberde Berlin'de gerçekleştirilen bir tıbbi kongreden söz etmektedir. Bu kongrede ordularda meydana gelen vefatların istatistiğini düzenlemek ve mümkün olduğu kadar vefatların sayısını azaltmak üzere görüş alışverişinde bulunulduğu belirtilmektedir. Yapılan incelemelere göre askeri vefat sayısı en fazla İspanya'da olup onu Rusya, İtalya, Avusturya ve Fransa ordusu takip etmektedir. Vefat sayısı en az olan ülkelerin ise İngiltere, Belçika ve Almanya olduğu görülmüştür. Kongrede Fransızlar, kendi ordularında Almanya'dan fazla görünen vefatlara karşı çıkarak bunun Fransa ordusunda sağlık konusunun önemsenmemesi durumu nedeniyle olmadığını, sadece Almanların kabul etmiş oldukları muaf tutma zamanından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu göre, Almanya'da sağlık durumu askerlik hizmetine uygun olan askerler, sonradan hastalığa yakalanırlarsa memleketlerine gönderilerek iyileşinceye kadar asker sayısına dâhil edilmemekteydi. Bu durumda Almanya'da memleketlerine gönderilmiş olan askerlerin ölmüş olanları istatistiğe dâhil değildi. Fransa'da askerlik hizmeti sırasında hasta olanlar hastanede vefat etseler de yine askeri istatistiğe dâhil olunmaktaydı.¹⁶⁷

¹⁶⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Ekim 1889 [28 S 1307], Nr. 3408, s. 3.

¹⁶⁵ *Sabah*, 4 Kasım 1889 [10 RA 1307], Nr. 66, s. 2.

¹⁶⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Mayıs 1890 [12 N 1307], Nr. 3571, s. 1.

¹⁶⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Eylül 1890 [10 S 1308], Nr. 3662, s. 5.

Gazeteler Almanya ordusunun yeni silahlarla donatılması ile ilgili haberleri de yakından takip etmişlerdir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine göre, Almanya askeri fabrikalarında çalışmakta olan işçilerden 12.000 kişiye, on beş gün için izin verilmiştir. Bunlar nisan başında yine işe başlayacaklardır. Bu durumdan, Almanya ordularının bütününe 1888 model yeni tüfeklerin dağıtıldığının anlaşıldığı ifade edilmektedir.¹⁶⁸ Gazetenin 11 Şubat 1892 tarihli haberinde de Almanya devletini oluşturan çeşitli hükümetlerde birçok silah ve mühimmat fabrikalarının bulunduğu belirtilmektedir. Gazete, bu fabrikalardan yalnız top imaline mahsus olanların isimlerine de yer vermiştir.¹⁶⁹ *Sabah* gazetesi 9 Ekim 1894 tarihli haberinde, Almanya'nın Mec şehrinde Aramsaz Topçu Alayı efradından birisinin, topların daha süratle daha az adamla kullanılmasını sağlayacak şekilde doldurulması için yeni bir yöntem geliştirdiği dile getirilmektedir. Berlin gazetelerinin verdiği bilgiyi aktaran gazete, bu yöntemin Almanya ordularının geneline uygulanmasına karar verildiğini belirtmektedir.¹⁷⁰

Almanya'nın oluşturduğu güçlü bir kara ordusu yanında deniz kuvvetini artırmaya yönelik yürüttüğü çalışmalar da basında yer bulmuştur. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 18 Eylül 1894 tarihli "Almanya Kuvve-i Bahriyesi" başlığı altında verdiği haberde, Almanya bahriye bütçesinin artırılacağına Alman yarı resmi gazeteleri tarafından beyan edildiğini açıklamaktadır. Birkaç kruvazör daha inşası gerekli olduğundan bu konuda yeni paraların tahsisi teklif olunacağını beklendiği de ifade edilmektedir.¹⁷¹

2.2. Almanya'da Topçuluk ve Tüfek İmali

Almanya'da XIX. yüzyılın ortalarına kadar silah imalinin yetersiz olmasından dolayı, silah ihtiyacının bir kısmı Fransa ve İngiltere'den karşılanmaktaydı. Kapitalist ekonomik sistem ve sanayi devriminin etkisiyle Almanya'da silah fabrikaları önem kazanmış, özel sektöre ait silah fabrikaları 1871'den itibaren devlet desteğiyle Almanya'nın silah ihtiyacını karşılayacak düzeye gelmiştir.¹⁷² Bu süreçte Krupp, Rheinmetall, Siemens, AEG, Daimler Benz gibi Alman silah ve barut fabrikaları ortaya çıkmıştır. Alman Genelkurmayının silah üreticilerine ülke içi üretimi en üst düzeyde tutma yönündeki talepleri, bir süre sonra büyük bir silah ve mühimmat stokunun birikmesine yol açmıştır. Bunun üzerine Alman silah fabrikaları bu silahların Avrupa'da satamadıkları eski modellerini dış pazarlarda satma yoluna gitmişlerdir.¹⁷³

¹⁶⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Mart 1891 [14 N 1308], Nr. 3806, s. 3.

¹⁶⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 11 Şubat 1892 [12 B 1309], Nr. 4078, s. 5.

¹⁷⁰ *Sabah*, 9 Ekim 1894 [9 RA 1312], Nr. 1855, s. 3.

¹⁷¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Eylül 1894 [15 R 1312], Nr. 4865, s. 5.

¹⁷² Türk, a.g.e., s. 149.

¹⁷³ Türk, a.g.e., s. 150.

Alman silah sanayiinin en önemli firmalarından birisi Krupp Firmasıdır. İlk kurulduğu yıllarda demiryolu aksamı üreten Krupp Fabrikası, 1859 yılında Berlin’den 300 top yapımını içeren ilk silah ihalesini alarak başladığı top imalinde, ürettiği top çeşitleriyle dünyada tanınır hale gelmiştir.¹⁷⁴ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 28 Aralık 1887 tarihli sayısında Mustafa Refik tarafından yazılan makalede, Krupp Fabrikasına geniş yer verilmiştir. Makaleye göre, Friedrich Krupp, 1810 yılında doğru Essen’de küçük bir demirci dükkânı açmış ve 1826 senesine kadar bu dükkânı işletmiştir. Friedrich Krupp’un vefatı üzerine dükkân eşi ve 14 yaşındaki oğlu Alfred Krupp’a kalmıştır. Alfred Krupp, babasının ocağını bizzat kendisi 36 yaşında yönetmeye başlamıştır. 1848 yılında, bu küçük dükkânda üç işçi çalışırken 1881 yılında yapılan bir sayıma göre bu 19.605 kişiye ulaşmıştır. Sadece Essen fabrikasında bu sayı 11.211 kişiyi bulmuştur. Alfred Krupp’a her türlü demir, çelik, araç gereçleri imal etmek üzere meydana getirdiği bu büyük tesisinden dolayı “Demirler Hükümdarı” denilmiştir. Essen şehrine gece gelen yolcuların, şehri uzaktan genellikle ateş ve alevler içinde yanar bir manzarada bulmalarının gerek fabrikalarının çokluğu ve gerek sarf edilen kömürün miktarından olduğu söylenmektedir.¹⁷⁵

Alfred Krupp, I. Wilhelm ile yakın ilişkiler kurmuş, Krupp Firmasını kısa bir sürede Almanya’nın önde gelen endüstri sanayilerinden biri haline getirmiştir. Alfred Krupp II. Wilhelm ile de iyi ilişkilerini devam ettirmiş, I. Wilhelm gibi II. Wilhelm de zaman zaman Krupp Firmasını ziyaret etmişlerdir.¹⁷⁶ *Sabah* gazetesinin 7 Mayıs 1892 tarihli haberinde, Alman İmparatoru Wilhelm’in 29 Nisan Cuma günü Krupp Fabrikasının deneme alanına giderek akşama kadar orada kaldığı belirtilmektedir. Bu süre içerisinde imparator, 20 adet Krupp topunun denemelerini müşahade etmiş, fabrikanın ürünlerinin güzelliğinin ve sağlamlığının sahada açıkça belli olması dolayısıyla Mösyö Krupp’a memnuniyetini ifade etmiştir.¹⁷⁷

Krupp Firması, ürettiği yeni nesil toplarını farklı ülkelerdeki fuarlarda sergileyerek tanıtımlarını da yapmıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 14 Eylül 1893 tarihli nüshasında, “Chicago Sergisinde 122 tonluk Krupp Topu” başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde verilen bilgiye göre başka memleketlerde açılan sergilerde teşhir olunmuş olan ateşli silahların en büyüğü, Krupp Fabrikası tarafından imal edilen 122 ton ağırlığında, şeşhane uzunluğu 41 kadem ve 8 inç olan top ile Meppen poligonunda 16 deneme atışı yapılmıştır. 28 Nisan 1892 tarihinde Meppen’de Almanya İmparatorunun da bulunduğu sırada, topun atış menziline 20.226 metre veya 13 mil kadar olduğunun görülmesiyle Krupp yetkilileri imparator tarafından takdir edilmiştir. Topun kara ve deniz kullanımına uygun olması ziyaretçilerin dikkatini çekmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Türk, a.g.e., s. 219.

¹⁷⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 28 Aralık 1887 [15 R 1305], Nr. 2867, s. 3.

¹⁷⁶ Türk, a.g.e., s. 221.

¹⁷⁷ *Sabah*, 7 Mayıs 1892 [10 L 1309], Nr. 973, s. 1.

¹⁷⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Eylül 1893 [3 RA 1311], Nr. 4557, s. 5.

İkdam gazetesi 13 Ağustos 1894 tarihli sayısında, Krupp fabrikasının imal ettiği top sayılarıyla ilgili bir istatistiğe yer vermektedir. Buna göre, 1862 tarihinde 10.000, 1864'te 817, 1865'te 744, 1868'de 475, 1871'de 941, 1872'de 175, 1873'te 1.845 bunun bir kısmı 1874'te imal olmuştur. 1874'te 2.228 dağ topu 479 adette sahra topu, 1887'de 1.023 adet top imal olunmuştur. 1890 yılına kadar fabrikanın imalatı 25.000 âdete ulaşmıştır.¹⁷⁹

20 Ekim 1894 tarihli *Sabah* gazetesinde “Krupp Fabrikası ve Krupp Topları” başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Avrupa’da ateşli silahlardaki hızlı gelişmelere ve özellikle de Krupp firmasının bu alanda elde etmiş olduğu başarı ele alınmıştır. Makaleye göre, ateşli sanayinin fenni, savaflara uygulanması düşünüldüğünden beri dört yüz yıla yakın zaman geçmiş olduğu halde ateşli silahlarda olağanüstü ilerlemeler görülmemiştir. Avrupa, bundan sonra savaflardaki üstünlüğün silahların mükemmeliyetine bağlı olacağını görünce, ateşli silahlara mümkün olduğu kadar mükemmeliyet kazandırma hususunda düşünce sarf etmesiyle birçok yeni usul top ve tüfek meydana çıkarılmıştır. Bir ara kaval top ve tüfeklerin şaşhaneye dönüştürüldüğü, çakmaklar yerine kapsül kullanıldığı halde, artık top ve tüfeklere bir dakikada, birkaç yüz fişek atma imkânı sağlanmıştır. Prusya Devleti, iğneli tüfeklerle donanmış askerleri en önce meydan harbine sevk etmiş, en mükemmel topları meydana getirmek Prusya sanatkârlarına ait bir şeref olmuştur. 1871 Muharebesinde olağanüstü faydaları görülmüş çelik toplar o zamana kadar bilinmeyen Krupp adını dünyaya tanıtmıştır. Yirmi yirmi beş yıldan beri, Krupp fabrikasına rakip Avrupa memleketlerinde birçok fabrikalar açılmış ve birçok girişimler olmuşsa da Krupp Fabrikası derecesinde mükemmel ürünler meydana getirememişlerdir.¹⁸⁰

XIX. yüzyıl Alman silah sanayisi için büyük bir gelişmenin yaşandığı yüzyıl olmuştur. Bu gelişmenin yaşandığı silah türlerinden biri de piyade tüfeğinde yaşanan gelişmelerdir. Alman silah mucitlerinden birisi olan Nikolaus Dreyse, Prusya ordusu için Yüzbaşı Priem Dreyse ile birlikte iğneli tüfekler üzerlerinde çalışarak 1834 yılında bir Prusya taburuna 1.100 tane Dreyse tüfeği dağıtmışlardır.¹⁸¹ 15 Ekim 1841 tarihinde, Sömmerda şehrinde kurulan iğneli tüfek fabrikasında üretilen tüfeklerin sağladığı teknik üstünlükle Prusya ordusu, 1866 yılında yapılan savaşta Avusturya ordusunu yenilgiye uğratmıştır.¹⁸² Wilhelm Mauser ve Paul Mauser tarafından geliştirilen “model 71” adı verilen Mauser tüfeği Prusya ordusunda piyade tüfeği olarak kabul edilmiştir. Bu tüfek iğneli tüfeklere göre, ateş hızı, menzili ve hedefe isabet oranı bakımından birçok üstünlüğe sahipti.¹⁸³ Uzun

¹⁷⁹ *İkdam*, 13 Ağustos 1894 [11 S 1312], Nr. 12, s. 2-3.

¹⁸⁰ *Sabah*, 20 Ekim 1894 [20 R 1312], Nr. 1866, s. 1-2.

¹⁸¹ Türk, a.g.e., s. 185.

¹⁸² Türk, a.g.e., s. 185.

¹⁸³ Türk, a.g.e., s. 187.

süren geliştirme çalışmaları sonunda, 98 Model Mauser tüfekleri dünyanın birçok ordusunda piyade tüfeği olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁸⁴

Mecmua-i Fünun-ı Bahriye dergisi 31 Mayıs 1893 tarihli sayısında, Almanya'nın diğer Avrupa ülkeleriyle arasında yaşanan yeni tüfek modellerinin geliştirilmesiyle ilgili rekabete yer vermektedir. Haberde Almanya Hükümetinin mükerrer atışlı hafif silahların büyük faydasını anlayınca hemen elinde bulunan 11 milimetre çapındaki tek atışlı 1871 model Mauser tüfeğini, 1884 model mükerrer atışlı tüfeğe dönüştürdüğü belirtilmektedir. Fransa'nın 1886 model mükerrer atışlı Teramont-Lebel tüfeğini icat etmesiyle, Almanya tarafından hemen küçük çaplı mükerrer atışlı tüfeklerin tecrübesiyle, bir benzerinin kabulü için özel bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, birçok denemelerden sonra Eylül 1888'de 7,9 milimetre çapında, mükerrer atışlı, Avusturya'nın Manlihir tüfeklerine benzer bir silahı imparatora takdim etmiştir. Bundan sonra silahın kesin bir şekilde kabulüyle hükümet, fabrikalara imali konusunda 6 Aralık 1888 tarihinde bir emir göndermiştir.¹⁸⁵

2.3. Almanya'da Teknolojik Gelişmeler

Gazeteler insan hayatını kolaylaştıran gelişmelere sayfalarında yer vermişlerdir. Bu anlamda birliğini sağladıktan sonra hızla gelişen Almanya'nın teknolojisi ile ilgili haberler basına yansımaktadır. *Tercüman-ı Hakikat*'te Berlin posta idarehanesine en son konulan telefon hatlarıyla, gerek şehir dâhilinde ve gerekse şehre yakın yerlerde oturanların bir diğeri ile konuşabildiği, ayrıca abone olanlarında evlerine kadar ulaştırılan telefon hatlarıyla konuşabileceği, bunun büyük bir kolaylık olduğunun gazeteler tarafından yazıldığı ifade edilmektedir. Habere göre posta idarehanesi, telefon abonelerinin hatlarını herkesin ikamet ettiği yere en yakın olan polis ve itfaiye dairelerindeki telefon hatlarıyla ortak hale getirmiştir. Böylece evlerinde telefon bulunanlar, bir hırsız eve girdiğinde veya civarda yangın çıktığında her türlü araçtan önce gerek polis gerek itfaiye dairelerine haber vereceklerdir.¹⁸⁶

Sabah'ta, Avrupa'da ticaret ve sanayide rekabetin gittikçe artmakta olduğu, bazı milletlerin imal ettikleri mamullerin talebini artırmak için çeşitli yollara başvurduğu vurgulanmakta, Almanların bundan önce bir vapuru güzel bir sergi haline dönüştürerek Alman mamullerini ve eserlerini Avrupa'nın çoğu limanlarına gönderdiği yazmaktadır.¹⁸⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 19 Haziran 1891 tarihli haberine göre, en son teknolojiyle imal edilen elektrik lambalarıyla Avrupa'da çoğu yerlerin aydınlanmasına önem verilmekte olduğu,

¹⁸⁴ Türk, a.g.e., s. 188.

¹⁸⁵ *Mecmua-i Fünun-ı Bahriye*, 31 Mayıs 1893 [15 ZA 1310], c 5, Nr. 3, s. 100.

¹⁸⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Eylül 1890 [17 M 1308], Nr. 3642, s. 4.

¹⁸⁷ *Sabah*, 30 Eylül 1890 [15 S 1308], Nr. 391, s. 3.

Almanya ve Fransa’da elektrik ışığı ile aydınlatılan yerlerin günden güne çoğaldığı bilgisi verilmektedir.¹⁸⁸ Aynı gazetenin 13 Kasım 1891 tarihli haberine göre, birkaç ay önce İsviçre’de bir köprü yıkılmış, Fransız gazeteleri, meydana gelen kazanın köprünün Almanya fabrikalarından alınan demirin çürüklüğünden ileri geldiğini yazmışlardır. Fransız gazeteleri, Rusya’da inşa edilecek demiryolu raylarının Almanya’dan satın alınmamasına karar verildiği, bunun da Alman demirinin çürük olduğu hakkındaki düşünceden ileri geldiğini öne sürmüşlerdir.¹⁸⁹ Bu haberde Almanya ile Fransa arasındaki rekabet görülmektedir. Fransız basını diğer konularda olduğu gibi sanayide de Alman ürünlerini karalama yoluna gitmiş bu da Osmanlı basınına yansımıştır.

Servet-i Fünun dergisi 8 Şubat 1894 tarihli sayısında lokomotiflerle ilgili teknik bilgilere sütunlarında yer vermiştir. Lokomotiflerin, askeri nakliyatı çok önemli olduğu, lokomotiflerin sayısının çok olmasının da bir derece daha bu sürati artıracağı vurgulanmıştır. Verilen bilgilere göre Almanya bayındırlık bakanlığı tarafından 380 kadar lokomotifin imali fabrikalara sipariş edilmiştir. Almanya’da yayınlanan askeri bir dergi, Avrupa devletlerinde bulunan lokomotiflerin adedine dair istatistik yayınlamıştır. Bu bilgiye göre Fransa ile Rusya’da bulunan lokomotiflerin adedi 19.000 olup bunlardan Fransa’da 15.500 ve Rusya’da 3.500 adet bulunmaktadır. Almanya’da 15.500 Avusturya’da 6.000 ve İtalya’da 4.000 adet lokomotif bulunup bunların toplamı 25.500’e ulaşmaktadır.¹⁹⁰ Alman askeri dergisi, burada askeri olarak lokomotiflerin sayısını değerlendirerek Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya’dan oluşan İttifak Devletlerinin bu alandaki üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

Servet-i Fünun dergisi aynı sayısında, yine Almanya’da yayınlanan bir dergiden aldığı istatistiği yayınlayarak ülkeleri posta ve telgraf kullanıma göre haberleşme alanındaki gelişmişlik yönünden ortaya koymaktadır. Haberde Avrupa’da ortalama kişi başına gönderilen mektup ve telgraf sayısı karşılaştırılmıştır. Buna göre kişi başına düşen mektup veya posta belgesi; Memalik-i Osmaniye’de 0.5, İngiltere’de 46.5, İsviçre’de 35.3, Almanya’da 29.1, Belçika’da 21.9, Felemenk’te 20.8, Fransa’da 18.6, Avusturya’da 18.4, İsveç’te 12.1, İtalya’da 7.3, İspanya’da 6.4, Yunanistan’da 2.9 ve Rusya’da 2.1’dir. Yüz kişi başına düşen telgraf sayısı ise Memalik-i Osmaniye’de 10.2, İngiltere’de 179.4, Fransa’da 88.9, İsviçre’de 86.3, Almanya’da 52.6, İtalya’da 27.8, Avusturya’da 25.5, İspanya’da 22.3 ve Rusya’da 9.2’dir.¹⁹¹

Servet-i Fünun dergisinin 15 Şubat 1894 tarihli nüshasında, Almanya şeker fabrikaları müfettişinin verdiği bilgiye göre 1893 yılının ilk yarısının sonunda, Almanya’da 10 milyon 308 bin ton pancardan, 1 milyon 186 bin ton şeker imal olduğu yazmaktadır. 1892 yılının ilk yarısının

¹⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 19 Haziran 1891 [13 Z 1308], Nr. 3878, s. 7.

¹⁸⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Kasım 1891 [11 R 1309], Nr. 4001, s. 5.

¹⁹⁰ *Servet-i Fünun*, 8 Şubat 1894 [27 Kanunisani 1309], C.6, Nr. 152, s. 352.

¹⁹¹ *Servet-i Fünun*, 8 Şubat 1894 [27 Kanunisani 1309], C.6, Nr. 152, s. 352.

sonunda, 9 milyon 508 bin ton pancardan 1 milyon 57 bin ton şeker elde edilmiştir. Bütün Avrupa’da 1893 yılının yarısında 3 milyon 841 bin ton şeker üretilmiştir.¹⁹² Aynı dergi 16 Mayıs 1895 tarihli nüshasında, Avrupa mahsulatı hakkında, Fransız fen gazetelerinden birinde yer alan bilgiyi okuyucularıyla paylaşmaktadır. Buna göre, Avrupa’da şeker pancarı üretimi çok ilerlemiştir. En fazla pancar yetiştirilen ülke Almanya olup 1891-1892 yıllarında hasılat 1 milyon 198 bin ton iken geçen yıl içinde üretim 1 milyon 725 bin tona ulaşmıştır. Almanya’dan sonra 1 milyon ton ile Avusturya ve Macaristan gelmektedir. Fransa’da 830.000, Rusya’da 620.000, Belçika’da 275.000, Hollanda’da 85.000 kilo üretim gerçekleşmiştir.¹⁹³

2.4. Almanya’da Sosyalist ve Nihilist Akımlar

Sabah gazetesinin 5 Ekim 1876 tarihli sayısında son dönemlerde cumhuriyet fikirlerinin galeyana gelmeye başlaması olumsuz olarak ele alınmaktadır. *Şimal-i Almanya* gazetesi, cumhuriyet tarafını tutarak Prusya Devleti’nin ve imparatorluğunun taraftarlarını miskin ve merhamete muhtaç olarak vasıflandırmaktadır.¹⁹⁴ 18 Haziran 1878 tarihli *Vakit* gazetesi, suikast sonucu yaralanan Alman İmparatorunun yaralarından muzdarip olduğunu, çok kan kaybettiği ve ameliyatının kendini bitap düşürdüğü haberine yer vermektedir.¹⁹⁵ Gazete 19 Haziran 1878 tarihli nüshasında Almanya İmparatoruna yapılan suikast dolayısıyla sosyalizm, yani iştirak-i emval taraftarları sorununun Avrupa’da hayli önem kazandığından, bu mesele hakkında *Times* gazetesinin makalesini yayınlamayı uygun gördüklerini ifade etmektedir. Makaleye göre, Lord Salisbury, İngiltere ayan dairesinde ve mebusan meclisinde Almanya İmparatoruna yapılan suikast dolayısıyla taziye yayınlamıştır. Suikastçı kendisinin ultramontane¹⁹⁶ yani papa taraftarlığı ve iştiraki emval adına, imparatoru öldürmek üzere yaptığını itiraf etmiştir. Prens Bismarck bir kaç yıl önce Almanya’da iki düşman ile uğraşmaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Bunların biri ultramontane ve diğeri sosyalist kimselerdir. Yazıda Almanya’nın biri siyah diğeri kırmızı taassub mezhebi ve kırmızı cumhur üzerine kurulan iki cemiyetten çaresiz kaldığını belirtmektedir.¹⁹⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 27 Ağustos 1878 tarihli nüshasında “Almanya Sosyalistleri ile Rusya Nihilistleri” adında bir makale yayınlanmıştır. Makalede Almanya’da bulunan sosyalistler ile Rusya’da bulunan nihilistlerin şu ara galeyana gelmelerinin Avrupa’nın en mühim iç meselesi halini aldığı belirtilmektedir. Sosyalistler ve nihilistler, din ve mezhep tanımaz ve her türlü hükümete husumet gösteren ve dünyanın çalışma ürünü olan servetine göz diken bir grup olarak

¹⁹² *Servet-i Fünun*, 15 Şubat 1894 [3 Şubat 1309], C.6, Nr. 153, s. 368.

¹⁹³ *Servet-i Fünun*, 16 Mayıs 1895 [4 Mayıs 1311], C.19, Nr. 218, s. 160.

¹⁹⁴ *Sabah*, 5 Ekim 1876 [17 N 1293], Nr. 184, s. 3.

¹⁹⁵ *Vakit*, 18 Haziran 1878 [17 C 1295], Nr. 954, s. 3-4.

¹⁹⁶ İng, Ultramontane: Dini ve siyasi meselelerde papanın mutlak otoritesini destekleyen kimse

¹⁹⁷ *Vakit*, 19 Haziran 1878 [18 C 1295], Nr. 955, s. 3.

tanımlanmıştır. Dolayısıyla, bütün hükümetlerin bu cemiyetlerin ortadan kaldırılmasını arzu ettikleri, bunların en fazla Almanya ve Rusya’da bulunduğu, en son İmparator Wilhelm’e yapılan suikastın artık bunlar hakkındaki güveni tamamen ortadan kaldırdığı kaydedilmiştir.¹⁹⁸

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, daha önce Alman İmparatoru I. Wilhelm’e suikast için ateş eden kişinin idam edildiği haberini vermektedir. Gazete konuyla ilgili, idam cezası uygulanacak kişiye son defa olmak üzere gerekli dini vecibelerin yerine getirilmesi teklif edilince “ben sosyalistim, ben din iman falan tanımam ki papazın ayinine teslim olayım” diye teklifi reddettiğini nakletmektedir. 1866 yılından beri Almanya İmparatoru Wilhelm, hiç bir idam cezasını onaylamayıp idam cezalarını daima kürek cezasına indirdiği halde bu ceza o zamandan beri ilk defa uygulanmıştır.¹⁹⁹ Aynı gazetenin 31 Ağustos 1878 tarihli haberinde Almanya Hükümetinin sosyalistlere karşı şiddetli bir kanun düzenlediği haberi yer almaktadır. Alman gazetelerinden naklen verilen bilgiye göre, kanun 66 maddeyi içermektedir. Bu maddelerin birincisinde, asayiş ve genel emniyeti ihlal edecek biçimde sosyalist ve komünistlerin toplanmaları yasaklanmıştır. Diğer bir madde ise, yasaya aykırı hareket eden yabancıların derhal Almanya’dan ihraç edilmesi üzerinedir.²⁰⁰

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 27 Ağustos 1878 tarihli haberinde, Alman basını sosyalistler aleyhinde düzenlenen kanunnameyi şiddetle tenkit ettiklerini yazmaktadır. *Frankfurt* gazetesi bu kanunun insanın hürriyet, basın ve toplanma hakkını gasp etmekten başka, ikametgâhlarının serbestliğini bile ortadan kaldırdığı ifadesini kullanmıştır. *Germany* gazetesi ise, “Bu kanun hukuk ve kanunlardan müstesna bir kanundur ki mülkiyet hürriyetine taraftar olan herkes bunu nefretle reddeder” ifadelerine yer vermiştir.²⁰¹

2.5. Almanya’da Gündelik Yaşam

Basın toplum sağlığı ile ilgili gelişmelere de yer vermektedir. Almanya’da alkol tüketimi ve bunun sonucunda ortaya çıkan sorunlar gazetelerde yer almaktadır. *Tarik* gazetesinin 30 Haziran 1885 tarihli haberinde, İngiltere konsolosu Oppenheimer’in Almanya’da içki tüketilmesine dair bir istatistiğini yayınlamıştır. Bu incelemeye göre 1880 yılında Prusya’da 93.000 meyhane bulunup, fazlasıyla bira tüketilmektedir. Yalnız İsveç, Rusya ve Danimarkalılar Almanlardan fazla, Almanlardan sonra ise İngilizler fazla şarap içmektedir. Doktor Baver (?) şarabın cinayetle benzer olduğunu söylemektedir. Prusya’da yılda 2016 kişi sarhoşluğa bağlı akıl hastası, 597 kişi de alkole bağlı dipsomani hastalığına yakalanmaktadır. Prusya’da yılda 13 milyon sterlin içkiye harcadığı,

¹⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1878 [28 Ş 1295], Nr. 53, s. 4.

¹⁹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Ağustos 1878 [28 Ş 1295], Nr. 53, s. 4.

²⁰⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 31 Ağustos 1878 [3 N 1295], Nr. 57, s. 4.

²⁰¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Eylül 1878 [10 N 1295], Nr. 63, s. 3-4.

sarhoşların milli servetin büyük bir kısmını yok etmek dışında cinayet, cinnet nedeniyle hapishane ve akıl hastanelerini de doldurduğu ifade edilmektedir.²⁰²

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 29 Ekim 1891 tarihli haberinde göre, Almanya’da bulunan kahveci ve meyhaneciler tarafından içki yasağı kanunu aleyhinde Reichstag’a ve Federal meclise bir mazbata takdim edildiğini yazmaktadır.²⁰³ 18 Kasım 1891 tarihli haberde de Almanya’da yayınlanan gazetelerin rivayetine göre, men-i işret (içki yasağı) hakkında verilen kanun tasarısını incelemekle görevli olan komisyonun müzakereyi durdurduğu, tasarının Miladi İsa Yortusundan sonra Reichstag’a takdim edileceğinin beklendiği, tasarının reddi için pek çok dilekçeler verildiği belirtilmektedir.²⁰⁴

Almanya’da yaşanan bulaşıcı hastalıklarla ilgili haberlerde, 10 Eylül 1890 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi “influenza” başlığı altında, bu yılda yine hastalığın Avrupa’ya yayıldığını yazmaktadır. Avrupa gazetelerinden nakledilen habere göre influenzanın Almanya’da da oldukça yayıldığı ifade edilmektedir. Rodolfstad (?) 8.000 kadar nüfuslu küçük bir şehirken, halkı arasında bir kaç yüz kadarı infuenzaya yakalanıp yatmaktadır. Avrupa’yı istilaya başlayan influenzanın, geçen yılki influenzadan daha tehlikeli olduğu kaydedilmektedir. İngiltere’den dönen bir doktor bu yılki influenzayla ilgili, hastalığa yakalananların vücutlarında büyük bir yorgunluk ve dermansızlık olduğunu ve dilleri üzerinde çıkan birtakım ufak sivilcelerin tesiriyle üç dört gün yemek yiyemediklerini belirtmiştir.²⁰⁵

Almanya hızlı artan bir nüfus yapısına sahip olmuştur. 1871 yılında 41 milyon olan nüfus 1888 yılında 48 milyona 1895 yılında 52 milyona ulaşmıştır. Ülkenin kaynakları bu nüfusu beslemeye yetmediğinden başta Amerika olmak üzere denizaşırı ülkelere göçler başlamıştır.²⁰⁶ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi 6 Eylül 1890 tarihli nüshasında, Avrupa’nın birçok bölgesinde nüfusun kendi memleketlerine sığamayacak derecede artmasıyla beraber, geçinebilmek imkânı da gittikçe azaldığından her yıl yüz binlerce nüfusun Amerika’ya göç ettiğini dile getirmektedir. Nüfusun en çoğu Almanya’ya, İngiltere ve Fransa taraflarından göç etmektedir.²⁰⁷ 15 Eylül 1890 tarihli haberde Almanya’da son yayınlanan istatistiklere göre Almanya’dan Amerika ve Avustralya’ya göç edenlerin yıldan yıla azaldığı ifade edilmektedir. 1885’te göç edenlerin sayısı 740.101 kişi iken 1887 yılında 63.979, 1890 yılında ise 55.623 kişi göç etmiştir.²⁰⁸

²⁰² **Tarık**, 30 Haziran 1885 [17 N 1302], Nr. 457, s. 3.

²⁰³ **Tercüman-ı Hakikat**, 29 Ekim 1891 [25 RA 1309], Nr. 3988, s. 5.

²⁰⁴ **Tercüman-ı Hakikat**, 18 Kasım 1891 [16 R 1309], Nr. 4005, s. 5.

²⁰⁵ **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Eylül 1890 [25 M 1308], Nr. 3649, s. 6.

²⁰⁶ Ortaylı, a.g.e., s. 34.

²⁰⁷ **Tercüman-ı Hakikat**, 6 Eylül 1890 [21 M 1308], Nr. 3646, s. 4.

²⁰⁸ **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Eylül 1890 [30 M 1308], Nr. 3653, s. 3.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 23 Ekim 1891 tarihli nüshasında, göç konusuyla ilgili bazı gazetelerin verdiği Almanya'dan başka ülkelere, özellikle de Amerika'ya yapılan göçlerin birkaç yıl içinde azaldığı bilgisinin doğru olmadığı ifade edilmektedir. Haberde tutulan son nüfus kayıtlarına göre, bu yıl içinde Almanya'dan 80.610 kişi Amerika ve başka ülkelere göç etmişken, geçen yıl bu sayı 63.733 kişidir. Buradan hareketle Almanya nüfusunun azaldığı tespiti yapılmıştır. Sebebi ise özellikle fukaranın yaşama konusunda zorluğa düşmesi ve refahlarını başka yerde arama mecburiyeti olarak görülmüştür.²⁰⁹ Aynı gazetenin 20 Eylül 1894 tarihli haberinde yine Almanya'dan göç eden ve Almanya'da bulunan yabancılar hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre en son yayınlanan istatistiklere göre, başka ülkelere göç eden Almanların sayısı 3,458.665 iken Almanya'da bulunan yabancıların sayısı ise 472.867 kişidir. Başka ülkelere göç eden Almanlara oranla Almanya'ya iltica edenlerin oranı yüzde on üç kişi olarak sunulmuştur.²¹⁰

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 3 Ekim 1890 tarihli nüshasında, "Fabrikalardaki Kadınlar" başlığı altında Avrupa fabrikalarında istihdam olunan kadınlar ile çocukların son senelerde çok fazla artması, sağlıklarının da bozuk olması üzerine, Almanya'da çeşitli kongreler teşkil edildiği, konuda nizamnameler dahi yayınlandığı yazmaktadır. İstatistiklerde kadınların fabrikalarda gittikçe çoğaldıkları ortaya konulmuştur. Bu istatistiklere göre Avrupa'nın sanayi ve ticaret kaynakları kabul edilen beş büyük devlette 200 milyon nüfusun 20 milyonu genç kız ve kadınlardan ibarettir. Kadınlardan 5.5 milyonu Almanya'da, İngiltere'de 4 milyon, Fransa'da 3,750,000, İtalya'da 3.5 milyon, Avusturya ve Macaristan dâhilindeki fabrikalarda da 3 milyon kadın istihdam olunmaktadır.²¹¹

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 2 Mayıs 1892 tarihli nüshasında "Almanya'da say ve amel (çalışma ve iş) kazalarına karşı sigorta" başlıklı haberde, çalışma ve iş kazalarına karşı sigorta usulünü Almanya Hükümetinin gerek fabrika sahiplerine ve gerekse işçilere karşı kanuni mecburiyet altına almış olduğunu ifade etmektedir. Kanunun uygulanması aleyhinde pek çok taraftan itirazlar olmuş ve sosyalistler bu tedbirin kişisel hürriyetlere karşı olduğunu ifade etmişlerdir. 1885 yılında Almanya'da, kazaya karşı merkezi sigortadan yalnız bir nahiye esnaf cemiyeti pay sahibi iken, beş yıl sonra 1890 yılında 24 esnaf cemiyeti pay sahibi olmuştur.²¹²

²⁰⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Ekim 1891 [19 RA 1309], Nr. 3983, s. 6.

²¹⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Eylül 1894 [20 RA 1312], Nr. 4869, s. 6.

²¹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ekim 1890 [18 S 1308], Nr. 3669, s. 4.

²¹² *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Mayıs 1892 [5 L 1309], Nr. 4143, s. 6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN OSMANLI BASININA YANSIMASI

3.1. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne Karşı Tutumu

Sırbistan- Karadağ savaşlarında Osmanlı kuvvetlerinin 29 Ekim 1876 tarihinde Morova'da Sırp kuvvetlerini yenilgiye uğratması üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne bir ulti-matom vererek şartsız iki aylık bir ateşkesi kabul etmesini istedi.²¹³ Bu ulti-matom ile Sırbistan'ı ağır bir hezimetten kurtardığı gibi kendisinin Bulgaristan'ı işgal etmesine karşılık, Avusturya'ya Bosna ve Hersek'i işgal etmesini teklif etti.²¹⁴ Rusya Balkanlarda bir taraftan etkinliğini artırırken, diğer taraftan bölgeye ilgisi olan Avusturya'nın da tarafsızlığını sağlama yoluna gitmiştir. Böyle bir anlaşmanın yapılmasında Almanya da etkili olmuştur. Almanya, Rusya-Avusturya ittifakı ile aynı zamanda Fransa'nın Rusya ile ittifak yapmasını engellemiş olmaktadır. İngiltere ise Paris Antlaşması'na aykırı olduğu gerekçesiyle, Rusya'nın bu girişimlerine karşı çıkarak İstanbul'da bir konferans toplanması teklifinde bulunacaktır.²¹⁵

Sabah gazetesinin haberine göre, *Nordische Allgemeine Zeitung* adlı Alman gazetesi, Alman kabinesinin şark işleri hakkındaki fikriyle bu konuda kabul edilecek meselenin neden ibaret olduğunu soran Rus gazetesine cevap olarak, Almanya'nın şark işlerine doğrudan doğruya bir müdahili ve ilgisi olmadığını ifade etmektedir. Gazete, Üç İmparatorlar İttifakı'nın baki olmasıyla, diplomasiyle sorun çözülemediği takdirde de savaşın Balkan yarımadası dışına çıkmayacağı öngörüsünde bulunmaktadır.²¹⁶ Yine *Sabah* gazetesi 7 Kasım 1876 tarihli sayısında *Memorial Diplomatic* gazetesinin haberine yer vermektedir. Buna göre Rusya, Osmanlı Devleti ile savaştığı takdirde Almanya ve Avusturya'nın tarafsız kalması vaadini aldıktan sonra İngiltere'nin nabzını yoklamaya başlamıştır. İngiltere Paris Antlaşması'ndan ayrılmamaya, diğer devletler bu antlaşmayı çiğnemeye kalkıştıkları takdirde ise kendi başına hareket etmeye karar vermiştir.²¹⁷ *Standart* gazetesi, Avrupa devletlerinin İngiltere ile beraber olup Rusya'nın bozuk niyetine mani olmaları gerektiğinden söz ettiği sırada, Almanya ve Avusturya gibi iki medeni devletin, Rusya gibi yarı medeni bir devletin

²¹³ Mithat Aydın, "İstanbul Konferansı", *DİA içinde*, Ek-1 (671-672), TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 671.

²¹⁴ Karal, a.g.e., s. 24.

²¹⁵ Karal, a.g.e., s. 25.

²¹⁶ *Sabah*, 6 Ekim 1876 [18 N 1293], Nr. 185, s. 2.

²¹⁷ *Sabah*, 7 Kasım 1876 [20 L 1293], Nr. 210, s. 2.

isteklerine alet olmaları karşısında üzüntülerini dile getirmektedir. Gazete, İngiltere'nin kendi başına dahi Rusya'ya karşı koyabileceğini, Rusya'nın hiç bir zaman İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına gelemeyeceğini beyan etmiştir.²¹⁸

23 Aralık 1876 tarihinde, Kasımpaşa'da Bahriye Nezareti binasında, Paris Antlaşması'nı imzalayan devletlerin temsilcilerinin katılımıyla bir konferans toplanmıştır. Konferansta devletlerin temsilcileri ele alınacak konuları görüşürken dışarıda patlayan top seslerinin şaşkınlığı arasında Hariciye Nazırı Saffet Paşa temsilcilere, Kânun-ı Esasi'nin ilan edilerek Devlet-i Âliye'de meşrûti idareye geçildiğini, bundan böyle Osmanlı Devleti'nde Müslüman ve Hristiyanların özgürlüklerinin güvence altında bulunduğunu, dolayısıyla artık böyle bir toplantıya gerek kalmadığını açıklamıştır. Saffet Paşa'nın bu konuşması temsilciler üzerinde olumlu bir etki meydana getirmemiştir. İstanbul Konferansı'ndan bir sonuç alınamaması üzerine, 20 Ocak 1877 tarihinde konferansa katılan devletlerin temsilcileri yerlerine birer maslahatgüzar bırakarak İstanbul'dan ayrılmıştır.²¹⁹

Sabah gazetesinin 18 Ocak 1877 tarihinde konuyla ilgili haberinde, Alman gazetelerinin yazdıklarına göre Bismarck'ın, Osmanlı Devleti'nin ilan ettiği Kanun-i Esasi'yi takdir etmekte olduğunu ve önceki gibi sert davranmayıp yumuşaklık gösterdiğini, Rusya'nın dahi önce Kanun-i Esasi'nin aleyhinde bulunduğu halde bu aralar hoş görmeye başladığı ifade edilmektedir.²²⁰ Gazete başka bir haberinde de Almanya ve Avusturya'nın Eflak ve Boğdan'ın tarafsızlık ve istiklalini elde etme taleplerine Bâbîâli'nin vereceği cevabı bekleyerek, bu sıralar ticari işlemleri kesmiş olduklarını yazmaktadır. Gazete, bunun Bâb-ı Âli tarafından uygun bulunmayacağı yorumunu yapmaktadır.²²¹

Rusya ise İstanbul Konferansı'nın dağılmasından sonra Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak bir savaşta, Almanya ve Avusturya'nın dışında kalan devletleri Bâbîâli'ye karşı oluşan birliğe dâhil etme çabasını sürdürmüştür. Bu amaçla İstanbul Konferansı'na katılan devletler, konferansta alınan kararların Osmanlı Devleti'ne uygulatılması amacıyla 31 Mart 1877 tarihinde Londra Protokolü'nü imzalamışlardır.²²² İstanbul Konferansı'ndan pek farklı olmayan bu protokolün kararları Babiali tarafından reddedilmiştir. Bunun sonucunda Avrupa'nın hukukunu koruma iddiasıyla harekete geçen Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiştir.²²³ Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarının büyük bölümünün kaybıyla sonuçlanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla sonuçlanacaktır.

²¹⁸ *Sabah*, 7 Kasım 1876 [20 L 1293], Nr. 210, s. 2.

²¹⁹ Aydın, "İstanbul Konferansı", s. 671.

²²⁰ *Sabah*, 18 Ocak 1877 [3 M 1294], Nr. 263, s. 3.

²²¹ *Sabah*, 18 Ocak 1877 [3 M 1294], Nr. 263, s. 3.

²²² Karal, a.g.e., s. 39.

²²³ Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *DİA içinde*, 9 (498-499), TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s. 499.

Basiret gazetesi, 25 Şubat 1878 tarihli sayısında, Bismarck'ın bir nutkuna yer vermiştir. Bismarck burada, Rusların Edirne'ye girmesi ile 31 Ocak 1878 tarihinde imzalanan mütareke sonrası durumu ele almaktadır. Bismarck Mütareke gereğince, Rusya ordusunun Tuna'dan Marmara Denizi'ne kadar olan mevki aralıksız istila ettiğini belirtmektedir. Çözüme kavuşturulması gereken konu başlıklarına değinerek bunları; Bulgaristan sınırının tespiti, Karadağ, Sırbistan ve Memleketeyn'in durumu ve savaş tazminatı konuları olarak ifade etmektedir. Çanakkale Boğazı konusu da Bismarck tarafından önemsenmiştir. Almanya'nın menfaatleri, boğazlar ile Tuna'nın açık kalmasını gerektirmektedir. Bismarck ifadesinde, "komşu bulunan bir büyük devletin sadık kardeşliği ve içtenliğini, Avrupa'da hakemlik etmek sevdasına feda edemeyiz" diyerek istiklalini ve birliklerini korumanın dışında, hiç bir amaç için savaş ilan etmemeleri gerektiğini imparatora tavsiye edeceğini belirterek bu konudaki tavrını ortaya koymuştur.²²⁴

Vakit gazetesi, 12 Mart 1878 tarihli sayısında "Ayastefanos Muahedesi" başlığı altında, Alman *Kolonya* gazetesinin haberine yer vererek gazetenin genel bir barışın kalıcılığını asla ümit etmediğini belirtilmektedir. Prens Bismarck nutkunda, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan milletlerin terakkiyat-ı medeniyeden mahrumiyetlerini asla göz ardı etmek istemeyeceğini ancak şarkın siyasi dengesi, diplomasisi ve ticaretinin tamamen bozulmasını da istemediğini ifade etmiştir. Bu noktada kendi yaklaşımlarını şöyle ifade etmiştir; "Almanya savaş taraftarı değildir. Barış taraftarıdır fakat dışardan kendi mülküne bir saldırı olursa müdafaaya mecburdur."²²⁵ *Vakit* gazetesi 7 Nisan 1878 tarihli nüshasında da "Ayastefanos Antlaşması o kadar berbat bir antlaşma ki kimse tarafından kabul olunmuyor" değerlendirmesini yapmaktadır. Antlaşmayı önce İngiltere kabul etmezken, sonradan Avusturya da kabul etmeyeceğini resmi yolla duyurmuştur. Fransa ve İtalya da şarkta ıslahatı kabul etmekle beraber, 1856 Antlaşmasını değiştiren hiç bir şeyi kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdir. Almanya ise Ayastefanos Antlaşması'nın büyük bir tadile muhtaç olduğunu belirterek işin müzakerelerle bitirilmesini arzu etmektedir.²²⁶

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ateşkes sürecinde Edirne Mütarekesi'nden sonra, Rus kuvvetlerinin Çatalca'ya kadar geleceği öğrenilince İngiltere'nin İngiliz tebaasının güvenliği gerekçesiyle İstanbul'a bir donanma gönderdiğini bildirmesi, yeni bir İngiliz-Rus gerilimine yol açmıştır. Osmanlı Hükümeti, İngiltere'nin bu kararını uygun bulmadığını bildirmiştir. İngiltere donanmasını Rusya'ya karşı düşmanca bir girişim için göndermediğini Rusya'ya iletmesi üzerine, İngiliz donanması İstanbul yerine Mudanya önlerine demirlemiştir.²²⁷ *Vakit* gazetesinin belirttiğine göre, İngiltere donanmasının Marmara'dan ve Gelibolu'dan çıkıp Başika'ya, Rus askerinin de Ayastefanos ve Çatalca'dan Edirne'ye kadar çekilmeleri meselesi Prens Bismarck tarafından her iki

²²⁴ *Basiret*, 25 Şubat 1878 [22 S 1295], Nr. 2361, s. 1.

²²⁵ *Vakit*, 12 Mart 1878 [6 RA 1295], Nr. 857, s. 2.

²²⁶ *Vakit*, 7 Nisan 1878 [3 R 1295], Nr. 883, s. 1.

²²⁷ Karal, a.g.e., s. 63.

devlete teklif olunmuştur. Ayastefanos Antlaşması hakkında, gerekli görüşmelerin yapılması İngiltere ve Rusya'ya bildirilmiş ve kabul edildiği yönünde haberler alınmıştır. Gazetede Bismarck'ın bu yaklaşımı diplomasi âlemindeki büyüklüğüne yeni bir delil olarak kabul edilmiştir.²²⁸

Vakit gazetesi, 12 Haziran 1878 tarihli haberinde Alman gazetelerinden aldığı haberlere göre, Rusya'nın bazı şartlar dâhilinde kongreyi kabul ettiği gibi İngiltere'nin de bunu onayladığını nakletmektedir. Almanya kongreyi kabul şartı olarak, İngiliz ve Rus deniz kuvvetlerinin İstanbul civarından çekilmeleri şartını koymuştur. Almanya gazetelerinin aktardığına göre kongrenin açılışından bir gün öncesine kadar henüz çekilme olmadığı, dolayısıyla İngiltere'nin Almanya'nın yaptığı teklifi kabul etmediği yorumu yapılmıştır.²²⁹

Vakit gazetesi 13 Haziran tarihinde öğlen vakti, Bismarck tarafından ikamet ettiği konağın büyük salonunda kongrenin açıldığı bilgisini vermektedir.²³⁰ *Vakit* gazetesi 5 Temmuz 1878 tarihli sayısında, Fransız *Journal Des Debats* gazetesinin Berlin Kongresi'yle ilgili yazdığı makalesine yer vermektedir. Makaleye göre, Berlin'de Prens Bismarck'ın etkisi kesindir. Murahhasların çoğu, önce Avrupa'da yirmi yıldan beri şöhretli olan bu kişi ile görüşmüşlerdir. Bismarck, bu şöhretiyle kongrede bulunan arkadaşları üzerine manen ve maddeten tesir ve nüfuz etmektedir. Bismarck'ın kongre toplantılarında, bazen müzakereleri kesme ve murahhasların ayrı fikirlerini açıklamalarını menetmesiyle, yakında Rusya'nın hoşuna gidecek barışı temin etmeye çalışmaktadır. Bu konuda başarılı olacağıyla ilgili emareler görülmektedir.²³¹

Daily Telegraph gazetesinden alınan makalede de, Bismarck'ın maksadının sulhu muhafaza olduğu, Osmanlı menfaatlerini küçük görüp dikkate almadığı vurgulanmıştır. Bismarck'ın Osmanlı murahhaslarından birinin protestosuna cevaben “Ben Kissingen kaplıcalarına gideceğim, Osmanlı menfaatleri için vakit zayi edemem” karşılığını verdiği vurgulanmıştır. Habere göre Bismarck, bir kaç defa da “Ben Osmanlı ihtilafına ehemmiyet vermem, ben yalnız Avrupa menfaatleri için zahmete katlanıyorum” ifadesini kullanmıştır. Osmanlı murahhaslarından birinin, Bulgaristan arazisinin nasıl düzenleneceği sorusuna Bismarck “Ben Osmanlı haritasıyla uğraşmayacağım, benim işim iki taraf arasındaki barışı devam ettirmekten ibarettir.” karşılığını vermiştir. Hatta kongreye takdim olunmak üzere tanzim edilmiş olan harita önceden kimseye gösterilmemiştir.²³² Bismarck merkezli bu haberin vurgulanması Osmanlı basınında Almanların yaklaşımından duyulan rahatsızlığa işaret etmektedir.

²²⁸ *Vakit*, 24 Nisan 1878 [21 R 1295], Nr. 900, s. 1.

²²⁹ *Vakit*, 12 Haziran 1878 [11 C 1295], Nr. 948, s. 2.

²³⁰ *Vakit*, 21 Haziran 1878 [20 C 1295], Nr. 957, s. 3.

²³¹ *Vakit*, 5 Temmuz 1878 [4 B 1295], Nr. 971, s. 2.

²³² *Vakit*, 8 Temmuz 1878 [7 B 1295], Nr. 974, s. 2.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi *Times* gazetesine dayanarak verdiği haberinde, Bismarck'ın *Times* gazetesinin muhabirine, önceliğin asayişini geri getirmek olduğunu, iktidarını bu amaç için sarf ettiğini belirtmektedir. Ona göre İngiltere'nin Bulgaristan sınırının tayini meselesinde başarı elde etmesiyle barış ve güvenlik temin edilmiştir. Ancak savaş yeniden alevlenmeye başlarsa, buna karşı Almanya bitaraf bulunacaktır.²³³ *Vakit* gazetesi, kongrenin kapatılması dolayısıyla Bismarck'ın bütün fikirlerin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını ifade ettiğini ve kongrenin sulhu temin için elinden geleni yaptığını, meydana gelen anlaşmanın kalıcı olacağını ve dostane ilişkilerin kuvvetleneceğini söylediğini kaydetmektedir.²³⁴

Savaştan birkaç yıl sonra *Vakit* gazetesinde yer alan bir yazı dikkat çekicidir. Zira yazıda Almanlarla Osmanlılar arasındaki yakınlaşmanın zemini hazırlanmaktadır. *Vakit* gazetesi, 8 Mart 1880 tarihli nüshasında, Almanya'nın en meşhur gazetelerinden *Norddeutsche Allegemeine Zeitung* gazetesinin yayınlamış olduğu "Müslümanlar" başlıklı makalenin tercümesine yer vermiştir. Alman gazetesinin makalesine göre, Müslümanların kültürleri Avrupalılarca bilinmemektedir. Haberde, taassubun gerçek Müslümanlar arasında değil, cahil Müslümanlar arasında olduğu belirtilmiştir. Makalede, İslam dinine yapılan en büyük eleştirilerden birinin meydan muharebeleri sonrasında alınan esirler olduğu kaydedilmiş, bu savaş esiri uygulamasının meşruiyetinin sorgulandığı dile getirilmiştir. Yazının devamında ise İslam dini hükümlerine göre esaretin reddedildiği bilgisine yer verilerek bunun bir çeşit koruma ve muhafaza etme düşüncesinin sonucu olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir:

"Din-i İslamın esareti tecviz etmesi meydan-ı muharebede yetim ve dul kalan etfal ve nisvanın gaziler tarafından kabul ve infak olunmaları maksadına mübteni imiş"

Makalenin devamında şu ifadelerle yer verilmiştir:

Bir esiri hanesine alan Müslümana şer'an ol kadar vezâ'if terettüb eder imiş ki gerçekten Müslüman olan adam muhalif-i şer' bir harekette bulunmaktan ihtirâzen hanesinde esir bulundurmamak lazım gelir imiş.

Bu hâllere nazaran Memalik-i Osmaniyye'de cârî olan kaide-i esaret şer-i İslam'ın muktezîyatından add olunamaz.

O kaide bir takım suistimalât-ı mütevaliyenin netayicinden ve din-i İslam'ın mugâyiri hâlâtan demek olur.

Haksızlık ettikleri gibi dini İslam'ı sûi isti'mâl ile âlem-i medeniyyece haiz olması lazım gelen mevki-i i'zâz ve ihtirâmdan alıkoyanlar insaniyetçe büyük hata ederler.

²³³ *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Temmuz 1878 [9 B 1295], Nr. 11, s. 3.

²³⁴ *Vakit*, 16 Temmuz 1878 [15 B 1295], Nr. 982, s. 1.

Almanya’da ehl-i İslam’ın âdât ve ahlâkı hakkında her yerden ziyade tedkikât icra olunmuş olduğu halde yine ol babda noksan-ı malumat şayan-ı esefdir.²³⁵

Gazetede, İslam dininin Avrupalılar tarafından yeterince tanınıp bilinmediği ifade edilerek Osmanlı Devleti’nin maddi ve manevi gelişmesine yardım etmenin medenî dünyanın görevi olduğu belirtilmiştir. Alman basını böyle bir makale yayınlayarak, Müslümanların ve onun en büyük temsilcisi konumunda bulunan Osmanlı toplumunun, Avrupalılar ve Almanlar tarafından yanlış tanındığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Medenî dünyanın, bir anlamda da Almanya’nın Osmanlı Devleti’nin gelişmesine yardımcı olmasının medeniyet görevi olduğu ifadesiyle, Almanya’nın Osmanlı Devleti ile yakın ilişki içerisinde olmasının zemini oluşturularak, Alman kamuoyu buna hazırlanmaya çalışılmıştır.

Vakit gazetesi haberden iki gün sonra bu makaleye karşılık vererek “Almanya’nın Bizimle Bağları” başlığıyla bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda, Almanya’nın Osmanlı ile bağları yokmuş gibi görünmesine rağmen bu ülkede İslam ahlak ve adetleriyle ilgili daima araştırmalar yapıldığı ve Almanya’da her işin gayri resmî siyasi encümenler marifetiyle görüşülmesinden dolayı, manen en fazla yakın bir topluluk olduğu ifade edilmektedir. Yazının devamında Berlin Kongresi’ne Prens Bismarck’ın başkanlık etmiş bulunması, bu antlaşmanın zarar veren hükümlerine Almanya’nın gayretle çalışmasına dair eleştirilere de açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Buna göre Berlin Antlaşması, “Şark Meselesi”nin zaruri sonucu olup, o meselede İngiltere’nin ve İngiltere’ye tabi Avusturya’nın Rusya’ya uysal davranmaları Almanya’yı antlaşma yolunu seçmek zorunda bırakmıştır. Hatta Bismarck’a Almanya muhalefet partilerinden bir iki kişi Berlin Antlaşması’nın şarkla ilgili zararlı hükümlerine dair sorular sorduklarında, “benim bu hususta hiç bir mesuliyetim yoktur. İngiltere ile Rusya ve Avusturya kabineleri böyle bir antlaşmayı düzenlemek için aralarında ittifak etmişler. Ben de muhalefet istemediğimden başkanlığı kabul ettim” cevabını vermiştir. Yazıda, Almanya her zaman hazır ve sağlam bir dost olarak değerlendirilmektedir. O dostun yardım ve desteğini elde etmenin kolay olduğu, Almanya’nın ittifak etmek üzere teklifte bulunmasını beklemenin boşa vakit kaybı olacağı, Almanya’ya ittifak teklif edilmesi ve Alman meclisinin hakkımızdaki teveccühünden faydalanılması gerektiği değerlendirilmesi yapılmaktadır.²³⁶

Vakit gazetesi, Osmanlı Devleti ile Almanya arasında bir kültürel yakınlık bağı kurmaya çalışarak geleceğe yönelik desteklediği Osmanlı-Alman ittifakının siyasi zeminini oluşturmaya çalışmaktadır. Berlin Kongresi’ndeki Almanya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı menfi tutumunu İngiltere ve Avusturya’nın Rusya’ya karşı yeterince direnç gösterememesine bağlayarak, Almanya’nın tavrını şartların mecburiyetiyle açıklamaktadır. Dolayısıyla Almanya’nın son dönemde

²³⁵ *Vakit*, 8 Mart 1880 [26 RA 1297], Nr. 1575, s. 1-2.

²³⁶ *Vakit*, 10 Mart 1880 [28 RA 1297], Nr. 1577, s. 2.

Osmanlı Devleti'ne karşı geliştirdiği yakınlığın bir an önce ittifaka dönüştürülmesi gerektiği görüşü açıkça ifade edilmektedir.

3.2. Alman Subaylarının Osmanlı Ordusunda Görevlendirilmesi

Osmanlı ordusunda ilk Prusyalı subayların görevlendirilmesi, II. Mahmut'un III. Friedrich Wilhelm'den öğretmen subay talebi üzerine oldu. Bu talep üzerine Yüzbaşı Moltke başkanlığındaki heyet 1835 yılında İstanbul'a gönderildi. Sonraki süreçte ise 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Osmanlı Devleti için büyük kayıplara sebep olmuş, bu durum Osmanlı ordusunun yeniden ıslahını gündeme getirmiştir. Ordunun yarıya yakınının eğitim görmemiş olması, silahların yetersizliği, yeterli sayıda subayın bulunmaması ve küçük komuta kademesinin bilgisizliği önemli eksikliklerdi. Önceki dönemde İngiliz ve Fransız askeri sistemleri Osmanlı ordusunda bulunurken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusu Alman subayları ile onların askeri stratejisine ve Alman silah sanayisinin silahlarına göre düzenlenen bir yapıya dönüşmüştür.²³⁷

II. Abdülhamid tarafından 1880 Mayıs ayı başlarında Almanya'dan subay talebi büyükelçi Hatzfeld'e iletilmiştir. Bismarck konuyla ilgili Avusturya'nın da onayını aldıktan sonra, Berlin'de bulunan Osmanlı büyükelçisine devletlerinin talep ettiği sivil ve askeri uzmanların gönderileceğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti Almanya'dan üç yıl için kurmay subay, piyade, süvari, topçu subayı ile bir de yüksek idari memur talep etmekteydi.²³⁸ Alman İmparatoru, subaylara verilecek makamların ve alacakları ücretlerin açıkça belirtildiği bir kontratın yapılmasını istemekteydi. Hazırlanan kontrat ve içinde jandarma subayı, askeri okul müdür yardımcısı, Almanca öğretmeni, deniz subayı, hukuk danışmanı, maliye memurunun bulunduğu ek liste Berlin'e gönderildi. Büyükelçi, gönderilecek dört subaya tabur komutanı düzeyinde rütbe verileceğini, maaş olarak da yıllık 20.000 Frank verilmesinin öngörüldüğünü belirtti.²³⁹

Almanya tarafından İstanbul'a gönderilmesi önerilen dört subay, 11 Nisan 1882 tarihinde I. Wilhelm tarafından onaylandı.²⁴⁰ Onaylanan dört subay; heyet başkanı olarak Albay Kaehler kurmay subay, Yüzbaşı Kamphövener piyade subayı, Yüzbaşı von Hobe süvari subayı, Yüzbaşı Ristow ise topçu subayı olarak belirlendi.²⁴¹ Daha sonra bu subaylara Starcke, Kalau von Hofe, Grumbckow ve Steffen de eklenecektir.²⁴² Osmanlı ordusunda görevlendirilen Alman subaylarla ilgili basında yer alan haberler oldukça sınırlı düzeyde yer almaktadır. Genellikle bu haberler; Almanya'dan gelişleri,

²³⁷ Ortaylı, a.g.e., s. 101.

²³⁸ Wallach, a.g.e., s. 25.

²³⁹ Wallach, a.g.e., s. 25-26.

²⁴⁰ Ortaylı, a.g.e., s. 105.

²⁴¹ Wallach, a.g.e., s. 32.

²⁴² Wallach, a.g.e., s. 47-88.

izinli olarak Almanya'ya dönüşleri, içerikleri hakkında bilgi verilmemekle beraber Osmanlı ordusu hakkındaki raporları, rütbe terfileri, aldıkları nişanlar, kontrat sürelerinin bitimi/uzatılması, hastalıkları, vefatları ve vefat eden subayların yerine kimlerin geleceğiyle ilgili haberlerden oluşmaktadır.

Albay von Kaehler, Osmanlı ordusunda mirliva rütbesine yükselterek yıllık 30.000 Frank maaşla 21 Haziran 1882 tarihinde görevine başlatıldı. Buna karşılık Kaehler'in Alman ordusundaki rütbesi de Alman İmparatoru tarafından tümgeneralliğe yükseltilmiştir. Kaehler, Paşa olduktan sonra padişah yaverliğine atanmıştır.²⁴³ Kaehler, Prusya Kara Kuvvetlerini örnek alarak Osmanlı ordusunu subayların eğitimi, savaş hazırlıkları ve askerlik mecburiyeti alanlarında modernize etmek istemiştir fakat önemli bir ilerleme kaydedememiştir.²⁴⁴ Kaehler, Osmanlı Ordusunun durumu ve reform önerileri hakkındaki raporlarının dikkate alınıp uygulamaya konulmadığından, sürekli geciktirildiğinden şikâyet etmektedir.²⁴⁵ 1885 yılında İstanbul'da Alman hastanesinde vefat ettiğinde Osmanlı müşiri (mareşal) idi.²⁴⁶

Tarık gazetesinin, 12 Mart 1884 tarihli haberine göre, Devlet-i Âliye askeri hizmetinde bulunup, Kaehler Paşa'nın başkanlığında, askeri ıslahat raporunun düzenlemesine yardım eden Alman subaylar, Devlet-i Aliyye askeri kuvvetine dair Almanya'da çıkan askeri bir gazeteye bazı bilgiler vermişlerdir. Buna göre, Asakir-i Şahane 335 tabur piyade, 169 alay süvari, 130 batarya topçu ve 6 tabur keşif kolu, toplam 120 bin neferden ibarettir. Alman subayları, 8 tabur avcı ve 14 alay süvari ile ihtiyat, bir miktar zabitan tayini ve levazım idaresinde bazı ıslahatlar tavsiye etmiştir.²⁴⁷

Sultan II. Abdülhamid'in, Almanya'dan askeri eğitim ve öğretim sisteminin düzenlenmesi için talep ettiği subay, Alman Genelkurmayı tarafından Binbaşı Baron Colmar von der Goltz olarak belirlenmiştir. Bu seçimin nedenlerinden birisi, von der Goltz'un 1877 yılında yayınladığı Gambetta ve Ordusu adlı bir kitap olmuştur. Goltz'un Almanların düşmanı olan Gambetta'yı kitabında övmesi üzerine, Alman Genelkurmayınca uzaklaştırılıp İstanbul'a gönderilmesi uygun görülmüştür. Diğer bir neden ise geniş ailesi olan Goltz'un, yaşadığı ekonomik sıkıntıları bu görevi kabul ederek giderme fırsatı bulmuş olmasıdır.²⁴⁸ Binbaşı Goltz öğretmen olarak İstanbul'a 15 Haziran 1883 yılında geldi. İki gün sonra Alman konsolosu Radowitz ile birlikte II. Abdülhamid tarafından kabul edilmiştir.²⁴⁹

²⁴³ Ortaylı, a.g.e., s. 106.

²⁴⁴ Türk, a.g.e., s. 92.

²⁴⁵ Wallach, a.g.e., s. 35.

²⁴⁶ Türk, a.g.e., s. 92.

²⁴⁷ **Tarık**, 12 Mart 1884 [14 CA 1301], Nr. 6, s. 1.

²⁴⁸ Wallach, a.g.e., s. 42-43.

²⁴⁹ Türk, a.g.e., s. 96.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde, 20 Haziran 1883 tarihli sayısında, Mektep-i Askeriyyenin ıslahı için Almanya'dan gelmesi beklenen Goltz'un, Varna vapuruyla cumartesi günü Dersaadet'e ulaştığı bilgisi verilmektedir.²⁵⁰

Mecmûa-i Ebüzziyâ dergisi, 19 Aralık 1884 tarihli sayısında Mirliya Goltz'un eseri Millet-i Müsellaha (Silahlı Millet) hakkında bilgi vermektedir. Bu eserin özetinde “bir milletin bekası için bilmesi gereken önemli büyük hakikatleri” kapsadığı ifade edilmektedir. “Mukaddes haklarını her an müdafaaya hazır, ihtiyaç halinde vatanını tehdit eden düşmana karşı silaha sarılarak varlığını göstermeye mecbur bir milletin gerçekten “millet-i müselleha” olmak için neler yapması gerektiği” bu kitapta açıklanmaktadır.²⁵¹ Goltz eserinde, Fransız halk ordusu örneğinden yola çıkarak bütün halkın elinde silah, savunmaya hazır olması gerektiği düşüncesini savunmaktadır.²⁵² Goltz'un Osmanlı Devleti'nde görev süresinin bitmesi üzerine 22 Temmuz 1886 tarihinde kendisiyle üç yıllık yeni bir sözleşme imzalanmıştır.²⁵³ *Sabah* gazetesi, 7 Ocak 1890 tarihli haberinde, Almanya'da bulunan Goltz Paşa'nın, en son Almanya Genelkurmay Başkanı Waldersee ile görüşerek, Osmanlı redif askerinin Alman redif askeri usulünde düzenleneceğini kaydetmektedir. Ayrıca Goltz Paşa'nın, iki yıl daha Osmanlı hizmetinde kalacağı ifade edilerek bu süre içerisinde düzenlemeyi tamamlayabileceği belirtilmektedir.²⁵⁴ *Sabah* gazetesi, 23 Haziran 1891 tarihli haberinde Ferik Goltz Paşa'nın, Almanya ordusunda sahip olduğu miralaylık rütbesinden generalliğe terfi ettiği bilgisini de paylaşmaktadır.²⁵⁵

Osmanlı basınında, Goltz Paşa'nın kontrat süresinin dolumu ile beraber Osmanlı hizmetinden ayrılmak istediği, Almanya genelkurmayında görevlendirileceği, İstanbul'dan ayrılacağı ve kontratının yenilendiği ile ilgili haberler sıkça yer almaktadır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 18 Mart 1893 tarihli haberinde, “Goltz Paşa'nın, Devlet-i Aliyye hizmetinden ayrılmak istediğinin yazıldığı ifade edilmektedir. Goltz Paşa'nın, Prusya askeri hizmetine dâhil olduğu ve genelkurmayda General Şrayder'in yerine geçici olarak tayin edildiği gazetelerde görülmüştür.” denilmektedir. Benzer haber *Sabah* gazetesinde de yer almaktadır.²⁵⁶ 16 Mayıs 1893 tarihli haberde, karşı²⁵⁷ gazetelerinin beyanına göre, Goltz Paşa'nın kontrat süresinin dün dolduğu ve bu gün yarın

²⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Haziran 1883 [15 Ş 1300], Nr. 1510, s. 1.

²⁵¹ *Mecmua-i Ebuzziya*, 19 Aralık 1884 [1 RA 1302], c. 4, Nr. 41, s. 1288.

²⁵² Necmettin Alkan, “Goltz, Wilhelm Colmar von der”, *DİA içinde*, Ek-1 (478-480), TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 479.

²⁵³ Wallach, a.g.e., s. 57.

²⁵⁴ *Sabah*, 7 Ocak 1890 [15 CA 1307], Nr. 130, s. 1.

²⁵⁵ *Sabah*, 23 Haziran 1891 [15 ZA 1308], Nr. 656, s. 1.

²⁵⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Mart 1893 [29 Ş 1310], Nr. 4412, s. 2; *Sabah*, 18 Mart 1893 [29 Ş 1310, Nr. 1286, s. 2.

²⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde Paris gazetelerinden de binlerce nüsha satılıyordu. Üstelik Türk gazetecileriyle, ‘Pera gazeteleri’ ya da ‘karşı taraf gazeteleri’ adını verdikleri bu basının bir kesimi arasında sıkı bir işbirliği vardı. Koloğlu, a.g.e., s. 38.

İstanbul'dan ayrılacağı belirtilmektedir.²⁵⁸ 27 Mayıs'ta yine karşı gazeteleri kaynak gösterilerek, Goltz Paşa'nın mukavelesinin dolduğu ve ailesi ile birlikte birkaç hafta daha İstanbul'da ikametlerinden sonra Berlin'e hareket edecekleri bilgisi yer almaktadır.²⁵⁹ Sonraki süreçte *Tercüman-ı Hakikat* ve *Sabah* gazetelerinin, 3 Ağustos 1893 tarihli sayılarında Goltz Paşa'nın mukavelesinin yenilenmiş olduğu haberi verilmektedir.²⁶⁰

Goltz Paşa'nın görev süresinin üçüncü kez uzatılmasıyla, talepleri arasında bulunan kurmay gezilerinin yönetimi kendisine verilmiştir. Genelkurmay başkan yardımcısı Goltz Paşa, Alosonya ve Yunanistan sınırına kurmay gezisi yapmak amacıyla Selanik'e gitmiştir.²⁶¹ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, 19 Mayıs 1894 tarihli haberinde Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi ve askeri okullar müfettişi Goltz Paşa'nın Selanik'e ulaştığı bilgisini vermektedir. Goltz Paşa'nın Üçüncü Orduyu teftişinde kendisiyle birlikte, Üçüncü Ordu kaymakamlarından Enver, İzzet ve Ragıp Beyler ile Erkân-ı Harbiye dairesi dördüncü şubesinden Binbaşı Fevzi ve Kolağası Hamdi Beyler bulunmuştur.²⁶² 26 Haziran 1894 tarihli haberde de Goltz Paşa başkanlığında Selanik'e giden heyetin İstanbul'a döndüğü bilgisi paylaşılmaktadır.²⁶³

Goltz'un İstanbul'a geldiği zaman 450 öğrencisi bulunan Mekteb-i Harbiyenin öğrenci sayısı, Osmanlı Devleti hizmetinden ayrıldığında 1.700'e ulaşmıştır. Goltz, yeni bir askere alma kanun tasarısı hazırlayarak Osmanlı ordusunu 24 tümen, 48 tugay, 96 alay ve 384 tabur şeklinde planlanmıştır. Goltz'un reformuyla, Osmanlı ordusunun yedi ordu ve Hicaz ile Trablusgarp'ta bulunan iki tümenden oluşan genel yapısına dokunulmamıştır.²⁶⁴ Goltz, Osmanlı ordusunda Çatalca hattı ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın tahkimi komisyonlarında görev yapmış, Osmanlı ordusuna Alman silahlarının kabulünde de önemli rol oynamıştır.²⁶⁵ 1885 yılında Çanakkale Boğazı'nın tahkiminde, Krupp firmasının 500 adet ağır top siparişi almasında etkili olmuştur. Goltz, Ekim 1895 tarihinde Osmanlı ordusundaki görevinden ayrılmıştır.²⁶⁶

Sabah gazetesi, 19 Ocak 1890 tarihli sayısında otuz seneden beri Devlet-Aliyye hizmetinde bulunan Topçu Muallimi Strecker Paşa'nın Alman hastanesinde vefat ettiği haberini vermektedir.²⁶⁷

²⁵⁸ *Sabah*, 16 Mayıs 1893 [29 L 1310], Nr. 1345, s. 2.

²⁵⁹ *Sabah*, 27 Mayıs 1893 [11 ZA 1310], Nr. 1356, s. 2.

²⁶⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1893 [20 M 1311], Nr. 4521, s. 1; *Sabah*, 3 Ağustos 1893 [20 M 1311, Nr. 1424, s. 1.

²⁶¹ Wallach, a.g.e., s. 58.

²⁶² *Tercüman-ı Hakikat*, 19 Mayıs 1894 [13 ZA 1311], Nr. 4766, s. 2.

²⁶³ *Tercüman-ı Hakikat*, 26 Haziran 1894 [22 Z 1311], Nr. 4795, s. 2.

²⁶⁴ Türk, a.g.e., s. 97.

²⁶⁵ Türk, a.g.e., s. 98.

²⁶⁶ Türk, a.g.e., s. 101.

²⁶⁷ *Sabah*, 19 Ocak 1890 [11 CA 1307], Nr. 142, s. 2.

Türkçe adı Reşid Paşa olan Strecker, 1854-1890 yılları arasında Türkiye’de bulunmuş tümgeneralliğe kadar yükselmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda, Varna Türk Topçu Komutanlığı, 1883 yılında Doğu Rumeli Milis Kuvvetleri Komutanlığı ve Harbiye Nezareti Topçu Üyeliği görevlerinde bulunmuştur.²⁶⁸ *Sabah*’ın 21 Ocak 1890 tarihli haberine göre Strecker Raşid Paşa’nın cenazesi, Goltz Paşa’nın da bulunduğu askeri törenle Feriköy Latin Kabristanlığında defnedilmiştir. Cenazede, Alman elçisi Radowitz de bulunmuştur.²⁶⁹

Sabah gazetesinin 17 Eylül 1890 tarihli sayısında Levazım-ı Umumiye Dairesine memur, Alman Mirliya Şilken Paşa’nın hizmete başladığı günden beri üçüncü defa yenilenen kontratının bittiği ifade edilmektedir. Gazetenin verdiği bilgiye göre Şilken Paşa, memleketine gideceğinden Cuma selamlık merasiminden sonra kendisine gidişini bir hafta daha ertelemesi hakkındaki talep tebliğ edilmiştir.²⁷⁰ Gazetenin 24 Eylül 1890 tarihli sayısında da kontratının bitmesi nedeniyle memleketine gideceği yazılmış olan Şilken Paşa’nın, Cuma selamlık merasiminde hazır bulunduğu, kontratının yenilenerek iki ay süreyle izinli olarak memleketine gidebileceği ile ilgili irâde-i seniyye buyurulduğunun haber alındığı ifade edilmektedir.²⁷¹ Buradan, geçen bir haftalık sürede Şilken’in görev süresini uzatmayı kabul ettiği anlaşılmaktadır. 4 Ekim 1890 tarihli haberde de Şilken Paşa’nın iki ay izinli olarak memleketi Stuttgart’a hareket ettiği haberi verilmektedir.²⁷² İki yıl sonra tesadüf edilen bir habere göre Şilken Paşa 1892’de ülkesine dönmüştür. 15 Aralık tarihinde ise izinli olarak memleketine gitmiş olan Şilken Paşa’nın döndüğü bilgisi verilmektedir.²⁷³ *Sabah* gazetesi 9 Ağustos 1892 tarihli haberinde, von Şilken Paşa’nın kontratının sona erdiği ve bundan sonra memleketinde ikamet etmek istediğinden, kontratının yenilenmeyip dün akşam Berlin’e hareket ettiği belirtilmektedir.²⁷⁴

Basında sıkça konu edilen Osmanlı ordusundaki Alman subaylardan birisi de von Hobe’tur. Süvari subayı olan Hobe 1882-1896 yılları arasında süvari ve istihkâm tümenlerinde görev almıştır.²⁷⁵ II. Abdülhamid’in 1892 yılına kadar Hassa ahırlarının komutanlığını yapan Nuri Paşa, yaşlanmış olduğundan sorumlu olduğu temsil ve diğer görevleri yardımcısı Hobe’e bırakmıştı. Bu nedenle herkes gerçekte Hassa ahırlarının komutanı olarak Hobe’u görmekteydi.²⁷⁶ Hobe *Sabah* gazetesinin 8 Aralık 1889 tarihli haberine göre Alman İmparatoru II. Wilhelm’e hediye edilen Arap

²⁶⁸ Veli Yılmaz, **1 nci Dünya Harbi’nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar**, 1. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş., İstanbul, 1993, s. 36.

²⁶⁹ *Sabah*, 21 Ocak 1890 [29 CA 1307], Nr. 144, s. 1.

²⁷⁰ *Sabah*, 17 Eylül 1890 [2 S 1308], Nr. 378, s. 1.

²⁷¹ *Sabah*, 24 Eylül 1890 [9 S 1308], Nr. 385, s. 2.

²⁷² *Sabah*, 4 Ekim 1890 [19 S 1308], Nr. 395, s. 1.

²⁷³ *Sabah*, 15 Aralık 1890 [3 CA 1308], Nr. 467, s. 1.

²⁷⁴ *Sabah*, 9 Ağustos 1892 [16 M 1310], Nr. 1067, s. 2.

²⁷⁵ Yılmaz, a.g.e., s. 39.

²⁷⁶ Wallach, a.g.e., s. 69.

atlarını götürmüş, bu vesile ile imparator ile görüşmüştür.²⁷⁷ 12 Aralık 1890 tarihli haberde de Berlin’de bulunan Ferik Hobe Paşa’nın Alman ordusundaki kaymakamlık rütbesinin mirlivalığa yükseltildiği haberi yer almaktadır.²⁷⁸

Sabah gazetesi, 13 Mart 1891 tarihli sayısında Hobe Paşa’nın bir ziyafet verdiği ve bu ziyafete Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Paşa, Alman Sefiri Radowitz, Rusya Sefiri Nelidof, eşi ve Fransa sefiri ile eşinin katıldığını belirtilmektedir.²⁷⁹ Hobe Paşa’nın sık sık Almanya’ya gidiş gelişleri de basında yer almıştır. 6 Eylül 1892 tarihli gazetede, Hobe Paşa’nın eşiyle beraber Berlin’den döndüğü haberi yer almaktadır.²⁸⁰ *Sabah* gazetesi, 29 Eylül 1892 tarihli haberinde Süvari Muallimi Hobe Paşa’nın sona ermiş olan kontratının üç yıl daha uzatılması konusunda irâde-i seniyye buyurulduğu ve gereğinin yapıldığı haberini vermektedir.²⁸¹ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan 14 Haziran 1893 tarihli haberde, Hobe Paşa’nın eşiyle birlikte Marsilya yoluyla Exleben kaplıcalarına gideceğinin karşı gazetelerinde yazıldığı ifade edilmektedir.²⁸² *Sabah* gazetesinin 6 Şubat 1894 tarihli nüshasında, Süvari Müfettişi Hobe Paşa’ya Almanya Devleti tarafından Aigle Noir Nişanı verilmiş olduğu haberi yer almaktadır.²⁸³ Hobe Paşa ile ilgili 30 Ağustos 1894 tarihli gazetelerde, kontratının Eylül ayında sona ereceğinden kendisinin Almanya’ya döneceği belirtilmektedir.²⁸⁴ Nitekim *Sabah* gazetesinde 25 Eylül 1894 tarihli sayısında görev süresi dolan Almanyalı Süvari Muallimi Hobe Paşa’nın, Berlin’e hareket ettiği ifade edilmektedir. Uğurlamak için Sirkeci İstasyonuna gelenler arasında Rusya, Avusturya ve Amerika sefirleri ile Papa’nın Dersaadet vekili de bulunmuştur.²⁸⁵ Hobe’un görev süresinin uzatılmamasında Büyükelçi Radowitz ile arasında yaşanan çatışma etkili olmuştur. Büyükelçinin önerisi üzerine Alman Hükümeti, askeri heyet üyelerinin çalışmalarıyla ilgili düzenli olarak Goltz’a rapor verilmesini, Goltz’unda bu raporları Berlin’e göndermesini emretmiştir. Büyükelçi ile Hobe arasında en son yaşanan rapor kavgası üzerine Prens Radolin, imparatorndan Hobe’un geri çağırılması talebinde bulunmuş ve bu talep II. Wilhelm tarafından kabul edilmiştir.²⁸⁶

Osmanlı ordusunda görevlendirilen ilk grup Alman subaylarından birisi de Piyade Yüzbaşı olarak heyette bulunan Kamphövener’dir. Kamphövener Osmanlı ordusunda göreve başladığı 1892 yılından sonra, on bir yıllık görev süresince sayısız rapor hazırlamış ve önerilerde bulunmuş olmasına

²⁷⁷ *Sabah*, 8 Aralık 1889 [3 R 1307], Nr. 100, s. 2.

²⁷⁸ *Sabah*, 12 Aralık 1890 [29 R 1308], Nr. 464, s. 2.

²⁷⁹ *Sabah*, 13 Mart 1891 [2 Ş 1308], Nr. 555, s. 2.

²⁸⁰ *Sabah*, 6 Eylül 1892 [15 S 1310], Nr. 1093, s. 3.

²⁸¹ *Sabah*, 29 Eylül 1892 [9 RA 1310], Nr. 1116, s. 1.

²⁸² *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Haziran 1893 [28 ZA 1310], Nr. 4483, s. 1.

²⁸³ *Sabah*, 6 Şubat 1894 [30 B 1311], Nr. 1611, s. 2.

²⁸⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 30 Ağustos 1894 [28 S 1312], Nr. 4851, s. 2; *Sabah*, 30 Ağustos 1893 [28 S 1312], Nr. 1815, s. 2.

²⁸⁵ *Sabah*, 25 Eylül 1894 [25 RA 1312], Nr. 1841, s. 2.

²⁸⁶ Wallach, a.g.e., s. 69-70.

rağmen ilerleme kaydedemediği şikâyetinde bulunmuştur.²⁸⁷ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yer alan 27 Eylül 1890 tarihli silahların temizliği ile ilgili haberde, ordunun elinde bulunan silahların temizliğine bir kat daha itina gösterilmesi istenmiştir. Özellikle redif askerlerinin depolarında bulunan silahların uzun süre özensiz terk edilmemesi için Kamphövener ve Ristow Paşalar tarafından hazırlanan raporun kabul edildiği bilgisine yer verilmektedir.²⁸⁸ *Sabah* gazetesinde yer alan haberde de Kamphövener Paşa'nın, Almanya'daki rütbesinin miralaylığa terfi olunduğu bilgisi verilmektedir.²⁸⁹

1882 yılında Almanya'dan gelen askeri heyet içerisinde yer alan subaylardan bir başkası da, topçu subayı Yüzbaşı Ristow'dur. Ristow 1891 yılında izinli olarak gittiği Almanya'da vefat etmiştir. *Sabah* gazetesi 27 Temmuz 1891 tarihli sayısında, izinli olarak Almanya'ya gitmiş olan Ristow Paşa'nın Prusya'nın Stettin şehrinde vefat ettiği haberini vermektedir.²⁹⁰ Gazete, 28 Temmuz sayısında, Ristow Paşa'nın topçu muallimi olarak Devlet-i Aliyye hizmetine dâhil olduğunu, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretinden sonra evlilik dolayısıyla izin alarak Almanya'ya gittiğini belirtmektedir. Ristow Paşa, İstanbul'a dönüşünden sonra Büyükdere civarında gezerken binmiş olduğu arabanın kaza yapması sonucu ayağı kırılmış, bir süre tedaviden sonra tamamen iyileşmek için Almanya'ya gitmiştir. Burada II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyaret tarihinin Kasım 1889 olduğu olayın yaşandığı tarihle karşılaştırıldığında Ristow'un bir süre izinli olarak Almanya'da kaldığı anlaşılmaktadır. Haberin devamında Ristow'un memleketinde kan kaybından dolayı vefat ettiği ifade edilmektedir.²⁹¹ 29 Temmuz 1891 tarihli *Sabah* gazetesinde yer alan habere göre, Ristow Paşa'nın cenazesine birçok Osmanlı subayı ve Alman generali katılmıştır.²⁹²

Ristow'un ölümü üzerine yerine kimin gönderileceği ile ilgili gelişmeler de basın tarafından takip edilmiştir. *Sabah* gazetesinin 23 Ağustos 1891 tarihli haberinde, Ristow Paşa'nın yerine bir kişinin tayin olacağı bilgisi verilmektedir.²⁹³ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 23 Eylül 1891 tarihli haberinde, Ristow Paşa'nın yerine Visbaden Yirmi Yedinci Muhafız Alayı Komutanı Binbaşı Steffen'in tayin edileceğini *Rayne Koriye* gazetesinin yazdığı belirtilmektedir.²⁹⁴ *Sabah* gazetesinin 20 Ekim 1891 tarihli sayısında, Ristow Paşa'nın yerine tayin olunan Almanyalı Binbaşı Steffen'in hemen Dersaadet'e gelmesi için Mabeyn-i Hümayun başkâtipliği tarafından telgraf çekilmiş olduğu ve Steffen'in Dersaadet'e gelişinde, Karadeniz Boğazıyla Kala-i Sultaniye istihkâmlarını teftiş

²⁸⁷ Wallach, a.g.e., s. 64.

²⁸⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Eylül 1890 [12 S 1308], Nr. 3664, s. 1.

²⁸⁹ *Sabah*, 26 Nisan 1891 [17 N 1308], Nr. 599, s. 1.

²⁹⁰ *Sabah*, 27 Temmuz 1891 [21 Z 1308], Nr. 688, s. 2.

²⁹¹ *Sabah*, 28 Temmuz 1891 [22 Z 1308], Nr. 689, s. 2.

²⁹² *Sabah*, 29 Temmuz 1891 [23 Z 1308], Nr. 690, s. 2.

²⁹³ *Sabah*, 23 Ağustos 1891 [18 M 1309], Nr. 715, s. 1.

²⁹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Eylül 1891 [19 S 1309], Nr. 3957, s. 1.

edeceğinin *Monitör* gazetesinde okunduğu ifade edilmektedir.²⁹⁵ 13 Kasım 1891 tarihli gazetede de Steffen'in Kala-i Sultaniye ve Bahr-i Siyah istihkâmlarını teftişi sırasında bunların bir kat daha tahkimine dair rapor düzenlediğinin karşı gazetelerinde yazıldığına yer verilmiştir. Çünkü *Levant Herald* gazetesi, Binbaşı Steffen'in henüz Dersaadet'e gelmediğini, dolayısıyla memuriyete başlamadan böyle bir teftişin olamayacağını ifade ederek, bu haberin Türkçe gazetelerin hatasından kaynaklandığı şeklindeki haberi *Sabah* gazetesi kabul etmemektedir. *Sabah* gazetesi konuyla ilgili, Türkçe gazetelerden bir gün önce çıkmış olan karşı gazetelerinin nüshalarını dikkatlice okumalarını tavsiye etmektedir.²⁹⁶

Sabah gazetesi 15 Kasım 1891 tarihli haberinde, Binbaşı Steffen'in Berlin'den İstanbul'a ulaştığı bilgisini vermektedir.²⁹⁷ Aynı gazete 17 Aralık 1891 tarihli haberinde ise Steffen Paşa'nın tifo hastalığına yakalanarak gece Beyoğlu'nda bulunan evinde vefat ettiğini belirtmektedir.²⁹⁸ *Tercüman-ı Hakikat* ve *Sabah* gazeteleri 18 Aralık 1891 tarihli nüshalarında, Steffen Paşa'nın cenaze töreninin bir gün önce yapıldığını, Alman hastanesindeki ayinden sonra Feriköy Protestan Mezarlığında defnedildiği bilgisini okuyucularıyla paylaşmaktadır. Cenaze törenine Alman elçisi Radowitz, elçilik memurları, Goltz Paşa ile Alman askeri ümerası da katılmıştır.²⁹⁹

Tercüman-ı Hakikat ve *Sabah* gazetelerinin 11 Şubat 1892 tarihli nüshalarında, vefat eden Ristow Paşa'nın yerine, Almanya topçu subaylarından Steffen Paşa'nın tayin edildiği belirtilerek, onun da bir süre sonra vefat etmesi üzerine yerine başka bir subayın tayininin Osmanlı Hükümeti tarafından Almanya'dan istendiği yazılmaktadır. Bunun üzerine Almanya yeni bir subay gönderilmesine karar vermiştir. Berlin'den 9 Şubat tarihinde gelen telgrafta, Steffen Paşa'nın yerine Yirmi Dördüncü Holştain Topçu Alayı Binbaşısı Grumbckow tayin edilmiştir. Habere göre Grumbckow yakında Berlin'den Dersaadet'e hareket edecektir.³⁰⁰ Grumbckow'un atanmasıyla, Alman silah sanayisi içinde önemli bir yeri bulunan topçu muallimliği korunmuş olmaktadır.³⁰¹ *Sabah* gazetesi 3 Nisan 1892 tarihli haberinde, Grumbckow'a miralay rütbesi verilerek üç yıllık kontrat imzalandığı bilgisini paylaşmaktadır.³⁰²

Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan deniz subayı talebi üzerine, 15 Temmuz 1884'te Bahriye Nezaretinde danışman olarak bulunan Binbaşı Starcke'nin gönderilmesi imparator tarafından kabul

²⁹⁵ *Sabah*, 20 Ekim 1891 [16 RA 1309], Nr. 773, s. 1.

²⁹⁶ *Sabah*, 13 Kasım 1891 [11 R 1309], Nr. 797, s. 2.

²⁹⁷ *Sabah*, 15 Kasım 1891 [13 R 1309], Nr. 799, s. 2.

²⁹⁸ *Sabah*, 17 Aralık 1891 [15 CA 1309], Nr. 831, s. 1.

²⁹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Aralık 1891 [16 CA 1309], Nr. 4031, s. 2; *Sabah*, 18 Aralık 1891 [16 CA 1309], Nr. 832, s. 2.

³⁰⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 11 Şubat 1892 [12 B 1309], Nr. 4078, s. 2; *Sabah*, 11 Şubat 1892 [12 B 1309], Nr. 887, s. 1.

³⁰¹ Wallach, a.g.e., s. 63.

³⁰² *Sabah*, 3 Nisan 1892 [6 N 1309], Nr. 939, s. 1.

edilmiştir.³⁰³ *Sabah* gazetesi 28 Şubat 1892 tarihli sayısında, Erkan-ı Harbiye Dairesinde görevli olan Starcke Paşa'nın kontratının sona ermesinin yaklaşması üzerine memleketine gittiği haberini okuyucularıyla paylaşmaktadır. Starcke Paşa'nın yerine uygun bir kişinin Almanya'dan istenmesiyle Almanya Bahriye subaylarından Binbaşı von Hofe tayin edilmiştir. Gazetenin yaptığı araştırmaya göre, von Hofe on yıl müddetle Devlet-i Aliyye'de bulunacak ve Starcke Paşa'nın bundan önce aldığı maaşı ve tâyinâtı kabul edecektir. Von Hofe'un refakatine üsteğmen Saffet Efendi tayin edilmiştir.³⁰⁴ *Sabah* gazetesi 30 Mart 1892 tarihli haberinde de, von Hofe'un yıllık yirmi sekiz bin frank maaş ve bahriye miralaylığı rütbesi ile Stracke Paşa'nın memuriyetine tayin olunduğu, ayrıca fahri yaver-i hazreti padişahi ünvanı ile nişan aldığı bilgisini vermektedir.³⁰⁵

Sabah gazetesinin 21 Nisan 1892 tarihli nüshasında, von Hofe'un, Devlet-i Aliyye hizmetine kabul edilerek kendisine miralaylık rütbesi verildiği ve üç yıllık sözleşmenin yapıldığı haberi yer almaktadır. Von Hofe, şayet on yıl Devlet-i Aliyye hizmetinde bulunacak olursa, devlet memurluğunda olduğu gibi maaşından yüzde beş kesinti yapılarak emekliliğe hak kazanacağı ifade edilmektedir.³⁰⁶ 6 Eylül 1892 tarihli haberde de, Bahr-ı Siyah ve Sefid Boğazlarında bulunan istihkâmları teftiş ve muayene etmek amacıyla Bahriye ve Tophane-i Âmire ümerasından oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Gazetede komisyonu Kala-i Sultaniye ve Kavak'lara göndermek hususunda irade buyrulduğu, bu göreve bahriyeden Mirliya von Hofe Paşa ile Elektrik Fabrika-i Hümayunu Müdürü Binbaşı Ramiz ve Mühimmat-i Harbiye-i Bahriye komisyonu üyesi Kolağası Ziya Bey'lerin tayin edildiği bilgisine yer verilmektedir.³⁰⁷

1835-1839 yılları arasında Osmanlı ordusunda görev yapan Moltke'ye basın ilgisini Türkiye'den ayrıldıktan sonra da devam etmiş, doğum günü ve sağlık durumuyla ilgili haberler basına yansımıştır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 29 Ekim 1890 tarihli haberde, II. Abdülhamid'in Mareşal Moltke'nin doksanıncı yaşı münasebetiyle kendisine telgraf ile bir tebrikname gönderdiği bilgisi yer almaktadır. Almanya İmparatoru da bu vesileyle kendisine mareşalliğe mahsus süslü bir asa göndermiştir.³⁰⁸ *Sabah* gazetesinin haberinde, Moltke'nin doksanıncı doğum günü dolayısıyla, Alman İmparatoru Wilhelm'in kendisine, üzerinde Alman İmparatorluğuna mahsus bir tacın resminin bulunduğu mareşal asası vermiştir.³⁰⁹ Gazetenin 26 Nisan 1891 tarihli nüshasında, Mareşal Moltke'nin evvelki gece vefat etmiş olduğu, elçilik tarafından Bâbîâliye gelen telgraflardan

³⁰³ Wallach, a.g.e., s. 47.

³⁰⁴ *Sabah*, 29 Şubat 1892 [29 B 1309], Nr. 904, s. 1.

³⁰⁵ *Sabah*, 30 Mart 1892 [2 N 1309], Nr. 935, s. 1.

³⁰⁶ *Sabah*, 21 Nisan 1892 [24 N 1309], Nr. 957, s. 1.

³⁰⁷ *Sabah*, 6 Eylül 1892 [15 S 1310], Nr. 1093, s. 2.

³⁰⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 29 Ekim 1890 [15 RA 1308], Nr. 3691, s. 1.

³⁰⁹ *Sabah*, 30 Ekim 1890 [16 RA 1308], Nr. 421, s. 3.

anlaşılmıştır.³¹⁰ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 28 Nisan 1891 tarihli haberinde, Mareşal Moltke'nin çalışma odasında akşam saat ona çeyrek kala kalbinin durması sonucu vefat ettiği haberine yer verilmiştir.³¹¹ Gazete 28 Nisan 1891 tarihinde ise Moltke'nin vefatıyla ilgili II. Abdülhamid'in II. Wilhelm'e çektiği taziye telgrafını yayınlamıştır. Telgrafta, II. Abdülhamid'in Almanya İmparatoruna taziyede bulunduğu, imparatorunda cevaben nezaketinden dolayı teşekkür ve minnettarlığını ifade ettiğini belirtmektedir.³¹²

3.3. Almanya'da Eğitim ve Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya Gönderdiği Öğrenciler

Sabah gazetesinin 7 Mart 1876 tarihli nüshasında yer verdiği alıntı haberde, Prusya'nın o günkü eğitim durumu ortaya konulmaktadır. Habere göre Prusya Hükümetinin eğitim yolunda, askeri için sarf ettiğinin cüzi bir kısmını dahi sarf etmediği belirtilmektedir. Haberin devamında Prusya'da 15.000 bin çocuğun öğretmen ve okul bulamadığından cahil kaldığı, 150.000 çocuğun birtakım cahil kadınlar ile eksik bilgi sahibi öğretmenlerin eğitiminde olduğu, 200.000 kadar çocuğun, ait oldukları mahallerin çabalarıyla eğitim aldığı ifade edilmektedir. Bunun dışında birçok okulda da yeterli öğretmen bulunmadığından yalnız birkaç ders verilebildiği kaydedilmektedir. Gazete, eğer yılda askeri bütçeden bir milyon azaltılarak eğitim bütçesine eklenseydi büyük faydasının görüleceği değerlendirmesini de nakletmektedir.³¹³ Görüleceği üzere 1876 yılı itibarıyla *Sabah* gazetesinin alıntı olarak sunduğu haber, Almanya kaynaklı oldukça eleştirel bir kaynağa dayanmaktadır. Bununla beraber ilerleyen yıllarda, Alman eğitim sistemine dair daha kapsamlı ve daha çok övgü içeren ve model olabilecek bir şekilde bakıldığı göze çarpmaktadır. Nitekim ilerleyen süreçte, farklı alanlarda sivil ve asker birçok Osmanlı öğrencisi Almanya'ya eğitim için gönderilmiştir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 27 Haziran 1883 tarihli nüshasında, Fen ziraatı tahsili için Almanya'ya gönderilmesi gereken on altı talebenin, Ticaret ve Ziraat Nezareti dairesinde oluşturulan heyet huzurunda imtihanla seçilmesinin kararlaştırıldığı bilgisi bulunmaktadır. Talep edenlerin temmuz başlangıcından itibaren, Ziraat Dairesine müracaatla sınava girmesi gerektiği fakat Mekatibi Aliye'den (yüksekokul) veya Mekteb-i Sultani'den diploması olmayanların sınava kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.³¹⁴

Almanya'nın eğitimde katettiği mesafe basılı eser sayısında da kendini göstermektedir. Mecmua-i Ebuzziya dergisinin 4 Kasım 1884 sayılı nüshasında "Almanya'da Kitabiyat" başlığı altında verilen haberde, Leipzig'de Henric adlı kütüphanenin (?) verdiği bilgiye göre 1882 yılında

³¹⁰ *Sabah*, 26 Nisan 1891 [17 N 1308], Nr. 599, s. 1.

³¹¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 28 Nisan 1891 [19 N 1308], Nr. 3836, s. 1.

³¹² *Tercüman-ı Hakikat*, 29 Nisan 1891 [20 N 1308], Nr. 3837, s. 2.

³¹³ *Sabah*, 7 Mart 1876 [23 S 1293], Nr. 12, s. 3.

³¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Haziran 1883 [22 Ş 1300], Nr. 1516, s. 2.

Almanya’da 14.794 çeşit kitap ve harita yayınlanmıştır. Bahsedilen eserler, ait oldukları bilimler ve konuları itibarıyla sınıflandırılmıştır. Dini ilimler 1.373, İlm-i terbiye-i etfal ve çocuklara dair bazı eserler 2.394, hukuk ve muhakemeye dair 1.355, edebiyat, roman, şiirler ve tiyatro 1.260, hikmet, kimya ve fen 718, tıp ilmi ve baytariye 847, tarih 783, avama mahsus neşriyat, salname ve takvim 654, ticaret ve sanayiye müteallik eserler 675, güzel sanatlar 529, ilm-i elsine-i kadime (eski lisanlar) ve şarkiyye 551, fenn-i mimari, ilmi inşa-i mekanik, şimendifer, maden ve seyrüsefain 365, elsine-i cedide (yeni) ve eski Alman lisanı 487, bahçıvanlık, ziraat vesaire 388, edebiyata ve esami-i ketebe (katiplerin isimleri) dair 365, mütenevvî 316, fenn-i harb ve bargir yetiştirmeye dair 345 eser yayınlanmıştır.³¹⁵

Tarik gazetesi 21 Haziran 1885 tarihli sayısında “Almanya Dârülfünûnları” başlığı altında her yıl Almanya’da basılıp yayınlanan dârülfünûn takviminden alıntı yapmıştır. Bu takvimde o yıla ait şehirlere göre dârülfünûn (üniversite) öğrenci sayıları verilmektedir. Buna göre, Berlin’de 6.404, Bavyera’nın Başkenti Münih’te 2.716, Halle’de 1.678, Breslau’da 1.503, Gutenberg’te 879, Strazburg’da 872, Heidelberg’te 822, Marburg’da 734, Kiel’de 628, Essen’de 465, İsviçre’de Bern şehrinde 612, Cenevre’de 524, Zürih’te 488 ve Viyana Alman Dârülfünûnda 5.720 öğrenci bulunmaktadır.³¹⁶

Sabah gazetesinin 4 Kasım 1889 tarihli nüshasında, Almanya İmparatoru II. Wilhelm’in Payitahtı ziyaretleri vesilesiyle, Almanya Devleti ve Alman Milleti hakkında bazı bayındırlık bilgileri verilmesinin uygun görüldüğü belirtilmektedir. Haberde Almanya’nın Avrupa’nın en medeni yerlerinden olduğu ifadesi yer almaktadır. Eğitimin her yerden fazla yaygınlaşmış olduğu, Fransa ve İngiltere’de okuyup yazma bilmeyen halk fazla olduğu halde Almanya’da yok denecek kadar az olduğu belirtilmektedir.³¹⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 21 Ağustos 1889 tarihli “Alman telebesi” başlıklı haberinde, Avrupa’da eğitime en fazla önem verilen ülkenin Almanya olduğu vurgulanmaktadır. *Gazete dö Koloni* başyazısı altında yayınlanan habere göre Almanya, son yirmi yıl zarfında bütün okullardaki öğrencilerinin mevcudunu iki kat artırmıştır. 1869 yılında Almanya’da bütün okulların öğrenci mevcudu 17.631 iken 1888 yılında bu sayı 34.188 kişiye ulaşmıştır. Bu öğrenci sayısına Almanya’daki orman okulları, mekatib-i aliye öğrencileri (yüksekokul) ve baytar okulları öğrencileri de dâhildir. İstatistik sonuçlarına göre Almanya’da 1.409 kişi arasında bir kişi öğrencidir. 1887 yılında Avusturya’da 19.000 öğrenci bulunmaktadır. Bu miktara göre Avusturya’da 1.200 kişiden bir kişi öğrencidir. Fakat Avusturya’daki öğrenci sayısı ile Almanya’daki öğrenci sayısı arasındaki

³¹⁵ **Mecmua-i Ebuzziya**, 4 Kasım 1884 [15 M 1302], C.4, Nr. 38, s. 1212.

³¹⁶ **Tarik**, 21 Haziran 1885 [8 N 1302], Nr. 448, s. 2.

³¹⁷ **Sabah**, 4 Kasım 1889 [10 RA 1307], Nr. 66, s. 2.

farkı oluşturan durumun Avusturya’da “teoloji” tahsiline daha fazla ehemmiyet verilmesi olarak gösterilmiştir.³¹⁸

Almanya’nın Osmanlı Devleti’ne duyduğu yakın ilgi eğitim alanında da kendini göstermiştir. 30 Eylül 1890 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin verdiği bilgiye göre Prusya’da Halvitenberg (?) Dârülfünûnunda ilerleyen meşhur Doktor Hercberg tarafından Osmanlı Tarihi dersleri verilmeye başlanacağı açıklanmaktadır. Osmanlı Tarihi dersi içeriğinin Sultan Osman’ın saltanat devrinden son döneme kadar gelişmeleri kapsayacağı belirtilmiştir.³¹⁹

Osmanlı Devleti farklı alanlarda uzmanlık eğitimi görmeleri için Almanya’ya öğrenci göndermiştir. Almanya’ya tıp alanında uzmanlık eğitimi almaya ve tıp kongrelerine katılmaya giden doktorlarla ilgili haberler de basında yer almaktadır. *Tercüman-ı Hakikat*’te yer alan habere göre Almanya’nın Drest şehrindeki sıhhiye kongresine Padişah tarafından delege olarak tayin edilmiş olan Başkimyager ve Sıhhiye Genel Müfettişi Mirliva Bonkowski Paşa, Vitalis Efendi, Miralay Nuri Bey ile Kolağası Hasan Tevfik Bey’in Drest’e ulaşarak kongre müzakerelerine katıldıklarının haber alındığı ifade edilmektedir.³²⁰ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 15 Mayıs 1893 tarihli nüshasında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneden çıkan Doktor Fatihli Reşid Tahsin Efendi’nin asabi hastalıklar uzmanlığını yapmak üzere Padişah tarafından iki yıl izinli olarak Almanya’ya gideceğinin haber alındığı ifade edilmektedir.³²¹ *Sabah* gazetesi de haberinde, ikmal-i tahsil etmek üzere Almanya’ya gitmelerine müsaade edilen bahriye doktorlarından Kolağası İbrahim ve Menahim Efendilerin İstanbul’dan ayrılmak için emir aldıkları bilgisine yer vermiştir.³²²

3.4. Almanya’ya Askeri Eğitim İçin Giden Osmanlı Subayları

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki askeri ilişkileri, çalışmamızın Alman subaylarının Osmanlı ordusunda görevlendirilmesi başlığı altında ele almıştık. Osmanlı ordusunu modernize etmek üzere Almanya’dan gelen askeri heyetlerin dışında, Osmanlı Devleti de askeri eğitimlerini geliştirmek üzere Almanya’ya subay göndermiştir. Almanya da izlediği Osmanlı siyasetine göre, Türk subaylarının Alman harp akademilerinde eğitim görmelerine büyük önem vermiştir. Bu subaylar, Alman toplumunu ve askeri sistemini yakından tanıdıktan sonra Almanya’ya daha dostane duygular besleyecekler, bunun sonucunda da ülkelerine döndüklerinde karar alma noktasında Almanya’nın siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet edebileceklerdi.³²³ Alman hükümeti, yabancı

³¹⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 21 Ağustos 1889 [25 Z 1306], Nr. 3335, s. 3.

³¹⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 30 Eylül 1890 [15 S 1308], Nr. 3666, s. 2.

³²⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Mart 1893 [29 Ş 1310], Nr. 4412, s. 2.

³²¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Mayıs 1893 [28 L 1310], Nr. 4457, s. 2.

³²² *Sabah*, 11 Haziran 1893 [26 ZA 1310], Nr. 1371, s. 2.

³²³ Türk, a.g.e., s. 124-125.

lkelerdeki nüfuzunu artıracabilmek ve sanayisi için pazar bulabilmek için bu ülkelerin devlet adamlarını ve subaylarını askeri tatbikatlara ve madalya törenlerine davet etmiştir.³²⁴

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 28 Mayıs 1887 tarihli nüshasında, Almanya ordularında ikmal-i funun-i askeriye etmek üzere kabiliyetli subaylardan on iki kişinin, daha önce Berlin'e gönderilmiş olduğu ifade edilmektedir. *Düsseldorf* adlı Alman gazetesinden naklen verilen habere göre Düsseldorf'ta bulunan, Prusya On Birinci Husar Alayının steğmenlerinden Mehmet Faik Efendi, burada yapılan at yarışlarında birinciliği kazanmıştır. Gazetede, Alman subayları arasında birinciliği kazanmış olmasının Osmanlılara iftihar olunacak bir askeri şeref olduğu belirtilmiştir.³²⁵ *Sabah* gazetesinin 14 Mart 1890 tarihli haberinde de Almanya'ya gönderilmiş bulunan ve orada teğmen olarak çeşitli Prusya alaylarına tayin olunmuş olan Piyade steğmeni Faik ve Hilmi Efendilere Almanya İmparatoru tarafından steğmen rütbesi tevcih edildiği bilgisi mevcuttur.³²⁶

Almanya'ya gönderilecek subaylar oluşturulan komisyon tarafından seçilmiştir. Bu komisyonların kurulması ve çalışmaları ile ilgili haberler, içeriği hakkında fazla bilgi verilmemek kaydıyla basında yer bulmuştur. *Sabah* gazetesi 7 Ekim 1890 tarihli haberinde, Almanya'ya gönderilmek üzere belirlenecek subayların Serasker Ali Saib Paşa'nın başkanlığında oluşacak komisyon tarafından seçileceği bilgisini vermektedir.³²⁷ 8 Ekim 1890 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi haberinde de Almanya'ya gidecek subayların seçimi için oluşturulan komisyonun, üçüncü sınıfların her birinden üçer ve Erkan-ı Harbiye sınıflarından iki yedekli subay seçtiği ve bunların yakında İstanbul'dan ayrılacakları belirtilmektedir.³²⁸

Sabah gazetesinin 11 Ekim 1890 tarihli nüshasında bu kez daha önce Almanya'ya gönderilmek üzere komisyon tarafından seçilen subayların gönderilmesinden vazgeçilerek uygunlarının yeniden seçilmesine irade-i seniyye buyrulduğu belirtilmektedir. Burada daha önceden komisyon tarafından seçilen subayların niçin uygun görülmediği belirtilmemektedir.³²⁹ Aynı gazetenin 30 Ekim 1890 tarihli nüshasında ise bu kez imtihanla seçilen subayların isimleri yayınlanmıştır. Seçilen subayların Padişah tarafından onaylandıktan sonra, seraskerlik makamı ve ait oldukları dairelere tebliğ edildiği belirtilmektedir. Buna göre, Piyade Binbaşısı Sadık Bey, Erkan-ı Harbiye Dairesi nc şubebesinden Kolağası Salih Bey, Mekteb-i Harbiye Muallimlerinden Kolağası Ahmet İzzet Bey, Mekteb-i Harbiye Muallimlerinden Yüzbaşı Esad Efendi, Süvari Ertuğrul Alayının Beşinci Bölüğü Yüzbaşısı Nail Efendi, nc Süvari Alayının Birinci Bölüğü Yüzbaşısı Emin Efendi, Hassa Ordu-

³²⁴ Türk, a.g.e., s. 125.

³²⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 28 Mayıs 1887 [5 N 1304], Nr. 2691, s. 1.

³²⁶ *Sabah*, 14 Mart 1890 [22 B 1307], Nr. 196, s. 2.

³²⁷ *Sabah*, 7 Ekim 1890 [22 S 1308], Nr. 398, s. 1.

³²⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ekim 1890 [23 S 1308], Nr. 3673, s. 2.

³²⁹ *Sabah*, 11 Ekim 1890 [26 S 1308], Nr. 402, s. 1.

yı Hümayunundan Topçu Yüzbaşı Ali Efendi, Numune Topçu Alayından Ferik Ristow Paşa'nın maiyetine memur Yüzbaşı Hasan Rıza Efendi, Mühendishane-i Berr-i Hümayundan Yüzbaşı Neşet Efendi, Mekteb-i Harbiye Süvari Muallim Muavini Üsteğmen İbrahim Efendi, İtfaiye Taburundan Üsteğmen Hulusi Efendi, Erkan-ı Harbiye Resim Şubesinde Teğmen Cemal Bey, Hassa Ordu-yı Hümayunundan Teğmen Ahmet Efendi seçilen subaylardır.³³⁰

Sabah gazetesinin 11 Aralık 1890 tarihli nüshasında, daha önce askeri eğitimleri için Berlin'e gönderilip, Prusya ordusunda istihdam edilmiş olan ve kasım sonunda süreleri dolan on üç subayın Berlin'de bulunan Ferik Hobe Paşa refakatiyle Almanya İmparatoru'nun huzuruna çıktıklarını, bu subaylarını yakında Postam'dan Dersaadet'e hareket edeceklerini yazmaktadır.³³¹ Aynı gazetenin 31 Ocak 1891 tarihli haberinde Almanya'dan dönmüş olan süvari subaylarının, süvari alaylarından bazılarında muallimlik etmek üzere görevlendirildiği ifade edilmektedir.³³² Almanya'daki subayları konu edinen bir başka haber 20 Şubat 1892 tarihli'dir. Tahsil için Almanya'da bulunan subaylardan Dilaver Paşazade Salih Bey'in, bir bölümün dört saat kadar süren tatbikatında hatasız Alman subayına üstünlük sağlayarak alkışlara mazhar olduğu haberi yer almaktadır.³³³

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 18 Haziran 1892 tarihli nüshasında, Alman Devlet tarafından İkinci Ordu Müşir Vekili Mahmud Hamdi Paşa'nın oğlu Süvari Kolağası Mehmed Bey'e Hohenzollern Nişanının ikinci rütbesinden bir kıtasının verildiği ifade edilmektedir.³³⁴ Aynı gazetenin 29 Temmuz 1893 tarihli nüshasında, Almanya donanmasında yeni usul topların talimlerinde hazır bulunmak ve bu suretle topçuluk ilminde bilgi edinmek amacıyla Berlin'e gönderilen Yüzbaşı Salahaddin, Naim ile Teğmen Enver ve Salahaddin Efendilerin Berlin'e ulaştığı bilgisi verilmektedir.³³⁵

Sabah gazetesinin 22 Ağustos 1893 tarihli haberinde, eğitimini tamamlamak üzere Almanya'ya giden ve Breslau şehrinde Prens Frederik Wilhelm Alayına tayin olunan Ahmed Hamdi Efendi, alayda her yıl icrası yapılan nişan taliminde birinciliği kazanmaya muvaffak olduğu kaydedilmektedir. *Sabah* gazetesinde benzer haberler sıkça yer almaktadır.³³⁶ Birçok Türk subayı

³³⁰ *Sabah*, 30 Ekim 1890 [16 RA 1308], Nr. 421, s. 1.

³³¹ *Sabah*, 11 Aralık 1890 [28 R 1308], Nr. 463, s. 1.

³³² *Sabah*, 31 Ocak 1891 [20 C 1308], Nr. 514, s. 2.

³³³ *Sabah*, 20 Şubat 1892 [21 B 1309], Nr. 896, s. 1.

³³⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Haziran 1892 [23 ZA 1309], Nr. 4183, s. 2.

³³⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 29 Temmuz 1893 [15 M 1311], Nr. 4517, s. 2.

³³⁶ *Sabah*, 22 Ağustos 1893 [9 S 1311], Nr. 1443, s. 1.; *Sabah*, 15 Eylül 1893 [5 RA 1311], Nr. 1467, s. 2.; *Sabah*, 14 Mart 1894 [7 N 1311], Nr. 1647, s. 1.; *Sabah*, 24 Haziran 1894 [20 Z 1311], Nr. 1749, s. 2.; *Sabah*, 21 Ağustos 1894 [19 S 1312], Nr. 1806, s. 3.; *Sabah*, 12 Eylül 1894 [12 RA 1312], Nr. 1828, s. 1.; *Sabah*, 6 Kasım 1894 [7 CA 1312], Nr.1883, s. 1.

için Almanya’da eğitim görmek ve kıta hizmetinde bulunmak oldukça istenilen kariyer fırsatı olmuştur.³³⁷

3.5. Almanya’da Krupp Top Alımı

Krupp firmasının tarihsel gelişimini çalışmamızın Almanya’da topçuluk ve tüfek imaliyle ilgili haberler başlığı altında ele almıştır. 1860 yılında Almanya’ya gönderilen Aristarcı Bey Prusya top sistemini Osmanlı ordusuna dâhil etmek amacıyla görüşmeler yapmış, 1861 yılında Krup Firması Osmanlı Harbiye Nezaretine bir tane deneme amaçlı top göndermiştir. Osmanlı Devleti 1863 yılında Krupp firmasına 48 adetlik ilk top siparişini vermiştir.³³⁸ Osmanlı Devleti 1861 ile 1875 yılları arasında Krupp’tan 1.816 adet çeşitli çap ve özellikte top satın almıştır.³³⁹ Bundan sonraki süreçte de Osmanlı ordusunun top ihtiyacı büyük oranda Krupp firmasından karşılanmaya devam etmiştir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 8 Temmuz 1886 tarihli sayısında, Saltanat-ı Seniyye tarafından Almanya’da bulunan Krupp’a kontrat ile sipariş olunan top ve havanın, muayenesiyle sevke memur Baruthane-i Amire Müdürü Mirliya Sabit Paşa marifetiyle üçüncü defa sipariş verilen 57 sahra topuyla 5 kıta 21 santimetrelik havanın Dersaadete gelerek tophane talimhanesine nakil olduğu belirtilmektedir.³⁴⁰ Aynı gazetenin 23 Temmuz 1886 tarihli haberinde, Almanya’da Essen şehrinde bulunan Krupp fabrikasına sipariş edilip, bir miktarı İstanbul’a gelen savaş malzemesinin ve dördüncü katile olan 55 parça yeni icat havanın gelmekte olduğu bildirilmektedir.³⁴¹ *Sabah* gazetesinin 7 Ekim 1890 tarihli haberinde, Erkan-ı Harbiye İkinci Reisi Ferik Goltz Paşa’nın Krupp fabrikasında yapılacak top denemelerinde bulunmasına izin verildiği, Goltz’un denemelerde bulunduktan sonra Dersaadet’e geri dönmesi hakkında seraskerlik makamından telgraf ile gerekli emrin verildiği haberine yer verilmiştir.³⁴² Basında yer alan haberlerde de görüldüğü gibi Goltz Paşa, Krupp fabrikasından top alımı süreçlerinde aktif görev almıştır. Goltz’un Osmanlı Ordusunda görev yaptığı 1885-1895 döneminde, Krupp firmasından 70.145,383 mark tutarında 1.035 adet top alımı yapılmıştır.³⁴³

Alfred Krupp 1876 yılında Abdülhamid’e bir top hediye ettiğinde, Abdülhamid buna karşılık kendisine 25.000 Osmanlı Lirası göndermiştir. Krupp bu hediyesi ile Abdülhamid’i kendilerine sipariş verdirmeye mecbur bıraktırmaya çalışırken, Abdülhamid topun parasını ödeyerek Krupp’un

³³⁷ Türk, a.g.e., s. 127.

³³⁸ Türk, a.g.e., s. 226.

³³⁹ Türk, a.g.e., s. 227.

³⁴⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Temmuz 1886 [6 L 1303], Nr. 2417, s. 1.

³⁴¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 23 Temmuz 1886 [21 L 1303], Nr. 2430, s. 1.

³⁴² *Sabah*, 7 Ekim 1890 [22 S 1308], Nr. 398, s. 1.

³⁴³ Türk, a.g.e., s. 228.

bu düşüncesine engel olmuştur.³⁴⁴ *Sabah* gazetesinin, 21 Şubat 1891 tarihli haberinde de Krupp, Grazon ve Banj adlı top fabrikalarının icat ettiği topların Hükümet-i Seniyye tarafından denemeye alınacağı tasarıldığı haberi yer almaktadır.³⁴⁵ Bununla Osmanlı hükümetinin Krupp dışında da top alabileceği, Krupp'un alternatifsiz olmadığı mesajının verilmekte olduğu görülmektedir.

Sabah gazetesinin 5 Mayıs 1891 tarihli haberinde, Almanya'da Essen beldesinde bulunan meşhur Krupp fabrikasının en son sistemde icat ettiği süratli atış yapan, yedi buçuk santimetrelik toplardan bir tanesinin deneme yapılmak üzere İstanbul'a getirilmesi hususunda izin verildiği ifade edilmektedir. En son alınan bilgiye göre, topun denemesinin yapılmak üzere hemen Dersaadet'e getirilmesi için Tophane-i Amire Müşiriyeti tarafından Krupp firmasına telgraf çekilmiştir. Topun Çatalca'da denemesinin yapılacağı belirtilmiştir.³⁴⁶ Krupp firmasının İstanbul temsilciliği, Otto Dingler tarafından 1869 yılında kurulmuştur. Bu görevi 1889 yılında Huber üstlenmiş ve temsilcilik Birinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdürmüştür. Krupp firmasının Paris temsilcisi Carl Menshausen, Alfred Krupp döneminde Osmanlı temsilciliği yapmıştır.³⁴⁷ *Sabah* 27 Mayıs 1891 tarihli haberinde, Essen'de bulunan meşhur Krupp fabrikasının Dersaadet vekili Dingler'in Almanya'da intihar ettiği bilgisini okuyucularıyla paylaşmaktadır.³⁴⁸

Dönemin ordularının yüksek ateş gücünün temel silahı olan top ile ilgili yenilikler Osmanlı Devleti tarafından takip edilmiş, bu yenilikler hakkında raporlar hazırlanmış, zaman zaman da top fabrikalarına heyetler gönderilerek incelemelerde de bulunulmuştur. *Sabah* gazetesinin 12 Haziran 1891 tarihli sayısında, Krupp fabrikasının en son icat etmiş olduğu on iki buçuk santimetrelik Krupp topunun üstün özelliklerine dair, Yaveran-ı Padişahi ve Topçu Kaymakamlarından Yakup Bey tarafından tasvir olunan bir risale hazırlanarak, Mabeyn-i Hümayun Başkâtibi Süreyya Paşa aracılığıyla padişaha arz olunduğunun haber alındığı belirtilmektedir.³⁴⁹ Sultan Abdülhamid, Osmanlı Devleti'ne silah satmaya çalışan Avrupalı silah firmaları arasındaki rekabetten faydalanarak gerektiğinde birbirlerine karşı kullanma yoluna gitmiştir.³⁵⁰ *Sabah* gazetesinde Fransa'da icat olunan dumansız barutla atılan toplarla, Almanya'nın Krupp topları arasındaki üstünlüğü değerlendirmek ve yapılan denemelerde hazır bulunmak üzere Tophane-i Amire'den bir heyetin Avrupa'ya gönderilmesine karar verildiği haberi verilmektedir.³⁵¹ 23 Haziran 1891 tarihli haberde de Avrupa'da

³⁴⁴ Türk, a.g.e., s. 243.

³⁴⁵ *Sabah*, 21 Şubat 1891 [12 B 1308], Nr. 535, s. 1.

³⁴⁶ *Sabah*, 5 Mayıs 1891 [26 N 1308], Nr. 608, s. 1.

³⁴⁷ Türk, a.g.e., s. 233.

³⁴⁸ *Sabah*, 27 Mayıs 1891 [18 L 1308], Nr. 629, s. 2.

³⁴⁹ *Sabah*, 12 Haziran 1891 [4 ZA 1308], Nr. 645, s. 2.

³⁵⁰ Türk, a.g.e., s. 183.

³⁵¹ *Sabah*, 13 Haziran 1891 [5 ZA 1308], Nr. 646 s. 1.

bulunan bazı top fabrikaları imalatını teftiş ve tetkik etmek üzere, Sabit Paşa'nın başkanlığında bir heyet-i fenniye'nin Sirkeci'den hareketle Almanya'ya doğru yola çıktıkları bilgisi duyurulmuştur.³⁵²

Osmanlı Hükümetinin boğazların tahkiminde, farklı dönemlerde Krupp firmasından aldığı toplar önemli rol oynamıştır. 1873 yılında İstanbul ve Çanakkale boğazlarını tahkim etmek amacıyla Krupp firmasına değişik modellerde 834 adet kıyı ve sahra topu siparişi verilmiştir. Bu sipariş o dönemde mali sorunlar yaşayan Krupp firması için önemli bir kaynak oluşturmıştır.³⁵³ *Sabah* gazetesinin 11 Kasım 1891 tarihli haberine göre Ristow Paşa'nın yerine tayin olunan Binbaşı Steffen'in Kala-i Sultaniye ve Bahr-i Siyah boğazlarının bir kat daha tahkim edilmesi ile ilgili bir rapor hazırladığı belirtilmektedir. Bu rapor doğrultusunda Hükümet-i Seniyye ile Krupp fabrikası arasında, boğazların gerekli ateşli silahlar ile teçhiz olunması için görüşmelere başlanmıştır.³⁵⁴ 29 Kasım 1891 tarihli haberde de Krupp fabrikasının Dersaadet sefiri Menshausen'in Serasker ile görüştüğü ifade edilmektedir.³⁵⁵

Avrupa ülkelerinin büyük silah firmaları aldıkları silah ihalelerinin devamını sağlamak, pazar alanlarını geliştirmek için birbirleri ile kıyasıya rekabet etmişlerdir. Ancak Alman Krupp firması, Osmanlı Harbiye Nezaretinden ihale almada rakiplerine göre avantajlı bir konuma sahip olmuştur.³⁵⁶ *Sabah* gazetesi, 17 Şubat 1892 tarihli sayısında, *Levant Herald* gazetesinin haberini aktarmaktadır. Burada yer alan bir habere göre, *Monitor Oryantal* gazetesi Fransız Banj toplarının üstünlüğünü ele alan bir yazı yayınlamıştır. *Sabah* gazetesi bu habere tepki göstererek, Krupp toplarının otuz seneden beri herkesçe bilindiğini, bu topların Banj toplarıyla değil onlardan daha üstünleriyle dahi mukayesenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Gazete, "Banj toplarının icat olmasıyla Krupp toplarının önemini kaybettiği gibi bir neşriyatın ne maksada dayalı olacağı kolaylıkla anlaşılır." ifadesini kullanmaktadır.³⁵⁷ Fakat bunun maksadının ne olduğu konusunda yorum yapılmamaktadır. Bu maksadın, Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynayan Krupp firmasının silahlarından Fransız silahlarının daha kaliteli olduğu, haliyle Osmanlı ilişkilerinde Almanya'nın yerini Fransa'nın almasını isteyenlerin bulunduğu çıkarımı yapılabilir.

Osmanlı ordusuna alınan Krupp toplarındaki yenilikler takip edilmiş, imkânlar ölçüsünde eski sistemlerin yenileriyle değişimi yoluna da gidilmiştir. *Sabah* gazetesi, 10 Haziran 1892 tarihli haberinde, yerlerine yeni sistem Krupp toplar konulması dolayısıyla eski Krupp toplarından on iki topun Edirne'den trenle Dersaadet'e getirilerek Tophane-i Amireye nakledildiğinin haber alındığı

³⁵² *Sabah*, 23 Haziran 1891 [15 ZA 1308], Nr. 656 s. 1.

³⁵³ Türk, a.g.e., s. 233.

³⁵⁴ *Sabah*, 11 Kasım 1891 [9 R 1309], Nr. 795 s. 2.

³⁵⁵ *Sabah*, 29 Kasım 1891 [27 R 1309], Nr. 813 s. 2.

³⁵⁶ Türk, a.g.e., s. 250.

³⁵⁷ *Sabah*, 17 Şubat 1892 [18 R 1309], Nr. 893 s. 3.

ifade edilmektedir.³⁵⁸ 20 Ağustos 1892 tarihli haberde, Krupp fabrikasının en son sistemde imal ettiği toplardan iki adedinin denenmek için getirilmesine irade buyurulduğu ve durumun Seraskerlik makamından Berlin Sefaretine telgrafla bildirildiği belirtilmektedir.³⁵⁹

Krupp fabrikası temsilcilerinin sık sık İstanbul'a gelip üst düzey Osmanlı askeri yetkilileriyle görüştükleri bilgisi basında yer almaktadır. Fakat yapılan görüşmelerin içeriği hakkında bilgi verilmemektedir. *Sabah* gazetesinin 21 Temmuz 1892 tarihli nüshasında, Krupp temsilcilerinin İstanbul ziyaretlerine yer verilmiştir. Krupp Fabrika Vekil-i Umumisi Menshausen, fabrikanın Dersaadet Vekili Huber, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa ve Erkan-ı Harbiye Bahriye Reisi Faik Paşa ile görüşmüşlerdir.³⁶⁰ Menshausen ile Huber, Bahriye Nezaretinden verilen müsaade ile zırhlı Hamidiye ve Osmaniye fırkateynlerini de ziyaret etmiş, fırkateynlerin gerek inşaat, teçhizat ve gerek silahça olan mükemmeliyeti dikkatlerini çekmiş olmakla birlikte fenni ilerlemelerden dolayı ilgilileri tebrik etmişlerdir.³⁶¹ Menshausen, Haziran 1893 tarihinde de İstanbul'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir.³⁶²

Sabah gazetesi 17 Kasım 1892 tarihli sayısında, *Standard* gazetesinde yer alan haberi aktarmaktadır. Habere göre, imal ettiği toplarla dünyanın her yerinde büyük üne kavuşmuş ve diğer ağır silah imal eden fabrikalara meydan okumuş olan Krupp fabrikasına, Hükümet-i Seniyye tarafından büyük çapta bazı toplar sipariş edilmesine kesin karar verilmiştir.³⁶³ Basında böyle bir haberin yer almasına rağmen Osmanlı Devleti bu dönemde Krupp firmasından büyük çaplı bir alım yapmamıştır. Haberi takip eden 1893 yılında Krupp Firmasından sadece 78 adet top alımı yapılmıştır.³⁶⁴ 21 Kasım 1892 tarihli haber ise Almanya bandıralı vapurla Hamburg'dan önceki gün Tophane-i Amire için 57 milimetrelik 3040 kilo bir top ve 21 sandık mühimmat getirildiği kaydedilmektedir.³⁶⁵ *Sabah* gazetesi 25 Kasım 1894 tarihli haberinde de Almanya bandıralı vapurla önceki gün gelen 6 adet Krupp topuyla, 7 adet top arabasının Tophaneye çıkarıldığını belirtmektedir.³⁶⁶

³⁵⁸ *Sabah*, 10 Haziran 1892 [15 ZA 1309], Nr. 1007 s. 2.

³⁵⁹ *Sabah*, 20 Ağustos 1892 [27 M 1310], Nr. 1076 s. 1.

³⁶⁰ *Sabah*, 13 Temmuz 1892 [19 Z 1309], Nr. 1040, s. 2.

³⁶¹ *Sabah*, 21 Temmuz 1892 [27 Z 1309], Nr. 1048, s. 1.

³⁶² *Sabah*, 23 Haziran 1893 [9 Z 1310], Nr. 1383, s. 2.

³⁶³ *Sabah*, 17 Kasım 1892 [27 R 1310], Nr. 1165, s. 1.

³⁶⁴ Türk, a.g.e., s. 231.

³⁶⁵ *Sabah*, 21 Kasım 1892 [1 CA 1310], Nr. 1169, s. 3.

³⁶⁶ *Sabah*, 26 Kasım 1894 [25 CA 1312], Nr. 1902, s. 3.

3.6. Almanya'dan Mauser Tüfek ve Mühimmat Alımı

Paul Mauser, Prusya Savaş Bakanlığından 1871/84 model seri ateşlemeli tüfekler için sipariş alamayınca 1886 yılında silah ihalesi almak amacıyla İngiltere'ye gitmiş, buradan bir sonuç alamayınca Osmanlı Devleti'nden tüfek ve mühimmat siparişi alabilmek için 22 Kasım 1886 tarihinde İstanbul'a gelmiştir.³⁶⁷ İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa'nın da bulunduğu silah atış denemeleri 11 ve 9,5 milimetrelik Mauser tüfekleriyle yapılmıştır. II. Abdülhamid, Mauser Tüfek Fabrikası ile yapılan uzun görüşmeler sonucunda, 500.000 adet 9,5 milimetrelik M-1887 seri ateşlemeli tüfek ve 50.000 adet M-1887 karabina alımı için 10 Şubat 1887 tarihinde anlaşma imzalamıştır. Antlaşma gereği Mauser Tüfek Fabrikası, yeni tüfek modelleri çıkması halinde Osmanlı Devleti'nin isteyeceği değişikliği siparişin geri kalanı için yapacaktır. Bundan dolayı 1890 tarihinde yapılan ek protokolle, 1887 yılında yapılan anlaşmaya göre geri kalan 280.000 adet tüfek ve 46.000 karabina 7,65 milimetrelik M-1890 modeline göre üretilecektir.³⁶⁸

Osmanlı Hükümeti ile Köln-Rottweil Birleşik Barut Fabrikaları arasında 20 Eylül 1887 tarihinde 9,5 milimetrelik M-1887 model Mauser tüfekleri için 100 milyon mermi alımı üzerine anlaşma imzalanmıştır. Her birinde 1.000 adet mermi bulunan, 473 Osmanlı lirası tutarındaki bu sandıklardan da 1893 yılına kadar 93.500 sandık mermi alınmış, Harbiye Nezareti 29 Ekim 1892 tarihinde, bu kez M-1890 model tüfekler için sandığı 650 Osmanlı lirası olan 50 milyon mermi alımı antlaşması yapılmıştır.³⁶⁹ 7 Haziran 1894 tarihinde Karlsruhe-Rottweil Barut Fabrikası ile piyade tüfekleri için 50 milyon adet mermiyi içeren sandığı 647 Osmanlı lirasından yeni bir antlaşma daha imzalanmıştır.³⁷⁰

Osmanlı Devleti tarafından Mauser Firması ile yapılan antlaşma çerçevesinde, sipariş edilen tüfekler ve tüfeklere ait mühimmatlar peyderpey İstanbul'a getirilmiştir. Bu silah ve mühimmatın İstanbul'a sevkıyatı deniz yoluyla, genellikle Trieste Limanı üzerinden Lloyd Kumpanyası aracılığıyla yapılmıştır. Haberlerde tüfek ve mühimmatın miktarı sandık sayısına göre verilmektedir. Kasatasız Mauser tüfeğinden bir sandığa 25 adet konulmaktadır.³⁷¹

Tarik gazetesinin 15 Şubat 1888 tarihli nüshasında, Almanya'ya sipariş olunan Mauser tüfeklerinden ilk bölümünün Bab-ı Vâla-yı Seraskeriye gelerek padişaha sunulmak üzere Mabeyn-i

³⁶⁷ Türk, a.g.e., s. 188.

³⁶⁸ Türk, a.g.e., s. 160.

³⁶⁹ Türk, a.g.e., s. 160.

³⁷⁰ Türk, a.g.e., s. 161.

³⁷¹ Samettin Başol ve Vildan Şahin, "Siyaset ve Ticaretin Gölgesinde Osmanlı Devleti'nde Silah İthalatı Örneği: Alman Mavzer Fabrikasından Osmanlı Merkez Silahhanesine Gönderilen Silah ve Mühimmatlar (1888-1904)", **Mavi Atlas**, 10(1), 2022, s. 299.

Hümayuna takdim edildiği belirtilmektedir.³⁷² *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 20 Haziran 1888 tarihli haberinde ise Almanya'da bulunan Mauser Fabrikasına sipariş olunan tüfeklerden bir miktarının Dersaadet'e gelerek özel ambara konulduğunun haber alındığı ifade edilmektedir.³⁷³ Haberde ne kadar tüfek geldiği ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

1889 yılında da alınan tüfek ve mühimmatın İstanbul'a gelişi basında kısa haberler şeklinde yer almaya devam etmiştir. *Sabah* gazetesinin 1 Kasım 1889 tarihli haberinde, Tophane-i Âmire tarafından Almanya'ya sipariş olunan mermilerin yakında Dersaadet'e geleceği ifade edilmektedir.³⁷⁴ Gazetede 2 Kasım 1889 tarihinde; Almanya'ya sipariş edilen Mauser tüfeklerinden 108 sandık tüfeğin dün Lloyd Kumpanyasının Avusturya adlı vapuruyla Dersaadet'e getirildiği beyan edilmektedir.³⁷⁵ 17 Kasım 1889 tarihinde de 54 sandık Mauser tüfeği gelmiştir.³⁷⁶ 21 Kasım 1889 tarihli habere göre sipariş edilen barut ve mermilerin de yakında geleceği ifade edilmektedir.³⁷⁷ Lloyd Kumpanyasına ait vapurla Trieste'den 108 sandık Mauser tüfeği İstanbul'a ulaşmış ve Tophane-i Âmireye çıkarılmıştır.³⁷⁸ Osmanlı Devleti 1889 yılı itibarıyla Almanya'dan 5.812,265 mark tutarında Mauser tüfeği ile 611.480 marklık mermi alımı yapmıştır.³⁷⁹

1890 yılı itibarıyla tüfek ve mühimmat alımı haberleri yine görülmektedir. *Sabah* gazetesinin 31 Mayıs 1890 tarihli nüshası Lloyd Kumpanyasına ait vapurla 94 sandık Mauser tüfeği ve bir miktar süngünün geldiğini belirtmektedir.³⁸⁰ 7 Haziran'da da 124 sandık Mauser tüfeği Tophane-i Âmireye çıkarılmıştır.³⁸¹ Mauser Fabrikasından alınan mühimmatın depolanması için yeterli yer bulunmadığından yeni bir cephaneliğin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. *Sabah* gazetesinin 20 Ekim 1890 tarihli haberine göre Avrupa'dan gelen Mauser tüfeklerine ait fişek sandıkları, Gülhane Meydanı'nda bulunan top ambarlarında depolanmıştır. Fakat yerin darlığından dolayı bundan sonra gelecek fişek sandıklarını alamayacağı anlaşılmıştır. Bu yeri genişletmek, ıslahıyla mükemmel bir cephane haline dönüştürmek için emir verilmiş ve ambarda muhafaza edilen fişek sandıkları eski Gülhane Cephanesine nakledildikten sonra inşaata başlanması planlanmıştır.³⁸²

³⁷² **Tarik**, 15 Şubat 1888 [3 C 1305], Nr. 1399, s. 1.

³⁷³ **Tercüman-ı Hakikat**, 20 Haziran 1888 [10 L 1305], Nr. 3000, s. 2.

³⁷⁴ **Sabah**, 1 Kasım 1889 [7 RA 1307], Nr. 63, s. 2.

³⁷⁵ **Sabah**, 2 Kasım 1889 [8 RA 1307], Nr. 64, s. 3.

³⁷⁶ **Sabah**, 17 Kasım 1889 [22 RA 1307], Nr. 79, s. 2.

³⁷⁷ **Sabah**, 21 Kasım 1889 [26 RA 1307], Nr. 83, s. 2.

³⁷⁸ **Sabah**, 14 Aralık 1889 [20 R 1307], Nr. 106, s. 2.

³⁷⁹ Türk, a.g.e., s. 190.

³⁸⁰ **Sabah**, 31 Mayıs 1890 [12 L 1307], Nr. 272, s. 1.

³⁸¹ **Sabah**, 7 Haziran 1890 [19 L 1307], Nr. 279, s. 2.

³⁸² **Sabah**, 20 Ekim 1890 [6 RA 1308], Nr. 411, s. 1-2.

Mauser Fabrikasından alınan tüfek ve mühimmata devletin yaptığı ödemeler ile ilgili basında doğrudan bir bilgi bulunmasa da konu farklı gazeteler tarafından gündeme getirilmiştir. *Sabah* gazetesinin 4 Aralık 1890 tarihli nüshasında, Mauser Fabrikasından satın alınan tüfek ve fişekler için gazeteler tarafından maliyeden Mauser'in İstanbul vekiline 100.000 lira verildiği bilgisinin doğru olmadığı ifade edilmektedir. Gazete, zaten şirketin her hafta teslim ettiği mühimmatın bedelini o hafta içinde tamamen aldığını ve şirketin bu konuda herhangi bir isteğinin bulunmadığını belirtilmektedir. Aynı sayfada yer alan başka bir haberde de Mauser Fabrikasında imal edilen 4.000 sandık fişegın İstanbul'a geldiği ve Tophane-i Âmiyeye teslim edildiği bilgisi yer almaktadır.³⁸³ Osmanlı Devleti 1890 yılında Mauser tüfeğı alımı için 6.341,11 mark ve mermi alımı için de 2.515,648 mark tutarında bir ödeme yapmıştır.³⁸⁴

Osmanlı Devleti'nin Mauser Firmasıyla yaptığı sözleşme gereğı, 1891 yılında da tüfek ve mühimmatların üretimleri yapıldıkça İstanbul'a sevkleri sürdürülmüştür. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 17 Mart 1891 tarihli nüshasında 150 sandık Mauser fişegının teslim alındığı belirtilmektedir.³⁸⁵ *Sabah* gazetesinin 1 Şubat 1891 tarihli haberine göre, Mauser Tüfek ve Fişek Fabrikaları sahibi Isidor Löwe, kendisine ikinci rütbeden Nişan-ı Âli Osmani ile taltif olunması dolayısıyla Mabeyn-i Hümayuna çektiğı telgrafta teşekkürlerini iletmiştir.³⁸⁶ Başlangıçta makine üretimi yapmak için kurulan Ludwig Löwe Firması, 1877-1883 yılları arasında Almanya ve Rusya için silah ve mühimmat üretimi yapmıştır. 1886 yılında Ludwig Löwe'ün ölümü üzerine yönetimi kardeşi Isidor Löwe üstlenmiştir. Isidor Löwe, Mauser Silah Fabrikasıyla işbirliğine giderek Osmanlı Hükümetinden 37 milyon mark değerinde büyük bir silah ihalesini almayı başarmıştır. 1887 yılında Mauser Tüfek Fabrikasının 2 milyon mark değerindeki hisse senetlerini alarak bu fabrikanın yönetim kurulu başkanı olmuştur.³⁸⁷

15 Şubat 1891 tarihinde Trieste'den İstanbul Limanı'na posta vapuruyla 66 sandık Mauser tüfeğı ve kasatura gelmiştir.³⁸⁸ 21 Şubat tarihli haberde Mauser tüfekleri için alınan fişeklerin büyük bir kısmının yola çıktığı belirtilmektedir.³⁸⁹ 27 Şubat tarihli *Sabah* gazetesi haberinde, Almanya'da bulunan Oberndorf kasabasında birçok uzmanın huzurunda, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiş olan en son sistem ve küçük çapta Mauser tüfeğı ile Almanya Devleti'nin en son kabul ettiğı

³⁸³ *Sabah*, 4 Aralık 1890 [21 R 1308], Nr. 456, s. 1.

³⁸⁴ Türk, a.g.e., s. 190.

³⁸⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 17 Mart 1891 [6 Ş 1308], Nr. 3799, s. 1-2.

³⁸⁶ *Sabah*, 1 Şubat 1891 [21 C 1308], Nr. 515, s. 1.

³⁸⁷ Türk, a.g.e., s. 157.

³⁸⁸ *Sabah*, 15 Şubat 1891 [6 B 1308], Nr. 529, s. 1.

³⁸⁹ *Sabah*, 21 Şubat 1891 [12 B 1308], Nr. 535, s. 1.

tüfeğin denendiği bir yarışma düzenlenmiştir. Habere göre Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen Mauser tüfeklerinin doğru atış yönüyle daha üstün olduğu görülmüştür.³⁹⁰

Osmanlı ordusunda kullanılan Mauser tüfeklerinin çapları 7,65 ve 9,5 milimetre iken diğer tüfek modellerinde çap 10,8 ve 12 milimetreydi. Teknolojik olarak küçük çaplı Mauser modelleri, büyük çaplı diğer modellere göre büyük bir üstünlüğe sahipti. Bundan dolayı Osmanlı ordusunun elinde bulunan Henry-Martini ve Peabody tüfeklerinin 7,65 milimetreye dönüştürülmesi yoluna gidilmiştir.³⁹¹ *Sabah* gazetesinin 28 Şubat 1891 tarihli nüshasında yer alan habere göre, Henry-Martini tüfeklerinin Mauser fişegi atmak üzere dönüştürülmesi amacıyla araştırmalar yapılmış ve bu tüfeklerin Almanya fabrikalarında değiştirilmesi için her bir tüfeğe 18 mark talep olunmuştur. Namluların Krupp Fabrikasından imal edilerek getirilmesi planlanmış ve onların değeri dâhil olmak üzere her bir tüfeğin bir Osmanlı lirası masraf ile Tophane-i Âmirede değiştirilmesi öngörülmüştür.³⁹² Mart ayında verilen bir haberde de değişilmesi gereken tüfeklerin sayısının 520.000 olduğu ve yakında çalışmalara başlanacağı ifade edilmektedir.³⁹³

Sabah gazetesinin 7 Mart 1891 tarihli haberinde, Mauser usulüne dönüştürülecek olan Henry-Martini tüfeklerinin gereken denemelerinin yapılması hususunda irade-i seniyye buyurulduğu, denemeler için gerekli fişeklerin de bugünlerde gelmesinin beklendiği belirtilmektedir.³⁹⁴ 8 Mart 1891 tarihli haberde de dönüştürülecek Henry-Martini tüfeklerinin deneme fişeklerinin geldiği ve Tophane-i Âmireye teslim edildiği ifade edilmektedir.³⁹⁵ *Sabah* 14 Mayıs 1891 tarihli sayısında ise Henry-Martini tüfeklerinin namlularının Mauser ve Krupp Fabrikaları tarafından Mauser usulüne dönüştürüldüğü ve yakında denemelerinin İstanbul'da yapılmak üzere yola çıkarıldığı haberini vermektedir.³⁹⁶

Sabah gazetesinin 11 Kasım 1891 tarihli nüshasındaki habere göre, Henry-Martini tüfeklerinin Mauser usulüne dönüştürülmesi talepleri üzerine Almanya fabrikalarından bir kaçına yirmi, otuz kadar Henry-Martini tüfeği gönderilmiş ve Paris fabrikalarından iki fabrikanın da dönüştürmeye talip olmasıyla onlara da bir miktar Henry-Martini Tüfeği ulaştırılmıştır. Bir müddet Almanya fabrikaları tarafından gerekli değişiklikler yapılan tüfekler İstanbul'a gelmiş olup, Paris fabrikaları tarafından değişimi yapılan tüfeklerin gelmek üzere olduğu öğrenilmiştir. Gelen bu tüfeklerin denemelerinin

³⁹⁰ *Sabah*, 27 Şubat 1891 [18 B 1308], Nr. 541, s. 1.

³⁹¹ Türk, a.g.e., s. 193

³⁹² *Sabah*, 28 Şubat 1891 [19 B 1308], Nr. 542, s. 1.

³⁹³ *Sabah*, 2 Mart 1891 [21 B 1308], Nr. 544, s. 1.

³⁹⁴ *Sabah*, 7 Mart 1891 [26 B 1308], Nr. 549, s. 1.

³⁹⁵ *Sabah*, 8 Mart 1891 [27 B 1308], Nr. 550, s. 1.

³⁹⁶ *Sabah*, 14 Mayıs 1891 [5 L 1308], Nr. 616, s. 1.

yapılabilmesi için Kâğıthane’de bir poligon inşa edilmiştir.³⁹⁷ 17 Kasım 1891 tarihli haberde Poligon için gerekli araç gerecin Avrupa’dan İstanbul’a geldiği belirtilmektedir. Paris ve Almanya fabrikalarında Mauser usulüne göre değişimi yapılan tüfeklerin her biri için Paris’teki fabrika 12 frank 90 santim talep ederken, Almanya fabrikaları bu rakamdan daha fazla fiyat talep etmiştir.³⁹⁸

14 Mart 1891 tarihinde, Trieste’den İstanbul’a gelen vapurla 36 sandık Mauser tüfeği ile 28 sandık kasatura Tophane-i Âmireye teslim edilmiştir.³⁹⁹ Bir hafta kadar sonra, Lloyd Kumpanyasının Trieste’den gelen vapuruyla, 11 sandık Mauser tüfeği ile 66 sandık kasatura gelmiştir.⁴⁰⁰ 16 Mayıs 1891’de 83 sandık daha kasatura gelmiştir.⁴⁰¹ *Sabah* gazetesinde 19 Mayıs 1891’de Mauser Fabrikasına mahsus 3.000 sandık,⁴⁰² 27 Mayıs 1891’de 3.500 sandık fişeğin geleceği haberi alındığı bilgisi bulunmaktadır.⁴⁰³ 29 Eylül 1891 tarihinde, önceki gün 54 sandık tüfeğin İstanbul’a gelerek Tophane-i Âmireye çıkarıldığı belirtilmektedir.⁴⁰⁴ 24 Ekim 1891 tarihinde 54 sandık,⁴⁰⁵ 8 Kasım 1891 tarihinde 54 sandık,⁴⁰⁶ 29 Kasım 1891’de 54 sandık,⁴⁰⁷ 5 Aralık 1891’te 54 sandık Mauser tüfeği Tophane-i Âmire hesabına İstanbul’a gelmiştir.⁴⁰⁸ 1891 yılında alınan Mauser tüfek sayısı 317 sandığa ulaşmıştır.

Almanya’dan alınan tüfek ve mühimmatın İstanbul’a getirilmesi 1892 yılı içerisinde de devam etmiştir. *Sabah* gazetesi 3 Ocak 1892 tarihli haberinde Lloyd Kumpanyasına ait vapurla 54 sandık Mauser tüfeğinin Trieste’den Dersaadete geldiğini belirtmektedir.⁴⁰⁹ 9 Ocak 1892 tarihinde 108 sandık Mauser tüfeği gelmiştir.⁴¹⁰ 16 Ocak 1892 tarihinde 54 sandık tüfek Tophane-i Âmireye çıkarılmıştır.⁴¹¹ 31 Ocak 1892 tarihinde de Almanya bandıralı Albertos adlı vapur ile Tophane-i Âmire hesabına 54 sandık Mauser tüfeği ve 1.500 sandık fişek İstanbul’a gelmiştir.⁴¹² Aynı yıl

³⁹⁷ *Sabah*, 11 Kasım 1891 [9 R 1309], Nr. 795, s. 1.

³⁹⁸ *Sabah*, 17 Kasım 1891 [15 R 1309], Nr. 801, s. 1.

³⁹⁹ *Sabah*, 14 Mart 1891 [3 Ş 1308], Nr. 556, s. 2.

⁴⁰⁰ *Sabah*, 21 Mart 1891 [10 Ş 1308], Nr. 563, s. 2.

⁴⁰¹ *Sabah*, 16 Mayıs 1891 [7 L 1308], Nr. 618, s. 2.

⁴⁰² *Sabah*, 19 Mayıs 1891 [10 L 1308], Nr. 621, s. 1.

⁴⁰³ *Sabah*, 27 Mayıs 1891 [18 L 1308], Nr. 629, s. 2.

⁴⁰⁴ *Sabah*, 29 Eylül 1891 [25 S 1309], Nr. 752, s. 2.

⁴⁰⁵ *Sabah*, 24 Ekim 1891 [20 RA 1309], Nr. 777, s. 2.

⁴⁰⁶ *Sabah*, 8 Kasım 1891 [6 R 1309], Nr. 792, s. 2.

⁴⁰⁷ *Sabah*, 29 Kasım 1891 [27 R 1309], Nr. 813, s. 2.

⁴⁰⁸ *Sabah*, 5 Aralık 1891 [3 CA 1309], Nr. 819, s. 3.

⁴⁰⁹ *Sabah*, 3 Ocak 1892 [2 C 1309], Nr. 848, s. 3.

⁴¹⁰ *Sabah*, 9 Ocak 1892 [8 C 1309], Nr. 854, s. 3.

⁴¹¹ *Sabah*, 16 Ocak 1892 [15 C 1309], Nr. 861, s. 3.

⁴¹² *Sabah*, 31 Ocak 1892 [1 B 1309], Nr. 876, s. 3.

Almanya'ya tüfekler için 8.703,255 mark, mermiler için ise 1.392,125 mark ödeme yapılmıştır.⁴¹³ Hassa Müşiri Rauf Paşa'nın başkanlığında oluşan deneme komisyonunun küçük çaplı Mauser tüfeği üzerinde yapılan denemeleri neticesi, tüfeğin sürat ve sağlamlığı güven verici ve mükemmel olarak nitelendirilmiştir.⁴¹⁴

1893 yılında Almanya'dan alınan tüfek ve mühimmatın İstanbul'a getirilmesi ile ilgili haberlerde, önceki yıllardaki gibi getirilen silahlara ait sandık sayıları verilmiştir. Sabah gazetesinin 12 Ocak 1893 tarihli haberinde, Almanya'dan 277 sandık Mauser tüfeğinin İstanbul'a geldiği ifade edilmektedir.⁴¹⁵ 23 Ocak 1893 tarihli haberde de Mauser tüfeklerine ait dün Almanya'dan 1.250 sandık fişeğin Gülhane'de bulunan ambarlara konulduğu ifade edilmektedir.⁴¹⁶ 9 Mart 1893 tarihli haberde, küçük çapta Mauser tüfeğini kabul alan devletlerin günden güne arttığı belirtilmektedir. Devlet-i Âliyye ve Almanya'dan sonra Belçika, Güney Amerika'da, Arjantin ve İspanya yeni sistem üzerine yapılan tüfekleri kabul etmişlerdir. Habere göre Brezilya da Mauser tüfeği siparişinde bulunmuştur.⁴¹⁷ 1 Nisan 1893 tarihli habere göre Lloyd Kumpanyasına ait vapur ile 216 sandık Mauser tüfeği Trieste'den Dersaadet'e gelmiştir.⁴¹⁸ Ağustos ayında bu kez 1.250 sandık Mauser tüfeği fişeği getirilerek ambarlarına nakledilmiştir.⁴¹⁹ 1893 yılında 8.922,022 markı tüfekler, geri kalanı mermiler için olmak üzere toplamda 13.056,472 mark ödeme yapılmıştır.⁴²⁰

1894 yılı Şubat ayı başlarında Mauser fişekleri içeren 2.000 sandık Gülhane'de bulunan ambarlara nakledilmiştir.⁴²¹ Mart sonunda, Almanya'dan 2.000 sandık Mauser fişeği ile dört sandık barut gelmiştir.⁴²² Eylül sonunda ise 108 sandık Mauser tüfeği geldiği belirtilmektedir.⁴²³ Almanya'dan 1894 yılında tüfek ve mermi alımı için toplamda 5.980,930 marklık alım yapılmıştır. Osmanlı Devleti 1888 ile 1895 yılları arasında ithal ettiği Mauser tüfeklerine 43.515,006 mark ödemiştir.⁴²⁴ Mauser Fabrikası da 1887 ile 1896 yılları arasında Osmanlı Devleti için 486.120 tüfek üretimi gerçekleştirmiştir.⁴²⁵

⁴¹³ Türk, a.g.e., s. 190.

⁴¹⁴ **Sabah**, 4 Aralık 1892 [14 CA 1310], Nr. 1182, s. 1.

⁴¹⁵ **Sabah**, 12 Ocak 1893 [23 C 1310], Nr. 1221, s. 2.

⁴¹⁶ **Sabah**, 23 Ocak 1893 [4 B 1310], Nr. 1232, s. 1.

⁴¹⁷ **Sabah**, 9 Mart 1893 [20 Ş 1310], Nr. 1277, s. 1.

⁴¹⁸ **Sabah**, 1 Nisan 1893 [14 N 1310], Nr. 1300, s. 2.

⁴¹⁹ **Sabah**, 27 Ağustos 1893 [14 S 1311], Nr. 1448, s. 2.

⁴²⁰ Türk, a.g.e., s. 190.

⁴²¹ **Sabah**, 7 Şubat 1894 [1 Ş 1311], Nr. 1612, s. 2.

⁴²² **Sabah**, 28 Mart 1894 [21 N 1311], Nr. 1661, s. 1.

⁴²³ **Sabah**, 29 Eylül 1894 [29 RA 1312], Nr. 1845, s. 2.

⁴²⁴ Türk, a.g.e., s. 190.

⁴²⁵ Türk, a.g.e., s. 191.

3.7. Almanya'dan İstimbot ve Torpido Alımı

1876 yılına kadar Osmanlı Devleti'nden donanma ihalesi almada İngiltere tekel konumundaydı. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Alman tersanelerinden torpidolar ve muhripler ithal edilmiştir.⁴²⁶ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 25 Şubat 1886 tarihli nüshasında, Almanya'ya sipariş verilen torpil istimbotlarını İstanbul'a getirmek üzere Bahriye Nezaretinden Binbaşı Halil Bey ve iki subayın gönderildiğinin haber alındığı yazmaktadır.⁴²⁷ Aynı gazete 1 Temmuz 1886 tarihli nüshasında, Tersane-i Âmirenin bu defa Almanya'ya on parça torpil istimbotu siparişi verdiğini, *İstanbul* gazetesinden aktardıklarını yazmaktadır. *Levant Herald* gazetesinden naklen, şimdiye kadar getirilen istimbotların denemesinin son bulmadığından, Bahriye Nezaretinin yeniden bu gibi gemileri sipariş etmediği fakat yolculuk sırasında bu torpil istimbotlarına refakat etmek üzere Almanya'ya büyük ve hızlı hareket eden bir vapur sipariş edileceğinin öngörüldüğü ifade edilmektedir.⁴²⁸ *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 21 Temmuz 1886 tarihli haberine göre, Osmanlı Hükümeti ile Almanya arasında öteden beri devam eden ilişkiler ve dostluğun delili olarak, en son Almanya'dan satın alınan beş parça torpido istimbotlarından birincisinin ismine Almanya İmparatoru Wilhelm'in isminin verilmesi hakkında irade-i seniyye buyrulmuştur. Bunun üzerine Wilhelm'in isminin yazıldığı levha bu istimbotun arkasına asılmıştır.⁴²⁹

Sabah gazetesinin 11 Aralık 1889 tarihli haberine göre, Almanya'dan sipariş olunan iki torpido istimbotu geçenlerde Tersane-i Âmire önüne ulaşmıştır. Padişahın emriyle bunlardan birine, Allah'ın yardımına güzel bir başlangıç olmak üzere Nasr ve diğerine de gelecekteki fetihlerin müjdecisi olarak Fatih isminin verildiği belirtilmektedir.⁴³⁰ 12 Aralık tarihli haberde Almanya'ya sipariş olunan torpido istimbotlarından 33, 34 ve 35 numaralı vapurların Dersaadet'e ulaşacaklarının haber alındığı ifade edilmektedir.⁴³¹ 19 Şubat 1890 tarihli haberde de Almanya'daki Germania Fabrikasına 12 torpido istimbotu birden sipariş verildiği belirtilmektedir. Bunların değeri 260.000 kûsur lira olup ikisine Nasr ve Fatih isimleri verilmiştir.⁴³² *Sabah*'ın 2 Nisan 1890 tarihli haberinde, önceden geleceği ifade edilen 33, 34 ve 35 numaralı istimbotların İstanbul'a ulaştığı, bu istimbotlara Nusret, Şihab ve Tarık isimlerinin verildiği bilgisi yer almaktadır.⁴³³

⁴²⁶ Türk, a.g.e., s. 225.

⁴²⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Şubat 1886 [21 CA 1303], Nr. 2306, s. 1.

⁴²⁸ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Temmuz 1886 [28 N 1303], Nr. 2413, s. 2.

⁴²⁹ *Tercüman-ı Hakikat*, 21 Temmuz 1886 [19 L 1303], Nr. 2428, s. 1.

⁴³⁰ *Sabah*, 11 Aralık 1889 [16 R 1307], Nr. 103, s. 2.

⁴³¹ *Sabah*, 12 Aralık 1889 [17 R 1307], Nr. 104, s. 1.

⁴³² *Sabah*, 19 Şubat 1890 [29 C 1307], Nr. 173, s. 3.

⁴³³ *Sabah*, 2 Nisan 1890 [11 Ş 1307], Nr. 215, s. 2.

Sabah gazetesi 6 Ocak 1891 tarihli nüshasında, Almanya'ya sipariş olunan 40 numaralı torpidonun bir gün önce sabah limana geldiği ve torpidonun saatteki hızının 24 mil olduğu bilgisini vermektedir. Haberde torpidonun inşasına nezaret etmek üzere önceden Almanya'ya gönderilen Bahriye İnşa Yüzbaşılardan Hakkı Efendi ile İstanbul'a getirilmesine memur edilen Bahriye Yüzbaşısı Mümtaz Bey'in de istimbotla birlikte geldikleri ifade edilmektedir.⁴³⁴ 5 Şubat 1891 tarihli haberde ise Almanya bandıralı vapurla, Tersane-i Âmire hesabına 16 sandık boş torpidonun geldiği haberine yer verilmiştir.⁴³⁵

Osmanlı Devleti daha önce Almanya'ya sipariş ettiği torpido istimbotlarından, teslim almadıklarının tasarımında değişiklik yapılmasını istemiş, bu talep Germania firması ile Osmanlı Devleti arasında fiyat konusunda anlaşmazlığa neden olmuştur. *Sabah* gazetesi 5 Haziran 1891 tarihli haberinde, Almanya'ya sipariş olunan torpidoların inşaatında bazı değişikliklerin yapılması için torpido komisyonu başkanı Kaymakam Halil Bey'in Almanya'ya gittiğini yazmaktadır.⁴³⁶ 10 Haziran 1891 tarihli haberde ise Germania Fabrikasına sipariş olunup, henüz teslim alınmayan torpido istimbotlarında yapılacak değişikliğe dair Mabeyn-i Hümayun tarafından oluşturulan komisyonun kaleme aldığı ve padişaha arz edilen mazbataya göre işlem yapılması istenmiştir. Konu Germania fabrikasının Dersaadet'de bulunan vekili ile görüşülmüşse de değişiklikten dolayı fabrikaya verilmesi gereken paranın miktarını yanlış hesapladığını, sekiz bin lira daha verilmesi gerektiğini ileri sürülmüş bu durum ihtilaf çıkarmıştır. Konunun geçmişini bilmesi yönüyle, Bahriye Kaymakamlarından Halil Bey'in doğrudan doğruya fabrikatör ile görüşüp sorunun çözümü için Almanya'ya gönderilmesine karar verilmiştir.⁴³⁷

Sabah gazetesi 4 Ağustos 1891 tarihli nüshasında yer alan haber dikkate alındığında, ihtilafın sürdüğü anlaşılmaktadır.⁴³⁸ Aynı gazete 8 Mayıs 1892 tarihli nüshasında, Almanya'ya sipariş edilen 12 istimbotun geriye kalan altısının durumuyla ilgili gelişmelere yer vermiştir. Buna göre, Almanya'nın Germania Fabrikalarına sipariş olunan 12 torpido istimbotundan inşaatı sona eren altı parçası bundan önce geldiği gibi kalan altı parçasından ikisinin inşaatı da güzel bir şekilde tamamlanarak denize indirilmiştir. Diğer iki tanesinin bu yılsonuna doğru tamamlanacağı, kalan ikisinin ise inşasına ondan sonra başlanacağı belirtilmektedir. Tamamlanması yakın olan iki istimbotun muayenelerini ve kabul muamelesini yapmak üzere, Almanya'ya gönderilen fakat izinli olarak Dersaadet'e gelen, Kolağası Ali Efendi'nin birkaç güne kadar oraya gideceği ve bu

⁴³⁴ *Sabah*, 6 Ocak 1891 [25 CA 1308], Nr. 489, s. 2.

⁴³⁵ *Sabah*, 5 Şubat 1891 [25 C 1308], Nr. 519, s. 2.

⁴³⁶ *Sabah*, 5 Haziran 1891 [27 L 1308], Nr. 638, s. 2.

⁴³⁷ *Sabah*, 10 Haziran 1891 [2 ZA 1308], Nr. 643, s. 2-3.

⁴³⁸ *Sabah*, 4 Ağustos 1891 [28 Z 1308], Nr. 696, s. 1.

istimbotların muayenelerinin, kabul muamelesi yapıldıktan sonra gelecek mayıs sonuna kadar Osmanlı Devleti'ne ulaşacağını haber alındığı belirtilmektedir.⁴³⁹

Sabah gazetesi Almanya'ya sipariş edilen istimbotlardan geriye kalan altı tanesinin İstanbul'a getirilmesi ve bu istimbotların özellikleri hakkında da bilgi vermektedir. 9 Aralık 1892 tarihli haberde, Almanya'da Kiel şehrinde Germania Fabrikasında inşa olunup İstanbul'a gelmek üzere yola çıkarılan torpido istimbotu Yalıköşkü önünde demirlemiştir. Torpidonun uzunluğu 39 metre, genişliği 8 metre, makinesi ise 1000 beygir kuvvetinde olup saatte iki mil yol kat etmektedir. İçindeki kulelerde küçük çapta iki adet de top bulunmaktadır.⁴⁴⁰ 11 Ocak 1892 tarihli haberde de Almanya'dan gelmek üzere olduğu yazılan iki torpido istimbotunun Yalıköşkü önünde şamandıraya bağlandığı bunlar 32 ton kapasitesi ve 1100 beygir kuvveti olup uzunluğunun 120, genişliğinin 14, derinliğinin ise 8 adım olduğu kaydedilmektedir.⁴⁴¹

Osmanlı Bahriye Nezareti ile Germania Fabrikası arasında yapılan mukavele çerçevesinde inşa edilen torpidoların sonuncusu olan 41 numaralı istimbot Temmuz 1893'te gelmiştir. Resmi teslimi yapılmak üzere, Torpido Komisyonu Başkanı Kaymakam Halil Efendi ve komisyon üyesi bazı kişiler gemiyi ziyaret etmişlerdir. Ziyarete mukaveleye konulmuş şartların tamamına uygun olarak imal edildiği anlaşıldığından, teslim muamelesi yapılmış ve bu muamelenin sonunda sancak gönderine Osmanlı sancağı çekilmiştir.⁴⁴² Böylelikle Almanya'ya sipariş olunan 12 torpido istimbotunun inşa ve İstanbul'a getirilme süreci tamamlanmıştır.

3.8. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ni Ziyareti

Alman İmparatoru II. Wilhelm izlemiş olduğu dünya politikasının gereği, Osmanlı Devleti ile kurmuş olduğu yakın ilişki ve bu ilişkiyi daha da geliştirmek istemesinin sonucu olarak İstanbul'u ziyaret etmiştir. Alman İmparatoru ilki 1889, ikincisi 1898 ve üçüncüsü de 1917 yılında olmak üzere Türkiye'ye üç ziyaret gerçekleştirmiştir. Bismarck 1889 yılında yapılan ziyareti özel bir ziyaret olarak nitelendirse de bu diğer Avrupa devletleri tarafından Almanya'nın Doğu politikasının değişmeye başladığının göstergesi olarak algılanmıştır.⁴⁴³ Osmanlı basınının büyük ilgi gösterdiği bu ziyaretlerden, çalışma alanımızın sınırları içerisinde yer alması dolayısıyla 1889 İstanbul ziyareti ele alınmıştır. Alman İmparatorun İstanbul ziyaretine *Tercüman-ı Hakikat*, *Tarik* ve *Sabah* gazetesi geniş yer vermişlerdir. Gazeteler ziyaretlerinden dolayı Alman İmparatoruna sık sık övgülerde bulunurken, bu ziyareti aynı zamanda Osmanlı hükümdarının Avrupa hükümdarları nezdindeki

⁴³⁹ *Sabah*, 8 Mayıs 1892 [11 L 1309], Nr. 974, s. 1.

⁴⁴⁰ *Sabah*, 9 Aralık 1892 [19 CA 1310], Nr. 1187, s. 2.

⁴⁴¹ *Sabah*, 11 Ocak 1893 [22 C 1310], Nr. 1220, s. 2.

⁴⁴² *Sabah*, 27 Temmuz 1894 [23 M 1312], Nr. 1781, s. 1.

⁴⁴³ Türk, a.g.e., s. 129.

büyükliğünün de bir göstergesi olarak takdim etmektedirler. Gazeteler tarafından benzer şekilde, ayrıntılı olarak yer verilen bu ziyaret, çalışmamızda daha çok *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi üzerinden takip edilmiştir.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 2 Kasım 1889 tarihli nüshasında, Alman İmparatoru II. Wilhem'in İstanbul'a gelişini birinci sayfasında, "Padişahımızı, dünyanın birinci devlet-i muazzama-i askeriyesinin hâkim ve hâkimesi olan Almanya İmparatoru ve Prusya Kralı Wilhelm ile İmparatoriçe ve Kraliçe Augusta Victoria bu gün ziyaret ediyorlar" haberiyle okuyucularına duyurmaktadır. Gazete Almanya İmparatorunun Hohenzollern hanedanı arasında padişahı ziyaret eden ilk kişi olmadığını ifade etmektedir. Habere göre başta askeri uzmanlar göndermiş olan Prens Ogüst dö Prus, Prens Friedrich Şarl ve imparatorun babası III. Friedrich İstanbul'u ve padişahı ziyaret etmişlerdir. Fakat II. Wilhelm'in hükümet başkanı olarak padişahı ziyaret eden ilk kişi olduğu da vurgulanmaktadır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi İmparator II. Wilhelm'in ziyaretiyle ilgili değerlendirme yaparken; Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne görevli olarak gönderdiği subaylara karşı, Osmanlı askerinin minnettar bulunduğunu, II. Wilhelm önünden geçecek olan askerleri gördüğünde, Alman subaylarının harcadıkları mesainin sonuçsuz kalmamış olduğundan emin olacağını ifade etmektedir.⁴⁴⁴ *Tercüman-ı Hakikat* ilk sayfasında aktardığı bu değerlendirmelerini sağ sütununda Almanca olarak da yayınlamaktadır.

Tarık gazetesi 2 Kasım 1889 tarihli nüshasında, "bu gün şark ve garbın en büyük hükümdarları görüşeceklerdir" ifadesiyle, Osmanlı hükümdarı ve Alman İmparatorunun yapacağı görüşmeyi okuyucularıyla paylaşmaktadır. Gazete bu görüşmenin pek çok güzel neticeleri olacağını ifade ederken buna dair temenninin ötesinde bir bilgi vermemektedir. Gelişen Doğu ve Batıyı sulh dairesi içinde muhafaza etmek iki hükümdarın arzusu olup, bu görüşmenin sonucunda artacak samimi dostluğun Doğu ve Batının güvenliği için bir teminat vesikası hükmünde bulunacağı değerlendirmesini yapmaktadır. Gazetenin ilk sayfasında, çerçeve içerisinde imparator ve imparatoriçenin fotoğrafları da yer almaktadır.⁴⁴⁵

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 2 Kasım 1889 tarihli karşılamaya ilişkin haberine göre, II. Wilhelm ile İmparatoriçe Augusto maiyetlerinde Hohenzollern ve Kayzer vapurları, Osmanlı Hükümetinden karşılamaya gönderilen Sultaniye, İzzettin, Asar-ı Tevfik ve Feth-i Bülend gemileri olduğu ve Almanya tebaasının bindiği üç vapurun Ayastefanos açıklarında gemiye iltihak ettiklerini yazmaktadır. Resmî açıklamaya göre misafirlerin saat altıda Beşiktaş Sahil Sarayına çıkmaları planlanmıştır. İstanbul'daki Almanya tebaası da önceki akşam, Tötonya Cemiyetinin salonunda

⁴⁴⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Kasım 1889 [8 RA 1307], Nr. 3417, s. 1.

⁴⁴⁵ *Tarık*, 2 Kasım 1889 [8 RA 1307], Nr. 2012, s. 1.

toplansak imparator ve imparatoriçenin gelişleri dolayısıyla alınacak tedbirleri kararlaştırmışlardır.⁴⁴⁶

Tercüman-ı Hakikat gazetesi imparatorun ziyaretleri ile ilgili programı da yayınlamıştır. Buna göre cumartesi günü, sabahleyin padişahın kabulleri, yemek, resmigeçit, akşam da Yıldız Sarayında büyük bir ziyafet planlanmıştır. Pazar günü, sabahleyin Aynalıçeşme’de Alman Kilisesinde ayin, Alman tebaası tarafından gönderilen heyetin Almanya Sefarethanesinde kabulü, Alman tebaası adına İmparator Wilhelm’e bir teşekkürname takdimi, Alman Hastanesini ziyaret, Sultaniye Vapuru ile boğaz içinde gezinti ve akşam da İmparator Wilhelm tarafından büyük bir ziyafet organize edilmiştir. Pazartesi günü, İstanbul’daki eski eserleri ziyaret ve çevre gezintisi, salı günü ise imparatorun şehirden ayrılması planlanmıştır.⁴⁴⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesi 3 Kasım 1889 tarihli nüshasında Alman İmparatoru ve heyetinin İstanbul’a gelişleri ile ilgili haberleri aktarmaya devam etmektedir. Alman İmparatoru, İmparatoriçesi ve biraderleri Prens Henri’nin karşılanması için Kalâ-i Sultaniye taraflarına gönderilen, Donanma Komutanı Mehmed Paşanın da bulunduğu zırhlı Asar-ı Tevfik ve zırhlı Feth-i Bülend fırkateyn ve korveti önceki cuma günü sabahleyin saat iki buçuk civarında Midilli karşısında Sığırı açıklarına kadar ilerlediklerinde, Almanya filosunu uzaktan görmelerini müteakip Asar-ı Tevfik ve Feth-i Bülend tarafından, Almanya bandıraları açılarak yüz bir pare top atışlarıyla resmi selam ıcrası yapılmıştır. Sekiz zırhlı ve Hohenzollern botu bir de nakliye vapurundan oluşan imparator maiyeti filosu ilerleyerek onlardan birisi Osmanlı sancağını çekip otuz üç pare top atarak resmi selamlamaya mukabele etmişlerdir. Daha sonra Kumkale ile Seddülbahir önüne gelindiğinde, İzzettin ve Sultaniye vapuru misafirleri karşılayıp önce Almanya filosunun amiral gemisi tarafından Osmanlı sancağı selamlanıp, ardından Kumkale ile Seddülbahir kaleleri tarafından toplar ile selamlama yapılmıştır.

Kayzer zırhlısı ile Hohenzoller botu ve bir de nakliye vapurundan oluşan üç geminin dışındaki Alman gemileri Gelibolu Boğazı girişine kadar refakatlerini tamamlayıp geri dönüşe geçmişlerdir. Bu gemiler Almanya ve Osmanlı gemileri önünden top atışlarıyla resmigeçit yaparak Akdeniz’e doğru uzaklaşmışlardır. Dört Osmanlı ve üç Alman gemisinden oluşan gemiler yeniden Kalâ-i Sultaniye’ye doğru hareket etmişlerdir. Bu gemiler Kalâ-i Sultaniye önüne geldiklerinde, burada bulunan askerler istihkâmlar üzerine çıkarak sancak direklerine Almanya bayrağı çekmişlerdir. Gemiler top atışlarıyla selamlana selamlana akşam ezanı esnasında boğazı geçip Marmara’ya girmişlerdir. O gece denizde geçirilip, cumartesi günü sabaha karşı Ayastefanos önüne gelindiğinde havanın dumanlı olmasından dolayı İstanbul Limanı’na giriş için uygun saat beklenmiştir. Burada beklerken İstanbul’dan karşılamaya gelen İdare-i Mahsusa vapur işletmesi, Şirketi Hayriye ve

⁴⁴⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Kasım 1889 [8 RA 1307], Nr. 3417, s. 1.

⁴⁴⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Kasım 1889 [8 RA 1307], Nr. 3417, s. 1.

Almanya Lloyd Vapurları, Ayastefanos önünde muzikalar icra ederek Sarayburnu'na doğru yol almış ve imparatorun bulunduğu Kayzer zırlısı saat beş buçukta Sarayburnu önüne gelmiştir.⁴⁴⁸

İmparator ve imparatoriçenin binmiş oldukları Kayzer zırlısı ile Hohenzollern Vapuru, Dolmabahçe Sarayı önüne yaklaşması sırasında Sultaniye, İzzettin, Asar-ı Tevfik ve Feth-i Bülend gemileri efradı çıkararak resmi selamlamada bulunmuşlardır. Bu sırada Teşrikiye istimbotunda Sadrazam Kamil Paşa, Serasker Ali Saib ve Bahriye Nazırı Hasan ve Divan-ı Hümayun Tercümanı Münir, Hazine-i Hassa-i Şahane Nazırı Agop Paşalar, Teşrifat-ı Hariciye İbrahim ve Muavini Galib Beyefendiler misafirleri karşılamışlardır. İstimbottan Hohenzollern vapuruna çıkılarak resmi takdim icra olunduktan sonra, imparator ile imparatoriçe vapurun sandalına bindikleri sırada Dolmabahçe'den toplanırken Hohenzollern Vapuru da mukabelede bulunmuştur.⁴⁴⁹

Saat beş civarında Yıldız Sarayından Padişah, Namık ve Gazi Osman Paşalar saltanat arabasıyla Dolmabahçe Sarayına teşrif etmişlerdir. Padişah saray rıhtımına gelerek imparator ve imparatoriçeyi karşılamış bu sırada Muzika-i Hümayun Almanya marşını çalmıştır. Dolmabahçe'den dört atlı arabayla Yıldız Sarayına hareket edilmiştir. Dört atlı saltanat arabalarının birincisinde, sağ tarafta İmparatoriçe Augusta Victoria, sol tarafta padişah, önde eski sadrazam Said Paşa, ikinci arabada İmparator Wilhelm, Prens Henri karşısında Sadrazam Kamil Paşa ve üçüncü arabada Dük dö Meklenburg, Herbert dö Bismark ile karşısında Ethem ve Hariciye Nazırı Said Paşalar diğer arabalarda imparator maiyeti erkânıyla Mabeyn-i Hümayun memurları bulunmuştur. Dolmabahçe Sarayından, Yıldız Sarayına kadar dizilen askerler yaşa sedalarıyla sevinç gösterisinde bulunmuşlardır.

Padişah Mabeyn-i Hümayuna teşrif ettikten yirmi dakika sonra, imparator ve imparatoriçe kendilerine tahsis edilen merasim dairesinden Mabeyn-i Hümayuna gelmişlerdir. Burada padişah tarafından nazırlar imparatora takdim edilmiştir. İmparator takdim edilen kişiler hakkında iltifatlarda bulunduğu sırada Gazi Osman Paşa'ya ilgi göstermiş, askeri meziyetlerinden dolayı Plevne Kahramanı'na hürmet etmiştir. Padişah akşam misafirine Yıldız Sarayında büyük bir ziyafet vermiştir. Bu sofrada bütün heyet-i vükela, imparatorun maiyeti ve Osmanlı hizmetinde bulunan Alman askeri görevliler ile eşleri de hazır bulunmuşlardır.⁴⁵⁰

Saat on bir buçuk civarında İmparator Wilhelm, İmparatoriçe Augusta Victoria ile Prens Henri dük dö Maklenburg, Herbert dö Bismark, Hobe ve Goltz Paşalar tahsis olunan arabalarla Beşiktaş Tophane, Karaköy ve Soğukçeşme yoluyla Ayasofya-i Kebir, Sultan Ahmet Han Camisi, Dikilitaş civarını gezdikten sonra Divanyolu, Cağaloğlu ve Bâbüâlî Caddelerinden geçerek Yıldız Sarayına

⁴⁴⁸ Tercüman-ı Hakikat, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 1.

⁴⁴⁹ Tercüman-ı Hakikat, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 1.

⁴⁵⁰ Tercüman-ı Hakikat, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 2.

dönmüşlerdir. İstanbul'da bulunan Almanlar ile misafir olarak İstanbul'da bulunan birçok yabancı, Almanya, Avusturya ve Macaristan gazetelerinin muhabirleri toplanarak Lloyd Kumpanyasından kiraladıkları vapura binmişlerdir. Bu sırada İstanbul'da bulunan okulların öğretmen ve öğrencileri bindikleri on sekiz numaralı vapur ile müzika bandosu Prusya Marşını çalarak sevinç gösterilerinde bulunduğu gibi Avusturya Vapurunun içindeki Alman Amele Cemiyeti ile Jimnastik Cemiyeti de onlara karşılık olarak bayraklarını sallamışlardır.⁴⁵¹

Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti ile ilgili farklı gazetelerin değerlendirmesine de yer vermiştir. *Post* gazetesi, Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretinin amacının ne siyasi ilişkilere dair bir müzakereye başlamayı amaçladığını, ne de bu konuda bir antlaşma olduğunu fakat bu ziyaretin Osmanlı Devleti'nin devletlerarası ilişkilerde sahip olduğu mevkiî güçlendirmesi yönüyle önemli bir olay olarak görülebileceğini yazmıştır.⁴⁵² *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, ziyarete basının yoğun ilgi göstermesini de sayfasına taşımıştır. Gazetede habere göre imparator ve imparatoriçenin Atina'ya gelmeleri ve Yunan veliahdının orada gerçekleşen evliliği münasebetiyle Avrupa ve özellikle birçok Alman gazete muhabiri Atina'ya gelmiştir. Bunların en son posta vapurlarıyla İstanbul'a gelmesinin dışında birçok muhabir de trenle şehre ulaşmıştır. İstanbul'da Avrupa'nın başlıca gazeteleri tarafından daimi muhabir bulundurulmakta iken, bu defa muhabiri bulunan bazı gazetelerin birer muhabir daha göndermelerinin Almanya İmparator ve İmparatoriçesinin şehre gelmesinin Avrupa matbuatınca ziyarete verilen ehemmiyetin derecesini gösterdiği de ifade edilmiştir.⁴⁵³

Almanya İmparatoru Wilhelm ve İmparatoriçe Augusta Victoria beraberindekilerle birlikte Beyoğlu'nda bulunan Almanya Kilisesini ziyaret etmişlerdir. İstanbul'da bulunan Alman halkı tarafından seçilmiş olan bir heyet tarafından, Alman elçiliğinde imparatora bir teşekkürname takdim edilmiştir. Wilhelm elçilikte kalırken İmparatoriçe Augusta Victoria maiyetiyle Alman Hastanesine ziyarette bulunmuştur. İmparator tarafından gece de Yıldız Sarayındaki Merasim Dairesinde Alman elçiliği ileri gelenlerine ve beraberinde bulunan mihmandar paşalara bir ziyafet verilmiştir.⁴⁵⁴

Wilhelm ve Augusta Victoria Merasim Dairesinde kahvaltı ettikten sonra beraberinde Hobe ve Goltz paşalar ile Mekteb-i Harbiye'ye teşrif etmişlerdir. Burada yapılan merasim töreninden sonra okul talebeleri tarafından piyade talimleri icra olunmuştur. Genç Osmanlı askerlerinin gösterdikleri maharet ve liyakat Almanya İmparatoru tarafından takdir olunmuş ve alkışlanmıştır. İmparator burada, "Bu efendileri görünce, kendimi Almanya mekteb-i talimhanesinde zannediyorum. Yeni talimleri Almanya'da dahi layıkıyla tatbikte pek çok müşkülata tesadüf ettiğimiz halde, burada

⁴⁵¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 2.

⁴⁵² *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 2.

⁴⁵³ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Kasım 1889 [9 RA 1307], Nr. 3418, s. 3.

⁴⁵⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 4 Kasım 1889 [10 RA 1307], Nr. 3419, s. 1.

mükemmeliyet-i icrasındaki muvaffakiyetini müşahade ediyorum” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca burada Mektep Nazırı Zeki Paşa’yı taltif eylemiştir. İmparator daha sonra Taksimde bulunan Topçu Kışlasına giderek oradaki manevraları izlemiştir. Taksim’de imparatorundan ayrılan imparatoriçe maiyetiyle Çarşı-i Kebire girip hakkâklar kapısından çıktıktan sonra Topkapı Sarayına gitmiş, oradan Galata ve Dolmabahçe yoluyla Yıldız Sarayındaki dairelerine dönmüştür.⁴⁵⁵

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 5 Kasım 1889 tarihli haberine göre, imparatorun bindiği Kayzer Vapurunun muhasebe müdürü ile sermakini ve imparatoriçeyi getirmiş olan Hohenzollern Vapurunun muhasebe müdürü *Tercüman-ı Hakikat* gazetesini matbaasını ziyaret ederek, gazetesinin yazmış olduğu makaleden dolayı teşekkürlerini iletmişlerdir. Giderken de Almanya’ya götürmek üzere gazetesinin pek çok nüshalarını almışlardır. Ayrıca gazetesinin yazı heyetini Kayzer Sefinesine davet etmişlerdir. Gazete ayrıca Alman Milli Marşını, Türkçe ve Almanca olarak iki dilde yayınlamıştır.⁴⁵⁶ Alman İmparatoru İstanbul’u ziyaretleri dolayısıyla, Padişah ve Osmanlılar tarafından gördükleri hürmetten son derece memnun olduklarını ikinci defa Berlin’de bulunan Prens Bismarck’a çektiği telgrafta beyan etmiştir. Padişah ziyaretleri dolayısıyla İmparatoriçe Augusta Victoria’ya güzel bir broş, İmparator Wilhelm’e de gayet zarif ve müzeyyen bir kılıç, ayrıca her ikisine de sanat eseri dokumalar hediye etmişlerdir. Bu ziyaret süresince imparator ve imparatoriçe maiyetinde bulunan imparatorluk ressamı da İstanbul’un güzel mevkilerini resmetmişlerdir.⁴⁵⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Kasım 1889 tarihli nüshasında, padişahın misafirleri İmparatoriçe Victoria ve İmparator Wilhelm’in bir gün önce Dersaadetten ayrıldıklarını belirtmiştir.

⁴⁵⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Kasım 1889 [11 RA 1307], Nr. 3420, s. 1.

⁴⁵⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 5 Kasım 1889 [11 RA 1307], Nr. 3420, s. 2.

⁴⁵⁷ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Kasım 1889 [12 RA 1307], Nr. 3421, s. 1-2.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tezde 1876-1895 yılları arasında Osmanlı basınında Almanya'nın nasıl ele alındığı, Almanya hakkında hangi hususlara dikkat edildiği, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nden Almanya'nın nasıl görüldüğü ve ilişkilerin gelişim sürecinde Türk-Alman ilişkilerinin basına nasıl yansıdığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede dönemin süreklilik arz eden tirajı yüksek gazetelerinden istifade edilmiştir. Bunlardan *Vakit*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah*, *Tarik*, *Basiret* gazeteleri ile *Servet-i Fünun* dergisi ön plana çıkmaktadır. Almanya'ya dair haberlerin Osmanlı basını tarafından ele alınışı çok çeşitlilik gösterdiğinden belirli konularda sınırlama yoluna gidilmiştir. Ayrıca sansür dolayısıyla basındaki haber ve bilgilerin kısıtlı sunulması dolayısıyla bazı sınırlılıklar oluşmuştur. Fakat bu sınırlılıklarına rağmen haberlerin yoğunlukları üzerinden ikili ilişkilerin gelişimi ve Osmanlı tarafından Almanya'da dikkati çeken unsurların tespiti mümkün olmakta bu da değerlendirme bağlamında ana hatlarıyla fikir vermektedir.

Gerek Avrupa'da gerekse Osmanlı Devleti'nde Almanya'nın dünya siyaset sahnesine çıkışı ve gelişimi dikkat çeken bir husus olmuştur. Almanya'nın önce Avusturya sonra da Fransa'ya karşı elde etmiş olduğu zaferler sonrası birliğini sağlamasıyla, politikası tamamen Avrupa'da statükonun korunmasına yönelik olmuştur. Bu politikanın kurucu mimarı ve sürdürücüsü ise Prens Bismarck olmuştur. Osmanlı basını Bismarck'ın söylemlerini yakından takip etmiştir. Buna göre Alman politikası başlangıçta sulha dayanmaktadır. Almanya'nın bütün devletlerle ilişkisi dostane olup, genel barışın devamına çalışıldığı şeklinde açıklanmıştır. Bununla beraber 1890 yılından sonra Bismarck'ın siyaset sahnesinden çekilmesinin ardından, dünya barışından endişe duyulduğu ile ilgili haberlerin basına yansıdığı görülmektedir.

Almanya'nın Fransa ile olan ilişkileri bağlamında 1871 sonrası Fransa'ya karşı tutumu ele alınmış olup, burada temel politikanın Fransa'yı yalnızlaştırmak, olası bir Rusya ile ittifakının önüne geçmek şeklinde olduğu ortaya konulmuştur. Almanya'nın Rusya ile ittifak yapma gerekçesi beş büyük güç arasında her zaman üçlü bir sistemde kalma düşüncesi ile izah edilmiştir. Basında Almanya, İtalya ile milli birliklerini sağlama mücadelelerindeki benzerlik vurgulanarak iç gelişimlerine zaman ayırmak için barışın devamını istediği de ifade edilmiştir. Almanya, Avusturya ve İtalya arasındaki bu yakınlaşma süreci Üçlü İttifak grubunu oluşturmuştur. Diğer taraftan Afrika'da sömürgelerinin sınırlarının belirlenmesinde yaşanan itilaflarda, Almanya İngiltere ile uzlaşma yoluna gitmiştir.

Almanya'daki gelişmeler Osmanlı basınının üzerinde en fazla durduğu konulardan biridir. Alman ordusunun diğer Avrupa orduları ile karşılaştırıldığında mevcut olarak az olmasına rağmen kabiliyet ve yetişmiş subay bakımından üstünlüğü ön plana çıkarılmıştır. Alman silah sanayisinde, özellikle Krupp toplarının ve Mauser tüfeklerinin başarılarına yer verilmiştir.

Basın tarafından Almanya'da güncel teknolojik gelişmeler de çoğunlukla Alman basınından naklen dikkatle takip edilmiştir. Almanya'da telefon kullanımının yaygınlaştığı, abone olanların evlerine kadar ulaştırılan telefon hatlarıyla konuşabilecekleri, bunun büyük bir kolaylık olduğu ifade edilmektedir. Yine Almanya ve Fransa'da elektrik ışığı ile aydınlatılan yerlerin günden güne artmakta olduğu haberleri basına yansımıştır. Basın tarafından Avrupa'da bulunan lokomotif sayılarına yer verilerek Almanya ve Fransa'nın açık ara önde olduğu özellikle askeri lokomotif sayılarında İttifak Devletlerini oluşturan Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın bu alandaki üstünlüğüne dikkat çekilmiştir. Ayrıca Avrupa'da ortalama kişi başına gönderilen mektup ve telgraf sayısı ile şeker üretim miktarı karşılaştırılarak Almanya'nın ön sıralarda olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada incelenen dönem itibariyle Avrupa ve Rusya genelinde sosyalist ve nihilist akımlar tehlikeli görüldüğü gibi Almanya'da da toplum düzeni için tehlikeli akımlar olarak görüldüğü görüşü Osmanlı basınına kabul gören bir yaklaşım olmuştur. Alman İmparatoruna suikast düzenleyen kişinin de kendisini sosyalist olarak tanımlaması üzerine, Almanya'da yasal olarak bu akımlara karşı sınırlama getirilmesi tartışmalara yol açmıştır. Osmanlı basını bu konuda, sosyalizm karşıtı ve imparatorluk yanlısı görüşleri ön plana çıkarmıştır.

Sosyal yaşam bağlamında Almanya üzerinden vurgulanan gelişmeler bakımından bu ülkede alkol tüketiminin fazla olması ve alkolün toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi de basında konu edinilmiştir. Bu çerçevede alkolün kanunen yasaklanması tartışmalarına yer verilmiştir. Yine bu dönem Almanya'sındaki ekonomik sorunlar ve hızlı nüfus artışı nedeniyle özellikle Amerika'ya yapılan yoğun göçler basın tarafından takip edilmiştir. Zira Almanya'da hızlı bir gelişme yaşansa da bir takım ekonomik sorunların varlığı ortadan kaldırılamamış, daha iyi yaşam koşulları umuduyla Amerika'ya göçler devam etmiştir.

Basına yansıyan haberlerde, Almanya'nın Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ne karşı tutumu eleştirilmiş, doğunun siyasi dengesinin bozulmamasını istememekle beraber, Bismarck'ın Osmanlı siyasetini dikkate almadığı, kendi politik yaklaşımları dolayısıyla Avrupa menfaatlerini önemsediği belirtilerek eleştirilmiştir.

Alman subaylarının Osmanlı ordusunda görevlendirilmesiyle ilgili haberlerden anlaşılacağı üzere II. Mahmut döneminde Moltke ile başlayan Alman subayların Osmanlı Devleti'ne gelişi, 1882 yılında Kaehler başkanlığındaki heyetin gelmesiyle ileri bir aşamaya taşınmıştır. Buna daha sonra Goltz Paşa'nın da eklenmesiyle Osmanlı ordusunda Alman etkisinin arttığı görülmektedir. Basına

yansıyan haberlerde, gelen Alman subaylarının yaptıkları çalışmalarla II. Abdülhamid ve diğer Osmanlı üst düzey yetkililerle yaptıkları görüşmelere dair bilgiler yer almakta fakat detay verilmemektedir. Haberlerde sadece görüşmenin yapıldığı şeklinde bilgi verilmektedir. Alman subayların terfileri, görev sürelerinin dolması, süre uzatımı ve yapılan çalışmalarla ilgili rapor hazırlandığı şeklinde haberler basında yer almaktadır.

Osmanlı basınında Almanya (1876-1895) çerçevesinde ele alınan konulardan bir bölümü de Almanya'nın eğitim yönüyle ilgili konuları içermektedir. 1876 sonrasında Almanya'nın eğitimde aldığı yol ortaya konulmuştur. Bu konuda 1889 yılına ait bir haberde, İngiltere ve Fransa'da okuma yazma bilmeyen halkın çok olmakla birlikte Almanya'da yok denecek kadar az olduğunun belirtilmesi Almanya'nın geldiği nokta bakımından önem ifade etmektedir. Diğer taraftan Almanya'da farklı alanlarda basılan kitap sayılarının oldukça yüksek olması ve üniversite öğrencileri sayılarının çokluğu, Almanya'nın eğitimde gelişmişliğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin de başta tıp olmak üzere farklı alanlarda yüksek ihtisas yapmaları için Almanya'ya öğrenci göndermesi olumlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya gönderdiği öğrenciler içerisinde önemli bir bölümünün askeri öğrenciler olduğu görülmektedir. Gönderilen bu öğrenciler İstanbul'da bir komisyonun sınavı sonucunda belirlenerek Almanya'ya gönderilmişlerdir. Almanya'ya giden bu öğrencilerin bulundukları kitalarda elde ettikleri başarılarla da basın tarafından yer verilmiştir. Bu Türk subaylarına Almanya'da rütbe ve nişanlar verildiği gibi, imparator tarafından da kabul edilmişlerdir. Bu da Türk subaylarının en üst düzeyde ilgi ve alaka gördüklerini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin orduyu modern silahlarla teçhiz etmek için önceleri Fransa'dan silah alımı yaparken, Almanya ile olan yakın ilişkiler ve Osmanlı ordusunda bulunan Alman subayların etkisi sonucu bu silahlar Almanya'dan alınmaya başlanmıştır. Bu süre içerisinde alınan çeşitli çap ve modellerde Krupp topları ve Mauser tüfek alımlarıyla Osmanlı Devleti, Alman silah sanayisinin en önemli müşterilerinden birisi haline gelmiştir. Top ve tüfek alımı dışında torpido istimbotu alımı da yapılmıştır. Bununla ilgili haberlerde Osmanlı Hükümeti ile Almanya arasında devam eden ilişkiler ve dostluğun delili olarak Almanya'dan torpido istimbotları satın alındığı kaydedilmiştir. Dostluğun nişanesi olarak bunlardan birincisine Almanya İmparatoru Wilhelm'in ismi verilmiştir. 1890 yılında yine Almanya'daki Germania fabrikasına 12 torpido istimbotu siparişi verilmiştir.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Kasım 1889 yılında İstanbul'u ziyareti, dönemin önemli bir olayı olması nedeniyle Osmanlı basınında geniş yer tutmuştur. Bu ziyareti dönemin önemli gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*, *Tarik* ve *Sabah* gazetesi ayrıntılı olarak vermişlerdir. Basında ziyarete ilişkin siyasi bir değerlendirme yapılmasa da Almanya'nın Osmanlı Devleti ile dostluğuna sık sık vurgu yapılmıştır. Basında Almanya'nın Avrupa'daki siyasi ve askeri gücüne yer verilmiş, Osmanlı ordusundaki Alman subaylarının hizmetlerine övgüler yapılmıştır. Dönemin siyasi dünyasında yalnızlaşan Osmanlı Devleti için bu ziyaret, Almanya'nın siyasi bir desteği olarak

algılanmaktadır. Alman İmparatoru da ziyaret dolayısıyla kendisine gösterilen ilgiden dolayı memnuniyetini ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

a) Süreli Yayınlar

Basiret

İkdam

İstikbal

Mecmûa-i Ebuzziya

Mecmûa-i Fünun-ı Bahriye

Sabah

Servet-i Fünun

Tarik

Tercüman-ı Hakikat

Vakit

b) Diğer Kaynaklar

Alkan, Necmettin (2020), “Goltz, Wilhelm Colmar von der”, **DİA**, Ek-1, Ankara, 478-480.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 13. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Aydın, Mahir (1994), “Doksanüç Harbi”, **DİA**, 9, İstanbul, 498-499.

Aydın, Mithat (2020), “İstanbul Konferansı”, **DİA**, Ek-1, Ankara, 671-672.

Başol, Samettin ve Şahin, Vildan (2022), “Siyaset ve Ticaretin Gölgesinde Osmanlı Devleti’nde Silah İthalatı Örneği: Alman Mavzer Fabrikasından Osmanlı Merkez Silahhanesine Gönderilen Silah ve Mühimmatlar (1888-1904)”, **Mavi Atlas**, 10(1), 291-309.

Beydilli, Kemal (1984), **1790 Osmanlı-Prusya İttifakı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

_____ (1985), **Büyük Friedrich ve Osmanlılar**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

_____ (2020), “Helmuth von Moltke”, **DİA**, 30, Ankara, 268-268.

Dursun, Davut (1989), “Almanya”, **DİA**, 2, İstanbul, 510-520.

- İnuğur, M. Nuri (1978), **Basın ve Yayın Tarihi**, İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınevi İşletmesi Yayınları, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya (2011), **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, VIII, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kavas, Ahmet (2001), “İtalya”, **DİA**, 23, İstanbul, 446-448.
- _____ (2009), “Sömürgecilik”, **DİA**, 37, İstanbul, 394-397.
- Kocabaş, Süleyman (1988), **Tarihte Türkler ve Almanlar**, 1. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul.
- Koloğlu, Orhan (2020), **Osmanlıdan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınevi, İstanbul.
- Moltke, Feldmareşal Helmuth Von (1969), **Moltke’nin Türkiye Mektupları**, (Çev. Hayrullah Örs), Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2008), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu**, 10. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Önsoy, Rıfat (1982), **Türk-Alman İktisadi Münasebetleri (1871-1914)**, Enderun Yayınları, İstanbul.
- Özbay, Cahit (2014), **Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi**, 1. Baskı, Doğu Kitapevi, İstanbul.
- Özgüldür, Yavuz (1993), **Türk-Alman İlişkileri (1923-1945)**, Genel Kurmay Basımevi, 93/93, Ankara.
- Reyhan, Cenk (2005), “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, **Belleten**, 69, Ankara, 217-266.
- Sander, Oral (2003), **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1818’e**, 12. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul.
- Soy, H. Bayram (2004), **Almanya’nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)**, 1. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Schmiede, H. Ahmed (1995), “Emin Paşa”, **DİA**, 11, İstanbul, 117-119.
- Türk, Fahri (2012), **Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2011), **Osmanlı Tarihi**, IV (2), 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, Nesimi (2010), “Takvîm-i Vekâyi”, **DİA**, 39, İstanbul, 490-492.
- _____ (2011), “Tarik”, **DİA**, 40, İstanbul, 94-95.
- Yerlikaya, İlhan (1992), “Basiret”, **DİA**, 5, İstanbul, 103-104.

Yılmaz, Veli (1993), **1 nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar**, 1. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş, İstanbul.

Wallach, Jehuda L. (1985), **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1839)**, (Çev. Fahri Çeliker), 2. Baskı, Gnkur. Basımevi, Ankara.

EKLER

۲۲ نومبر

۲۲ رجب سنه ۱۲۹۵

(بازار آرشى)

ق ۱۰ - ۲۲ نوز ۱۸۷۸

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

تجارت حقيقت

۲۹۴

هر كون وقت شاهده نشر اور اور صفائى غزى نك سيدر

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

تجارت حقيقت

۲۹۴

هر كون وقت شاهده نشر اور اور صفائى غزى نك سيدر

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

تجارت حقيقت

۲۹۴

هر كون وقت شاهده نشر اور اور صفائى غزى نك سيدر

غزى نك اور خبر به سته ياد خصوصيات ايون
تاليم كه مراجعت ايديلور

منافع عوميه ياد خصوصيات جئات و معاشكر
قول و درج ايديلور . قبوله جسوار كور به ميان
اوراق اعاده او فز .

پسته اجرتى و پلش اولان نكوت بل قبول ايدار .
مطعمه و ادار متاعه ياب يال چوارنده « اوالصود »
نيادهنده (قرق اتيار) مطعمه و ادار متاعه ياب .

بر تهنه يي (غرو شلقى ناعده)

انسانیت پر یونان فاضل و عالم
 یزید و شصت و خواتین انسانی اولاد
 یغده حاکمہ فکر و صلاحیت و یرج
 وادش کا دعشانی ارباب و یرج
 مردودوں کا دعشانی عیدی یزید و یرج
 و یرج وادش ارباب استبدال اولاد
 یزید و یرج
 لاری غزہ اسٹیشن کین چھہ ارباب
 کو یزید یغده انسانیت فاضل و عالم
 فر یادگی اولاد و یزید وادش
 این فاضل چھہ خلاصہ یزید وادش
 معلوم کوشد وادش انسانیت و یرج
 اولاد یرج کو زورین مرشد تارہ خون
 اولاد یرج مرشد تاثیرت یزید وادش
 یزید وادش انسانیت فاضل و عالم
 صکر یزید وادش انسانیت فاضل و عالم

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

Ek 6: Alman İmparatoru ve İmparatoriçesinin Osmanlı Devletini Ziyareti. Tarık, 2 Kasım 1889, Nr. 2012, s. 1

Ek 8: Wilhelm Colmar von der Goltz, TDV Yayınları, Ankara, 2020, s. 479

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Yeşilköy İlkokulunu; 1993 yılında Araklı Ortaokulunu; 1996 yılında da Araklı Çok Programlı Lisesini; 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesini; 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünü bitirdi. 2020 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih anabilim dalında yüksek lisans programına başladı.

ÖKSÜZ, evli ve bir kız babası olup, orta seviyede İngilizce bilmektedir.